

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of
Diaconia

DTS | Diakonian
tutkimuksen seura

 HELSINGIN
DIAKONISSALAITOS

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan toimitus

Päätoimittajat/Editors

Akatemiatutkija, TT, dosentti

Anne Birgitta Pessi

anne.b.pesti@helsinki.fi, puhelin 041-544 3424

Tutkimusprofessori

Heikki Hiilamo

heikki.hiilamo@kela.fi, puhelin 040-358 7203

Päätoimittaja ottaa vastaa artikkelit ja muut tekstit
kirja-arvosteluja lukuunottamatta.

Toimitussihteeri/Editorial Assistant

Sosionomi YAMK **Raisa Muikku**

raisamari.muikku@gmail.com, puhelin 040-547 6166

Toimittajat/Editorial Team

TM **Tiina Ikonen**, tiina.h.ikonen@helsinki.fi

Tiina Ikonen ottaa vastaan kirja-arvostelut.

Yliopistonlehtori, dosentti **Kari Latvus**

kari.latvus@helsinki.fi, puhelin 0400-9799 21

Professori **Marjaana Seppänen**

marjaana.seppanen@ulapland.fi, puhelin 050-588 0724

Diakonian tutkimuksen toimitusneuvosto/Editorial Board

Tutkijayliopettaja, dosentti Mikko Malkavaara, Diak, Helsingin yliopisto

Professori Paavo Kettunen, Itä-Suomen yliopisto

Professori Sakari Hänninen, THL

Sosiaalityön professori Irene Roivainen, Tampereen yliopisto

Lehtori Kai Henttonen, Diak

Professori Juho Saari, Itä-Suomen yliopisto

Yliopettaja, koulutuspäällikkö, TtT Lea Rättyä, Diak

Ohjelmajohtaja, TL Antti Elenius, Helsingin Diakonissalaitos

Toiminnanjohtaja Riitta Hiedanpää, Diakoniatyöntekijöiden Liitto

Akatemiatutkija, dosentti Virpi Mäkinen, Helsingin yliopisto

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of Diaconia

SISÄLLYS

Artikkelit

Mari Stenlund "Oma persoona on diakoniatyöntekijälle työväline" -väitteen kriittistä tarkastelua.....	173
---	-----

Kirjoitukset

Ikali Karvinen Henkisyys ja hengellisyys keskeisimmissä suomalaisissa hoitotyön julkaisuissa – systemaattinen katsaus ammattilehtien esittämään tietoon.....	196
Esko Ryökäs Viisastuuko väitöksistä? Mietelmiä tuoreiden diakoniaväitösten äärellä	211
Juha Meriläinen Kirkkojen avustustoiminta ja kristillinen lähimmäisenrakkaus toisen maailmansodan jälkimainingeissa	224
Elina Juntunen Onko diakonian tutkimus uhka vai mahdollisuus diakoniatyölle?	232
Henrietta Grönlund Vapaaehtoistoiminta yksilön ja yhteiskunnan peilinä	240
Kari Latvus, Esko Ryökäs & Ulla Jokela Diakonian tutkimuksen kansainvälisen konferenssin satoa	246

Kirjallisuus

Harri Koskela Lapseni elää aina sydämessäni. Lapsen menetyksen merkitys vanhemman spiritualiteetin muotoutumisessa (Juha Itkonen)	249
Laura Stivers Disrupting homelessness (Anna Sofia Salonen)	252

Diakonian tutkimus 2/2012 kirjoittajat

Henrietta Grönlund
TT, kansalaistoiminnan johtaja
(HelsinkiMissio)
Tutkijatohtori, Helsingin yliopisto
henrietta.gronlund@helsinkimissio.fi

Juha Itkonen
TM, tutkija
Helsingin yliopisto
juha.m.itkonen@helsinki.fi

Ulla Jokela
VTT, yliopettaja
Diakonia-ammattikorkeakoulu
ulla.jokela@diak.fi

Elina Juntunen
TT, YTK, työalasihteeri
Kirkkohallitus
elina.juntunen@helsinki.fi

Ikali Karvinen, terveystieteiden tohtori,
sairaanhoitaja AMK
Post Doc -tutkija
Itä-Suomen yliopisto, Kansanterveystiede
ikali.karvinen@luukku.com

Kari Latvus
Dosentti, Järvenpää
kari.latvus@helsinki.fi

Juha Meriläinen
Tutkijatohtori
Helsingin yliopisto
juha.merilainen@helsinki.fi

Esko Ryökäs
TT, YTL
Systemaattisen teologian dosentti (UEF)
Käytännöllisen teologian dosentti (AA)
Itä-Suomen yliopisto
esko.ryokas@uef.fi

Anna Sofia Salonen
TM, tohtorikoulutettava
anna.s.salonen@helsinki.fi

Mari Stenlund
Sosiaalietiikan tohtorikoulutettava
PhD Student of Social Ethics
mari.stenlund@helsinki.fi

”Oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline” -väitteen kriittistä tarkastelua

Tiivistelmä

Tässä artikkelissa tarkastellaan väitettä, jonka mukaan diakoniatyöntekijä käyttää omaa persoonaansa työvälineenä. Metodina on systemaattinen käsite- ja argumentaatioanalyysi, jolla selvitetään 1) mitä omalla persoonalla työvälineenä tarkoitetaan ja 2) miten diakoniatyöntekijän toimijuus ymmärretään, kun hänen persoonansa määritellään hänen työvälineekseen. Analyysin lähteenä on diakoniatyötä ja kristillistä auttamistyötä käsitteleviä suomalaisia tekstejä. Analyysissa esitetään kaksi erilaista tapaa ymmärtää väite ”oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline”. Ensimmäisessä käsityksessä diakoniatyöntekijä toimijana erotetaan hänen välineenä käyttämästään persoonasta. Toisessa käsityksessä diakoniatyöntekijän toimijuus on sulautunut siihen välineeseen, joka hän itse on. Analyysi paljastaa molempien käsitystapojen ongelmallisuuden. Kirkossa ja diakoniaopetuksessa tulisivat etsiä hedelmällisempiä tapoja kuvata diakoniatyön tekemisen ominaispiirteitä sekä käydä kriittistä keskustelua väitteestä, jonka mukaan oma persoona on työväline.

Johdanto

Ajatus omasta persoonasta työvälineenä nousee usein esiin diakonia- ja muuta auttamistyötä tekevien itseymmärryksessä sekä tavassa kuvata työn olemusta. Joskus ajatus ilmaistaan puhumalla persoonan kautta tehtävästä työstä tai siitä, että työtä tehdään omalla persoonalla (ks. esim. Noso 2004, 5). Ajatuksella pyritään sanoittamaan työn ominaispiirteitä ja kuvaamaan omaa suhdetta työhön. Usein ajatusta myös pidetään itsestäänselvyytenä, jolla perustellaan esimerkiksi

oman persoonan kehittämisen tai omasta jaksamisesta huolehtimisen tärkeyttä. Diakoniatyön yhteydessä oman persoonan merkitystä on toisaalta korostettu määrittelemällä se *tärkeimmäksi* työvälineeksi (ks. Hakala 2004, 244; Rättyä 2012, 83). Toisaalta diakoniatyön tutkimuksessa on myös kritisoitu diakonista auttamista sen työntekijäkeskeisyydestä. Tutkimuksissa on todettu, että diakoniatyöntekijä käyttää merkittävää valtaa määritellesään ja arvottaessaan erilaisia auttamisen tapoja. (Ks. Jokela 2011, 186–187; Juntunen 2011, 118–119.)

Persoonan käsitettä on käytetty erilaisissa yhteyksissä eri merkityksissä. Alunperin persoonalla tarkoitettiin roomalaisessa teatterissa käytössä ollutta naamiota, joka kuvasi näytelmän roolihenkilön luonnetta ja asemaa. Nykykielessä persoonan käsitteellä viitataan kuitenkin yleensä ihmiseen hänenä itsenään eli niin sanottuun aitoon minään, joka on kaikkien naamioiden takana. Arkipuheessa persoonaksi sanotaan myös erityistä huomiota herättävää ihmistä. Moraalifilosofiassa persooniksi puolestaan määritellään itsetiedostavat oliot, joilla on ymmärrys hyvästä ja pahasta. (Hallamaa 1994, 237–238.)

Jos persoonan käsitettä tarkastellaan filosofisen teon teorian valossa, näyttää käsite viittaavan toimijaan, joka on itsensä tiedostava subjekti ja joka käyttää välineitä päästäkseen johonkin päämäärään. Teon teoriassa tekeminen edellyttää toimijan, joka pyrkii päämääriinsä tietojensa ja uskomustensa pohjalta erilaisin keinoin. (Ks. esim. Björklund 2008, 146–151; Hallamaa 2011.) Jonkin asian välineellisyydestä voidaan puolestaan puhua silloin, kun se palvelee jotakin tarkoituspäämäärää. G.H. von Wrightin mukaan välineellisyys¹ liittyy pääasiassa työkaluihin, instrumentteihin ja välineisiin, kuten veitsiin, kelloihin ja autoihin (von Wright 2001, 49, 51). Teon teorian näkökulmasta väite omasta persoonasta välineenä onkin hämmentävä. Onko persoona väline vai toimija vai kenties sekä että? Voiko toimija olla oma välineensä menettämättä toimijuuttaan?

Tutkimustehtävä ja metodi

Analysoin tässä artikkelissa väitettä ”oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline” systemaattisen käsite- ja argumentaatioanalyysin avulla. Keskityn toimijan ja välineen käsitteisiin etsimällä vastauksia seuraaviin kysymyksiin: 1) Mitä omalla persoonalla työvälineenä tarkoitetaan? ja 2) Miten diakoniatyöntekijän toimijuus ymmärretään, kun hänen persoonansa määritellään hänen työvälineekseen?

Systemaattinen käsite- ja argumentaatioanalyysi on filosofinen tekstien analysointimetodi, jonka avulla selvitetään käsitteiden ja väitteiden merkityksiä, käsit-

teiden ja väitteiden välisiä suhteita sekä niiden taustaoletuksia. Johtopäätökset tehdään tämän analyysin pohjalta. (Ks. Hallamaa 1998, 108–109.) Selvitän analyysin avulla, mitä tekstien kirjoittajat tarkoittavat, kun he väittävät diakoniatyöntekijän käyttävän omaa persoonaansa työvälineenä. Tarkastelemalla, missä yhteydessä ko. väite on ilmaistu, pystytään esittämään oletus siitä, mitä tekstien kirjoittajat ensinnäkin tarkoittavat persoonalla välineenä ja toisaalta, miten he ymmärtävät diakoniatyöntekijän toimijuuden. Käsite- ja argumentaatioanalyysin avulla voi näin saada otteen epämääräisestä väitteestä ja tuoda siihen käsitteellistä selvyyttä.

Tutkimuskysymyksillä on keskeinen rooli analyysin toteuttamisessa, koska ne määrittävät, mitä lähteestä pyritään löytämään. Toisaalta lähteissä ilmenevät ajatukset muokkaavat tutkimuskysymyksiä ja ohjaavat ottamaan huomioon myös sellaisia asioita, joita tutkija ei alun perin osannut kysyä. Analysoija asettaa tällä tavoin tutkimuskysymyksensä ja lähdeaineistonsa dialogiin. Tämän artikkelin analyysissa tutkimuskysymykset ovat ohjanneet tarkastelemaan diakoniatyöntekijän toimijuutta suhteessa käytettyihin välineisiin. Lähdeaineistojen analyttinen tarkastelu on puolestaan johtanut muodostamaan kaksi erilaista tulkintaa persoonan ja välineen välisestä suhteesta. Lähdeaineistoa tarkastelemalla analyysissa on myös havaittu, että eksplisiittisesti esitetyn ”oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline” -väitteen lisäksi on syytä tarkastella myös sitä, miten lähteissä laajemmin tarkastellaan diakonista kohtaamista, aitoutta ja reflektiivisyyttä. Ainakin nämä asiat on lähteissä liitetty väitteeseen persoonasta työvälineenä. Tutkimuskysymyksiin sisältyvä toimijuuden näkökulma on puolestaan ohjannut kiinnittämään huomiota myös sellaisiin teksteissä esiintyviin väitteisiin, jotka liittyvät (läsnä)olemisen ja tekemisen väliseen suhteeseen.

Lähteet

Systemaattisella käsite- ja argumentaatioanalyysillä analysoidut lähteet ovat kirjallisia, kaikkien saatavilla olevia tekstiaineistoja. Tämän artikkelin lähteinä on sellaisia suomalaista diakoniaa ja kristillistä auttamistyötä käsitteleviä perusteoksia, joissa väite omasta persoonasta työvälineenä ilmaistaan eksplisiittisesti. Olen rajannut lähteistön ulkopuolelle esimerkiksi hoitotyötä koskevat teokset, vaikka niissä ilmaistaisiinkin ajatus omasta persoonasta työvälineenä (ks. esim. Pelttari 1997; Nousiainen 1998). Toisaalta olen rajannut lähteistön ulkopuolelle myös sellaiset diakoniatyötä ja kristillistä auttamistyötä koskevat teokset, joissa ajatusta omasta persoonasta työvälineenä ei ilmaista eksplisiittisesti (ks. esim. Hiilamo 2007; Henttonen 1997; Inkala 1991).

Näillä perusteilla olen valinnut analyysin lähteiksi seuraavat ryhmiin jaotellut tekstit:

1. diakoniatyötä käsittelevät tekstit 2000-luvulta: Lea Rättyän artikkeli ”Diakoniatyö yksilöiden ja perheiden parissa” (2012), Raili Gothónin artikkeli ”Kehittyvä diakoniatyö” (2012), Matti Helinin, Heikki Hiilamon ja Ulla Jokelan teos ”Diakoniatyö - Asiakkaan palveluksessa” (2010) sekä Pirjo Hakalan artikkeli ”Ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen” (2004)

2. sielunhoitoa ja kristillistä auttamistyötä käsittelevät tekstit 1980–1990-luvuilta: Martti Lindqvistin teos ”Auttajan varjo” (1990)² ja Aarno Sainion teos ”Ehjä ihminen” (1987).

Näyttää siltä, että väite omasta persoonasta tärkeimpänä työvälineenä esiintyy 1980–1990-luvuilla vain sielunhoidon ja kristillisen auttamistyön kirjallisuudessa (ryhmä 2), mutta ei vielä tuolloin (ei ainakaan eksplisiittisesti) diakoniatyötä käsittelevässä peruskirjallisuudessa (ks. esim. Henttonen 1997; Hoivatkaa toinen toistanne 1991). Väite esiintyy diakoniatyötä käsittelevässä peruskirjallisuudessa vasta 2000-luvulla (ryhmä 1).

Näiden ensisijaisten lähteiden lisäksi hyödynnän toissijaisena lähteenä Marja Noson (2004) empiiristä oppinäytetyötä ”Normit ja armo. Persoonana työvälineenä sosiaali- ja diakoniatyössä”. Noso on selvittänyt, miten diakoniatyöntekijät ja sosiaalityöntekijät ymmärtävät oman persoonan kautta tehtävän työn. Tämän lähteen tarkoituksena on antaa tukea ja vertailukohtaa ensisijaisissa lähteissä (ryhmät 1 ja 2) esitetyille ajatuksille.

Lähteet ovat sikäli haasteellisia, ettei niissä käsitellä suoraan kysymystä toimijan ja välineen välisestä suhteesta niissä yhteyksissä, joissa persoonasta työvälineenä kirjoitetaan. Toisaalta juuri siksi systemaattinen käsite- ja argumentaatioanalyysi on tarpeen: sen avulla voidaan löytää sellaisia taustaoletuksia, joita tekstien kirjoittajat eivät ilmaise eksplisiittisesti. Käsite- ja argumentaatioanalyttisessä tutkimuksessa lähteiden valinnassa on oleellista, että tutkimuskysymykseen saadaan vastaus. Siksi myös varsin suppea kotimainen lähdeaineisto on riittävä, jos se palvelee tätä tarkoitusta. Lähteiden lisäksi analyysissa hyödynnetään myös muuta kirjallisuutta. Ero lähteiden ja kirjallisuuden välillä on se, että lähteet ovat analyysin kohde ja kirjallisuutta käytetään analyysissa apuvälineenä. Artikkelin viitteissä lähteet on tehty tunnistettaviksi merkitsemällä viitteen eteen ”L.”.

Kokemusten merkitys analyysissa

Käsillä olevassa tutkimuksessa on myös oleellista, kuka käsite- ja argumentaatio-analyysia hyödyntää, mihin hänen motivaationsa perustuu ja keiltä analyysin tekijä on saanut palautetta analyysiinsa. Olen itse opiskellut Diakonia-ammattikorkeakoulussa sosionomi-diakoniksi ja olen tehnyt jonkin verran diakoniatyötä, joskin viime vuodet olen työskennellyt väitöskirjatutkimuksen parissa. Artikkelin raakaversiota on kommentoinut yhteiskeskustelussa kolme Diakonia-ammattikorkeakoulussa opiskellutta sosionomia, jotka ovat sittemmin siirtyneet opiskelemaan teologiaa³.

Käymässämme keskustelussa sain ensinnäkin vahvistusta omille kokemuksilleni ja pohdintoilleni. Näyttää siltä, että en ole ainut Diakonia-ammattikorkeakoulussa opiskellut ja diakoniatyössä toiminut, jota ajatus omasta persoonasta työväliseenä on sekä ihastuttanut että ahdistanut. Keskustelukumppanini kokivat analyysini selventävänä. He myös esittivät analyysiin ja sen pohjalta nousseisiin pohdintoihin liittyviä huomioita, joilla on ollut vaikutusta artikkelin lopulliseen muotoutumiseen. Omat ja keskustelukumppaneitteni kokemukset ovat vaikuttaneet tekemiini tulkintoihin ja näkökulmaan siitä, että ajatus omasta persoonasta diakoniatyöntekijän työväliseenä voi olla myös muuta kuin voimavara. Omat ja keskustelukumppanieni kokemukset näkyvät etenkin analyysin tulosten pohdinnassa johtopäätöksiä edeltävässä kahdessa alaluvussa.

Analyysini mukaan väite ”oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline” ymmärretään kahdella eri tavalla, joista ensimmäisessä toimija ja väline erotetaan toisistaan ja toisessa toimija ja väline sulautuvat toisiinsa. Artikkelin tulososa rakentuu näitä kahta ymmärtämistapaa käsittelevistä pääluvuista. Alaluvuissa ”Diakoniatyöntekijän persoonan idealisointi” ja ”Persoonan arvostelu ruokkii häpeää” on laajennettu pohdintaa jälkimmäisen ymmärtämistavan mahdollisiin seurauksiin. Lopuksi esitän johtopäätökset.

Ensimmäinen ymmärtämistapa: toimija ja väline erotetaan toisistaan

Ensimmäisen ymmärtämistavan mukaan väite ”oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline” sisältää ajatuksen diakoniatyöntekijästä toimijana ja hänen persoonastaan välineenä. Diakoniatyöntekijä toimijana erotetaan hänen välineenä käyttämästään persoonasta. Tällöin persoonan käsitteellä viitataan johonkin, mitä ihmisellä on, sen sijaan, että tarkoitettaisiin sitä, mitä hän toimijana on.

Persoonalla työvälineenä tarkoitetaan tällöin ensinnäkin diakoniatyöntekijän yksilöllisiä kokemuksia, taitoja, mielenkiinnon kohteita, mieltymyksiä ja työtapoja. Väitteellä, jonka mukaan oma persoona on työvälineenä voidaan viitata siihen, että diakoniatyöntekijöillä on melko vapaat kädet luoda oma työnkuvansa (ks. L: Helin ym. 2010, 52) ja että työnkuva on epäselvä (L: Helin ym. 2010, 63):

”Epäselvä työnkuva kuormittaa työntekijää, vaikka toisaalta sallii oman persoonan käytön työvälineenä.--- Työ antaa mahdollisuuden tehdä työtä omalla persoonalla, mikä parhaimmillaan tuo iloa ja hyvinvointia.”

Noson (L: 2004, 7) mukaan ajatuksella persoonasta työvälineenä voidaan ilmaista, että ihmissuhdetyötä voi tehdä monella eri tavalla hyvin. Tällöin tarkoitetaan, että samaan päämäärään (esimerkiksi ihmisen autetuksi tulemiseen) voidaan päästä erilaisilla keinoilla ja välineillä. Näyttää myös siltä, että Noson haastattelemat diakonia- ja sosiaalityöntekijät ymmärsivät persoonan käytön työnsä välineenä pitkälti yksilöllisyyttä korostavan ja toimijan ja välineen erottavan käsitystavan mukaisesti. Haastateltavat puhuivat tiedosta, työ- ja elämäkokemuksesta sekä siitä, että kukin tekee työtä omalla yksilöllisellä tavallaan (L: Noso 2004, 13-15).

Persoonasta työvälineenä puhutaan toiseksi myös silloin, kun korostetaan vuorovaikutustaitojen ja ihmiskäsityksen merkitystä diakoniatyössä. Sainion (L: 1987, 90) mukaan sielunhoitotyötä oppii elämällä ja tekemällä. Tällöin hän näyttää viittaavan elämäkokemukseen ja vuorovaikutustaitoihin. Helinin ym. (L: 2010, 62) kuvaus diakoniatyöntekijän persoonan ja hänen ihmiskäsityksensä vaikutuksesta asiakkassuhteeseen keskittyy niinkään vuorovaikutustaitojen kuvaukseen:

”Hänen kykynsä ja tapansa kohdata asiakas ja tämän ongelmat sekä lähteä asiakasprosessiin luovat edellytykset vuorovaikutukselle ja yhteiselle työskentelylle. Asiakasta kunnioittava ja arvostava työote luovat perusturvallisuutta ja vahvistavat asiakkaan itseluottamusta. Työntekijän realismi ja kyky välittää toivoa tukevat asiakkaan valmiutta jatkaa eteenpäin asioittensa käsittelyä.”

Kun persoonasta puhutaan diakoniatyöntekijän työvälineenä siten, että oletetaan diakoniatyöntekijän erottavan itsestään toimijan (minä) ja välineen (oma persoona), on ongelmana persoona-käsitteen harhaanjohtava käyttö. Harvoin nimittäin persoona-käsitettä käytetään sanomalla, että *jollakulla on persoona*. Mieluummin sanotaan, että *hän on persoona*. Jos persoonan käsitteellä viitataan johonkin, mitä ihmisellä on, olisikin ehkä osuvampaa puhua taidoista, viitekehyksistä, omista kokemuksista, tai jopa luonteesta, persoonallisuuden piirteistä, temperamentista, hyveistä ja armolahjoista. Kaikkia näitä resursseja *ihmisellä voi olla* ilman, että sanottaisiin, että *hän on* näitä asioita. Hallamaan (1994, 237) mukaan persoonan käsitteellä tarkoitetaan nykyään ”ihmistä itseään hänenä itsenään, kaikkien naamioiden takana tai alla olevaa ja niistä riippumatonta aitoa ja alkuperäistä ihmistä”. Puhe omasta persoonasta onkin siinä määrin kohti tulevaa, kaiken kattavaa ja diakoniatyöntekijän ytimeen käyvää, että käsitettä kannattaisi välttää työvälineen kuvauksessa silloin, jos halutaan tehdä ero välineen ja toimijan välille. Siksi kannattaisi etsiä persoona-käsitteen sijaan joitakin osuvampia ja täsmällisempiä käsitteitä. Voi kysyä, miksi diakoniatyön keskustelukulttuurissa korostetaan persoonan käyttöä silloinkin, kun voitaisiin puhua esimerkiksi auttajan vuorovaikutustaidoista ja autettavien kunnioittamisesta. Toisaalta, jos persoona-käsitteeseen sisällytetään esimerkiksi vuorovaikutustaidot, voidaan kysyä, miksei siihen sisällytettäisi yhtä lailla myös taito rakentaa taloa tai vaikkapa taito analysoida tekstejä. Jos erilaiset taidot ovat tällä tavoin osa persoonan käsitettä, voi kysyä, onko olemassa lainkaan ammatteja, joissa persoona ei olisi työväline - ja nimenomaan *tärkein* työväline.

Toisaalta näyttää siltä, että toimijan ja välineen välistä rajaa on joskus vaikea hahmottaa, sillä esimerkiksi yksilölliset taidot, elämänhistoria, persoonallisuuden piirteet ja temperamentti tekevät toimijasta tietynlaisen. Toimija voi kuitenkin tarkastella näitä asioita jossain määrin itsestään erillisinä ja ainakin joihinkin näistä hän pystyy myös jossain määrin vaikuttamaan omalla toiminnallaan.

Toimijan ja välineen välisen rajanvedon kannalta erityisen haasteellinen käsite on reflektiivisyys, jonka merkitystä korostetaan silloin, kun omasta persoonasta puhutaan työvälineenä. Reflektiivisyydellä viitataan diakoniatyöntekijän valmiuteen tunnistaa muun muassa omia vahvuuksiaan ja kehittämishaasteitaan sekä oman historiansa merkitystä. Rättyä (L: 2012, 83) kuvaa reflektiivisyyttä tässä merkityksessä:

”Silloin, kun persoona on tärkein työväline, työntekijältä edellytetään oman elämänhistorian ja juurien merkityksen tiedostamista oman persoonan kehitykselle. Itsetuntemuksen lisääntyessä omien tunteiden tunnistamisen, ilmaisemisen ja käsittelemisen taito kehittyy.”

Reflektiivisyyteen liittyy myös kyky erottaa omat ongelmat asiakkaan ongelmista sekä taito analysoida auttamistyön vuorovaikutustilanteita. Reflektiivisyydellä viitataan myös valmiuksiin rajata työtään ja ohjata asiakas tarvittaessa toisen auttajan luokse (ks. L: Rättyä 2012, 83).

Kun Gothóni (L: 2012, 197–198) kirjoittaa oman persoonan käytöstä työvälineenä ja kun hän käyttää ilmaisuja ”oma itse”, ”oma ihmisyyys” ja ”oma persoonallisuus”, hän näyttää viittaavan yksilölliseen elämänhistoriaan, ammattihistoriaan sekä erilaisiin tietoihin ja taitoihin. Toisaalta hän korostaa tiedostamisen ja diakoniatyöntekijän oman minäkuvan ja ammatti-identiteetin merkitystä:

”Diakoniatyössä oman itsen ja ammatin kriittinen tiedostaminen on tärkeää, koska oma persoona on työväline. Yhtä oikeaa ja norminmukaista kuvaa diakonia-alan ammatillisuudesta tai hyvästä diakoniatyöntekijästä ei ole. Jokainen joutuu ja saa opetella kohtaamaan todellisuutta sellaisena, kuin se hänelle näyttäytyy, ja oppia sitä kautta monipuolisesti käyttämään myös omaa ihmisyyttään ja persoonallisuuttaan työssään. Ensin on hyvä pyrkiä ymmärtämään itseään, että voisi auttaa muita. Elämänhistorian ja ammattihistorian vaikutus työssä on ilmeinen. Kokemuksellisen ja elämyksellisen tiedon niveltäminen tieteelliseen tietoon ja hyvän elämän pohtimiseen vahvistaa ammatti-identiteettiä. Työssä tarvitaan myös intuitiivista oivaltamista.”

Gothónin (L: 2012, 200) mukaan diakoniatyöntekijän identiteetti toteutuu ja rakentuu toiminnan ja reflektion vuoropuhelussa. Reflektion Gothóni määrittelee sen pohtimiseksi ja tulkitsemiseksi, millaisia merkityksiä työssä on.

Jos oman persoonan käyttö työvälineenä ymmärretään toimijan ja välineen erottavan käsitystavan mukaan, reflektiivisyys on toisaalta kriteeri toimijuudelle. Toimijan itsensä tiedostavana subjektina tunnistaa siitä, että hän on reflektiivisessä suhteessa ympäröivään todellisuuteen sekä omiin taitoihinsa, historiaansa ja

haasteisiinsa. Näin ajateltuna ei voi olla olemassa sellaista toimijaa, jolla ei olisi minäkuva ja identiteettiä. Olisikin virheellistä väittää, että reflektiivisyys tässä merkityksessä olisi toimijan väline. Se on mieluummin toimijan tuntomerkki. Jokaisen hyvään toimintaan pyrkivän toimijan on tunnistettava riittävässä määrin muun muassa oman osaamisensa rajat, olipa kyse sitten diakoniatyöntekijänä, talon rakentajana tai tekstien analysoijana toimimisesta. Reflektiivisyyden ongelmat johtavat huonoon toimintaan tai toimijuuden kyseenalaistumiseen, koskipa toiminta sitten mitä tahansa asiaa.

Toisaalta reflektointia voi myös käyttää välineenä. Jos toimija esimerkiksi päättää pohtia päiväkirjassaan työnsä merkityksiä, omia haasteitaan ja asiakassuhteitaan, reflektointi on sellaista toimintaa, joka voidaan määritellä välineeksi. Tällaisen välineellisen toiminnan tavoitteena voi olla oman toimijuuden parantaminen, joskin on kyseenalaista, voiko toimija parantaa omaa toimijuuttaan ”suoraan” harjoituksia tekemällä. Välillisesti reflektioharjoitusten tekemisen tavoitteena on toki myös auttamistaitojen kehittäminen.

Mikäli diakoniatyöntekijän toimijuus halutaan erottaa hänen käyttämistään välineistä, olisi tulevaisuudessa tarpeen täsmentää muun muassa reflektiivisyyteen liittyvien erilaisten toimintojen eroja. Palaan tähän haasteeseen johtopäätösluvussa, jossa esittelen jatkotutkimusaiheita.

Toinen ymmärtämistapa: toimija ja väline sulautuvat toisiinsa

Toisessa käsitystavassa diakoniatyöntekijän toimijuus ikään kuin sulautuu siihen välineeseen, joka hän persoonana on. Tällöin persoonan käsitteellä viitataan siihen, mitä diakoniatyöntekijä on tai mikä hän on ihmisenä. Ero edelliseen käsitykseen on merkittävä, mutta samalla epämääräinen. Voi olla, että kun puhutaan omasta persoonasta työvälineenä, sisällytetään ilmaisuun usein yhtä aikaa se ulottuvuus, että työntekijä käyttää yksilöllisiä taipumuksiaan, taitojaan ja kokemuksiaan sekä se ulottuvuus, että ”hän on ihminen”.

Käsitystapa korostaa aitoutta (ks. esim. L: Rättyä 2012, 82-83, 91; L: Helin ym. 2010, 41; L: Sainio 1987, 91). Hakala (L: 2004, 244) liittää aitouden vaatimuksen persoonan käyttämiseen seuraavasti:

”Vaikeuksissa olevan ihmisen rinnalla oleminen vaatii vahvaa ammatillisuutta ja kestävyyttä, sielunhoidollisia ja terapeutisia taitoja, mutta ennen kaikkea aitoutta. Työntekijän tärkein työväline on hänen oma persoonansa.”

Usein puhutaan myös ”ihmisenä ihmiselle olemisesta” tai ”rinnalla kulkemisesta”. Lindqvistin (L: 1990, 47) mukaan ihmistyöntekijän ”keskeisenä tehtävänä on yksinkertaisesti olla ihminen, kasvaa ihmisenä ja jakaa asiakkaiden kanssa ihmisenä olemista”. Noso (L: 2004, 9) kuvaa sielunhoitoa yhdeksi diakoniatyön perustehtäväksi, jossa ”ollaan persoonana toisen ihmisen vierellä kulkijana”. Diakoniatyön vuorovaikutustilannetta kuvataan sellaisilla ilmaisuilla kuin ”aito läsnäolo”, ”kokonaisvaltainen kohtaaminen” ja ”syvällinen ymmärtäminen”. Noston haastattelumat diakonia- ja sosiaalityöntekijät kuvasivat myönteisen vuorovaikutustilanteen edellytyksiksi ”läsnäolon”, ”kuuntelemisen” ja ”ihmisen todellisen kohtaamisen” (ks. myös L: Rättyä 2012, 82-83, 89). Sainio (L: 1987, 90) liittää yhteen kohtaamista- ja sielunhoitajan persoonan seuraavasti:

”Sielunhoitajan suhtautumistapa autettaviinsa ilmaisee varsin pitkälle, millainen hän persoonana on.”

Kun lähteitä tarkastellaan toimijan ja välineen toisiinsa sulautumisen näkökulmasta, huomio kiinnittyy myös siihen, että diakonista kohtaamista kuvataan olemisena tai läsnäolemisena. Helin ym. (L: 2010, 69) mukaan ilmaisulla rinnalla kulkeminen viitataan *olemisen tapaan*, jolla diakoniatyöntekijät kohtaavat asiakkaansa. Diakoniasessa toiminnassa korostuu pysähtyminen ihmisen rinnalle eli arjen jakaminen, jota Helin ym. (L: 40–41) nimittävät *olemiseksi*. Tälle olemisen tavalle listataan korkeita tavoitteita. Helin ym. (L: 2010, 41) toteavat: ”Läsnäololla diakoniatyöntekijä välittää kunnioitusta, ihmisarvoa ja tasa-arvoa” ja lisäävät (L: Helin ym. 2010, 42):

”Kristillisyyden näky myös tavassa, jolla diakoniatyöntekijä kohtaa asiakkaansa: Kristus on nähtävissä jokaisessa asiakkaassa. Hänen rakkautensa kuuluu kaikille. Tämä luo perustan kunnioitukselle ja ihmisarvolle.”

Kun Helin ym. kuvaavat olemisen tapaa, käy kuitenkin ilmi, että oikeastaan puhutaan olemisen sijaan teoista, muun muassa asiakkaan tilanteen kartoittamisesta, kuuntelemisesta, rohkaisemisesta, neuvomisesta, eteenpäin ohjaamisesta ja yhteiskunnan epäkohtiin vaikuttamisesta (ks. L: Helin ym. 2010, 41-42).

Rättyä (L: 2012, 82) asettaa diakonista kohtaamista kuvatessaan vastakkain tekemisen ja läsnä olemisen:

”Kohtaamisessa on tärkeää ajan antaminen ja läsnä oleminen, ei tekeminen.”

Vaikka Rättyä saattaakin tällä vastakkainasettelulla viitata siihen, ettei diakoniatyöntekijän ole tarkoitus puuhaila jotain konkreettisesti tuntuvaan auttaakseen, näyttää väitteen taustaoletuksena olevan, etteivät esimerkiksi toisen ihmisen kuunteleminen ja hänen kanssaan keskusteleminen olisi tekoja. Tällainen teon käsitteen vältteleminen ja olemisen korostaminen hämärtää diakoniatyöntekijän toimijuutta: jos ei ole tekoja, ei ole oikeastaan toimijaakaan tekojen taustalla, sillä ihmiselle ei ole mahdollista olla vain potentiaalinen toimija ilman, että hänen toimijuutensa aktualisoituu tekoina (Hallamaa 2012). Jäljelle jää Rättyän (L: 2012, 83) korostama ”aitous”, joka näyttää olevan jonkinlaista toimijan ja välineen toisiinsa sulautunutta olemista:

”Työntekijän läsnä oleminen kohtaamishetkessä tarkoittaa avun tarpeessa olevaan ihmiseen keskittymistä ja aitona omalla paikallaan olemista.”

Joissakin teksteissä persoonan työvälineenä käyttämiseen liitetään ajatus säännöistä ja kaavoista, joskus jopa ammatillisuudesta, vapautumisesta. Ajatus näyttää olevan kärjistettynä ilmaistuna, että diakoniatyöntekijä vapautetaan metodien ja ammatillisuuden orjuudesta oman persoonan käyttämiseen. Hakalan (L: 2004, 245) mukaan diakoniatyön asiakkaat eivät odota työntekijältä metodista taituruutta, vaan aitoa ihmisyyttä. Sainio (L: 1987, 91) kuvaa minän ulkopuolisiin keinoihin ja menetelmiin turvautumisen (tai niissä häiritsevästi kiinni olemisen) kiusauksena, johon aloitteleva sielunhoitaja saattaa langeta, ”jotta tuntisi tehneensä jotakin”. Lindqvistin (L: 1990, 76) mukaan persoonan käyttäminen auttamistyössä mahdollistaa sen, ettei ”tarvitse panna itseänsä syrjään eikä lähteä hakemaan apua säännöistä, kaavoista, terapeioista ja tekniikoista”:

”On lupa sille, että tässä ja nyt saa syntyä se, mikä on mahdollista ja tuntuu oikealta. Tässä subjektiivisuudessa on myös paljon sallivuutta. Roolit eivät lukkiudu eivätkä jakaudu kaavamaisesti. On enemmän kosketuspintaa autettavan maailmaan kuin tiukassa ammattisuhteessa, koska mikään inhimillisesti tosi ja tärkeä ei ole etukäteen poissuljettua. Myös vallankäytön ongelma helpottuu, koska suhde on vastavuoroinen. Molemmat ovat sekä antajan että saajan, sekä osaavan että osaamattoman rooleissa. Tämänkaltainen vuorovaikutustilanne vastaa ihmisen luonnollisia rooleja, koska se perustuu siihen, mitä henkilöt omana itsenään ovat.”

Mielenkiintoista Lindqvistin viittauksessa ”luonnollisiin rooleihin” on, että esimerkiksi ystävyys- tai perhesuhteissa ei tulisi mieleen puhua persoonasta välineenä tai persoonan kautta tapahtuvasta kohtaamisesta. Kun ihmiset ovat luonnollisissa rooleissaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, he eivät käytä ”persoonia” välineinä. He vain yksinkertaisesti keskustelevat ja ovat tekemisissä toistensa kanssa. Herääkin kysymys aitouden ja oman persoonan käytön välisestä suhteesta. Kun diakoniatyössä tavoitellaan ”aitoutta”, kaikotaanko samalla normaalista ja luonnollisesta kanssakäymisestä lisäämällä vuorovaikutukseen ”lisäosaksi” oma persoona?

Kun ajatus omasta persoonasta työvälineenä ymmärretään tavalla, jossa toimija ja väline sulautuvat toisiinsa, reflektiivisyydellä oman persoonan työvälineenä käyttämisen edellytyksenä viitataan usein ajatukseen oman itsensä tuntemisesta, yhteydestä itseensä ja kasvusta ihmisenä sen sijaan, että viitattaisiin omien kykyjen, oman elämänhistorian ja työn haasteiden pohtimiseen. Kyseessä on siis vivahdeero. Esimerkiksi Sainion (L: 1987, 93) ilmaisu on toimijuutta hämärtävä, kun hän yhdistää reflektiivisyyden ajatukseen persoonasta välineenä:

”Sielunhoitajan persoona sielunhoidon välineenä edellyttää tietoisuutta siitä, kuka ja mikä hän on. Silloin hän myös tietää, mitä hän tekee, ja mitä hän haluaa tehdä.”

Myös Lindqvistin (L: 1990, 118–119) kuvaus auttajan kahden tason näkökulmasta itseen näyttävä heijastavan käsitystä, jossa auttajan toimijuuden ja välineenä olemisen raja hämärtyy:

”Kyllä ihmisten auttajatkin saavat olla pelkääviä, tukkoisia, mörköjä näkeviä ja omaa varjoaan pakenevia. Niinhän kaikki muutkin ovat. Ei siitä ole kysymys. Kriteeri on siinä, että auttajilta edellytetään samanlaisesti kahden tason näkökulmaa itseensä. Ensimmäisellä tasolla he ovat arkisia työtään tekeviä, välittömästi kokevia ja itseään ilmaisevia, spontaanisti reagoivia ihmisiä. Kuitenkin toisella tasolla he ovat oman elämänsä ja työnsä todistajia. Sieltä he näkevät oman varjonsa ja kaiken sen kummallisen, mitä varjon pakeneminen heillä teettää. He eivät ehkä pysty sinänsä muuttamaan paljoakaan näkemästään, mutta he voivat opetella yhtä asiaa, joka on tärkein kaikista: omien ongelmiensa erottamista asiakkaittensa ongelmista. Ei sokeuden voittamisessa ole kysymys sen enemmästä eikä sen vähemmästä kuin sokeutensa näkemisestä.”

Ongelmana Lindqvistin kuvauksessa ”kahden tason näkökulmasta itseensä” on se, että se antaa ymmärtää, että kyseessä on jokin ihmistyötä tekevien erityistaito tai heille esitetty erityinen ammattitaito. Jonkinlaista ”kahden tason näkökulmaa itseensä” edellytetään kuitenkin aikuisen ihmisen ihmissuhteissa ja elämässä, olipa kyse sitten ihmistyön ammattilaisista tai ei. Jos ihmiseltä puuttuu kyky oman toiminnan ja suhtautumistapojen pohtimiseen ja punnintaan, hänellä lienee vaikeuksia niin parisuhteessa, suhteessa omiin lapsiin ja omaisiin kuin työtovereihinkin. Kun Lindqvist kuvaa aikuisuuteen kuuluvan piirteen ihmistyön ammattilaisten erityistaidoksi, hän tulee ilmaiseksi, että ”kaikki muut” ovat jääneet lapsellisen reagoinnin ja vuorovaikutuksen tasolle omissa suhteissaan. Teon teorian näkökulmasta voidaan kysyä, ovatko nämä muut lainkaan itsensä tiedostavia toimijoita. Toinen tulkintavaihtoehto on, että Lindqvist edellyttää auttajilta erityistä reflektiivisyyden kykyä suhteessa omaan itseen. Puhe ”oman sokeutensa näkemisestä” nostaa kuitenkin tässä merkityksessä itsetuntemuksen riman niin ylös, että voinee kysyä, onko Lindqvistin auttajalle asettama vaatimus kohtuuton ja siksi hedelmätön. Viittaako oman persoonan työvälineenä käyttäminen sellaiseen teon teorian näkökulmasta erikoiseen ajatukseen, että erityisen reflektiivisyytensä ansiosta diakoniatyöntekijä on ”supertoimija”, minkä vuoksi hän ei oikeastaan tarvitse välineitä? Tällöin väline sulautuu toimijuuteen.

Jos diakoniatyöntekijän toimijuus häivytetään, hänestä voi myös tulla ”superväline” jonkun muun toimijan käyttöön. Tämä toinen toimija voidaan mieltää Jumalaksi tai toiseksi ihmiseksi. Lindqvist viittaa implisiittisesti ajatukseen, jonka mukaan

Jumala käyttää diakoniatyöntekijän⁴ persoonaa työvälineenään. Diakoniatyöntekijä toimijana häivytetään, ja katse kohdistuu Jumalaan, joka toimii. Lindqvist (L: 1990, 41) näyttää viittaavan tähän käsitykseen kritisoidessaan ”ihmeparantajia”, jotka sysäävät omaat virheet Jumalan vastuulle:

”Jos ihminen itse ei ole tekojensa varsinainen subjekti, hän ei myöskään helposti miellä olevansa lopullisesti vastuussa tekemisistään. Kunnioitettavaa on ihmeparantajien herkkyyys ihmisten nälälle, mutta kunniatonta on nälkäiseksi jättäminen.”

Myönteisemmin Lindqvist suhtautuu käsitykseen, jonka mukaan apua tarvitseva ihminen on toimija, joka käyttää diakoniatyöntekijän persoonaa välineenään omien ongelmien ratkaisemisessa. Lindqvist (L: 1990, 73) puhuu auttajista säiliöihmisinä:

”Lisäksi persoonansa välityksellä auttaja osallistuu autettavan elämään, virittää hänessä tunteita ja mielikuvia sekä ottaa vastaan tämän hätää. Tämän johdosta auttajia on usein nimitetty ”säiliöihmisiksi”. Heillä on persoonassaan ikäänkuin astia, johon asiakas voi kaataa oman elämänsä kuormaa ja tunnepaineita saaden sillä tavalla sekä myötätuntoa että helpotusta itselleen.”

Näyttää siis siltä, että kun toimija ja väline sulautuvat toisiinsa, diakoniatyöntekijän persoona ymmärretään joko supertoimijaksi, joka ei tarvitse varsinaisia välineitä tai toimijuudestaan tyhjentyneeksi supervälineeksi, jota muut toimijat voivat käyttää. Kummassakin tapauksessa huomio näyttää keskittyvän diakoniatyöntekijän tekemisestä ja toiminnasta riisuttuun olemiseen.

Diakoniatyöntekijän persoonan idealisointi

Toimijan ja välineen rajaa hämärtävän käsitystavan uhkana ja ehkä väistämättömänä seurauksena on diakoniatyöntekijän persoonan idealisointi. Kun korostetaan diakoniatyöntekijän ihmisyyttä ja aitoutta, näyttää taustaoletuksena olevan, että diakoniatyöntekijä on tai hänen tulisi olla ikään kuin ”ihmisempi” kuin muut. Voidaan kysyä, korostetaanko ihmisyyttä, koska sitä ei pidetä itsestään selvänä

asiana, joka kuuluu jokaiselle ihmislajiin kuuluvalle yksilölle. Sen sijaan annetaan ymmärtää, että diakoniatyöntekijät ovat ”aidommin ihmisiä” kuin ihmiset yleensä. Tästä syystä heillä on ”suuri sydän” ja ”sydän paikallaan”. Vuorovaikutustilanteisakin he ovat ”todellisemmin läsnä”. Diakoniatyöntekijä on ikään kuin murtautunut uudelle olemisen tasolle ja hän on persoonana verraten kehittynyt. Idealisoitu kuva diakoniatyöntekijän persoonasta yhdessä toimijan ja välineen yhteensulautumisen kanssa johtaa käsitykseen, joka voitaisiin muotoilla esimerkiksi seuraavasti: ”Kun olet tietynlainen ja olet tietyllä tavalla, auttaa, kun sinun kanssasi on yksinkertaisesti tekemisissä”.

Kokemusten mukaan diakoniatyöntekijän persoonaa voidaan myös idealisoida antamalla hänen ihmisyydelleen lisämääreitä, kuten ”ihana ihminen” tai ”aito ihminen”, josta oletetaan huokuvan erityistä rakkautta, parantavaa voimaa ja toivoa. Esimerkiksi Rättyä (L: 2012, 89–90) listaa diakoniatyön yhdeksi keskeiseksi henkisen ja emotionaalisen tuen muodoksi ”toivon välittämisen” tilanteessa, jossa autettava on toivoton. Rättyän mukaan toivon kokemiseen tarvitaan sellaisia kohtaamisia, joissa:

”ihminen tulee nähdyksi toisen ihmisen silmissä juuri sellaisena kuin on, kärsivänä ja haavoittuna, mutta nähdyksi tulemisen arvoisena ja ihmisenä hyväksyttynä ja rakastettuna.”

Kun autettava on ”juuri sellainen kuin on”, hän on Rättyän mukaan kärsivä ja haavoitettu. Mutta onko Rättyän taustaoletuksena, että kun diakoniatyöntekijä on aito (eli juuri sellainen kuin on?), hänestä ikään kuin hehkuu toivoa ja hän näkee toisen ihmisen hyväksyen ja rakastaen? Ennemmin voisi ajatella, että diakoniatyöntekijän ollessa aito, hän saattaa olla myös aidosti epäuskoinen sen suhteen, että autettavan elämä muuttuisi paremmaksi. Kun hän on aito, hän ei aina edes jaksakaan nähdä toista ihmistä sellaisena kuin Jumala hänet näkee. Tätä Rättyäkään tuskin kieltää, vaikka aitoutta diakoniatyöntekijältä toivookin. Näyttääkin siltä, että Rättyä kuvaa diakoniatyön kohtaamisia käsitteellisesti ristiriitaisesti korostaessaan toisaalta työntekijän aitouden ja toisaalta toivon välittämisen tärkeyttä. Toivon välittäminen voi nimittäin edellyttää diakoniatyöntekijältä jonkinasteista roolin ottoa (mikä ei ole välttämättä kielteinen asia) sekä oman persoonan sijaan joidenkin muiden välineiden käyttöä.

Diakonian vapaaehtoistoimijoista puhuttaessa idealisoiva puhekulttuuri ilmenee vertauskuvallisen ilmaisujen käytössä. Esimerkiksi Yhteisvastuukeräyksen yhteydessä ihmisiä on kutsuttu olemaan arkienkeleitä ja liittymään enkeliarmeijaan (Yhteisvastuu.fi: Ole arkienkeli – auta).⁵ Kokemusten mukaan myös nuoria diakoniatyöntekijöitä, diakoniaopiskelijoita ja diakonian saralla työskenteleviä työtovereita saatetaan rohkaista kehumalla heitä ”ihaniksi ihmisiksi”. Vaikka tarkoitus on hyvä, persoonaan kohdistuvan myönteisen palautteen käänköpuolena on, että se vihjaa, että arvioinnin alla on nimenomaan työntekijän tai opiskelijan persoona. Arvioitavana on se, mitä hän ihmisenä on, ei se, millaisia taitoja hänellä on.

Kokemusten mukaan diakoniatyöntekijä voi myös kuvitella, että osa apua kaipaavista odottaa hänen olevan ”ihana ihminen”. Nämä (luultavasti ainakin osittain kuvitellut) odotukset saattavat johtaa vuorovaikutukseen, jossa työntekijä muodostaa reaktioita eli on viestinnässään ”ylilempeä” tai puhuu aikuisille ihmisille kuin he olisivat lapsia. Reaktioiden muodostamisella hän pyrkii ilmaisemaan ”aitoutta”, ”todellista myötätuntoa”, ”rinnalla kulkemista” tai sitä, että hänellä on ”sydän paikallaan”. Normaalin keskustelun ja puheen sijaan syntyy ylilempeä puhekulttuuri. Seurakunnassa osa on sitä ehkä oppinut odottamaan ja toivomaan. Osa seurakuntalaisista muodostaa vastineeksi itsekkin reaktioita sanomalla ”kyllä sinä olet niin ihana”. Osa seurakuntalaisista taas etäännyttyä todeten diakoniatyöntekijän selän takana: ”Eihän tuota lässytystä kestä kuunnella, puhuisivat normaalisti!” Näin kärjistettynä tilanne on oikeastaan tragikoominen. Siellä, missä korostetaan aitoutta, saatetaan teeskennellä sen ”saavuttamiseksi”.

Lindqvist (L: 1990, 112–114) osoittaa idealistisen auttamisen ongelmakohtia. Idealistiselle auttamiselle tyypillistä on Lindqvistin mukaan, että auttaja ”näkee itsensä, asiakkaansa ja auttamistilanteen kohtuuttoman myönteisessä valossa”. Lindqvist (L: 1990, 114) kirjoittaa:

”Idealistiselle auttajalle on tyypillistä näkökulman nopea kääntäminen pois siitä, mikä on rumaa, väkivaltaista ja loukkaavaa.”

Voiko Lindqvistin kuvaaman idealistisen auttamisen käänköpuolella kuitenkin vaania myös toisenlainen idealismi? Voiko ideaalina olla diakoniatyöntekijä, jolle ”mikään inhimillinen ei ole vierasta” ja joka uskaltaa kohdata aidosti rumaa, väkivaltaista ja loukkaavaa – myös ja ennen kaikkea itsessään? Diakoniatyöntekijän voidaan ajatella olevan erityisen hyvä omien varjojensa näkemisessä, minkä vuoksi

hän särkyneenä ja rikkinäisenä on paras ymmärtäjä särkyneille ja rikkinäisille kanssaihmisilleen. Se, miten Lindqvist kuvaa auttajan kahden tason suhtautumista itseensä, vihjaa, ettei hän itsekään ole idealisoinnista vapaa ja tämän Lindqvist toki auliisti myöntää (ks. L: Lindqvist 1990, 118).

Jos diakoniatyöntekijä suhtautuu omaan persoonaansa välineenä, tämä suhtautuminen voi kokemusten mukaan heijastua auttamissuhteisiin epätarkoituksenmukaisesti. Uhkana voi olla, että autettavista ihmisistä tarpeineen tulee myöskin välineitä, joiden avulla ideaalikuva omasta persoonasta työvälineenä (ja rinnalla kulkevana, aidosti läsnäolevana tosi-ihmisenä) pönkitetään. Diakoniatyöntekijän kiusauksena voi kokemusten mukaan myös olla, että hän keskittyy turhankin paljon ”tärkeimmän työvälineensä” kehittämiseen ja laiminlyö konkreettisten auttamiskeinojen selvittämisen ja teorioiden ja selitysmallien omaksumisen. Tämä voi näkyä esimerkiksi lisäkoulutuksen vieroksumisena ja taipumuksena vetäytyä sen sijaan esimerkiksi retriittiin voimia keräämään. Jos lopulta diakoniatyöntekijälle ei jää työvälineeksi muuta kuin oma persoona, hänen uransa ”ammattirakastajana” voi loppua lyhyeen.

Kristillisen opin näkökulmasta on myös kiinnostavaa, miten ajatus omasta persoonasta työvälineenä suhteutuu kirkko-oppiin ja käsitykseen Jumalan toiminnasta. Koska diakoniatyöntekijällä ei kirkon työntekijänä ole työssään välineinä sanaa ja sakramenteja samalla tavalla kuin papeilla, onko riskinä, että hänen omasta persoonastaan tulee paitsi ”tärkein työväline”, käytännössä ja arkiymmärryksessä peräti ”armonväline”, jonka kautta Jumala toimii ihmisten elämässä? Kysymys ei liene kaukaa haettu, kun pohtii oman persoonan roolia tärkeimpänä työvälineenä diakonisessa auttamisessa, jossa Rättyän (L: 2012, 82) mukaan on keskeistä ”Jumalan rakkauden, huolenpidon ja armon välittäminen toiselle ihmiselle”.

Persoonan arvostelu ruokkii häpeä

Sellainen käsitys diakoniatyöstä, jossa toimijan ja välineen välinen raja on hämärtynyt, voi luoda uuvuttavaa työkuultuuria seurakuntiin. Diakoniatyöntekijän uupumusriski toki tunnustetaan ja siitä puhutaan runsaasti. Usein patistetaan pitämään itsestä huolta, sillä tärkeintä työvälinettä täytyy hoitaa (vrt. L: Noso 2004, 30). Sanotaan myös, että diakoniatyöntekijän pitää armahtaa itseään (ks. esim. L: Gothóni 2012, 205). Usein puhutaan siitä, että käyttäessään omaa persoonaansa työvälineenä on uhkana, että diakoniatyöntekijä menee liikaa sisälle autettavan maailmaan ja kokemuksiin, ja uupuu siksi (ks. L: Lindqvist 1990, 77-78; L: Hakala 2004, 244-245;

L: Noso 2004, 17; L: Helin ym. 2010, 63). On myös todettu, että diakoniatyöntekijän omat persoonalliset ominaisuudet vaikuttavat työssä jaksamiseen. Diakoniatyöntekijän vastuuntuntoisuus ja ahkeruus voivat lisätä uupumusriskiä. Joskus taas omat elämäkriisit vievät voimat. (L: Helin ym. 2010, 63-65).

Kokemusten mukaan voi kuitenkin ehdottaa, että uupuneen diakoniatyöntekijän ongelmana voi myös olla sellainen käsitys omasta persoonasta työväliseenä, jossa hänen toimijuutensa hämärtyy. Tavoitteeksi on voinut muodostua sellainen olemisen tapa ja sellainen ihmisyyys, ettei oma persoona koskaan ”toivu” sellaiseen kuntoon, jota tavoite edellyttäisi. Työn määrä tai haastavuus sinänsä ei nimittäin välttämättä uuvuta eikä edes oma persoonallisuus, vaan toimijuuden ja väliseen hämärtyneen suhde, joka synnyttää epämääräisen kuvan siitä, mitä diakoniatyöntekijän olisi ihmisenä oltava.

Entä onko sitä tiedostettu lainkaan, että ajatus oman persoonan käyttämisestä työväliseenä saattaa lisätä diakoniatyöntekijän häpeää? Häpeää tutkineet (Laitinen 2006; Kettunen 2011, 83–97) ovat nimittäin jäsentäneet häpeän liittyvän siihen, mitä ihminen on, kun syyllisyys liittyy siihen, mitä hän on tehnyt. Jorma Laitinen (2006, 131) kuvaa häpeän ja syyllisyyden välistä eroa seuraavasti:

”Syyllisyys on luontevasti ymmärrettävissä velvollisuuksien ja ulkomaailmaan sijoittuvien tekojen kielellä. Häpeä on puhtaammin tunnereaktioiden ja itsetunnon alaan kuuluva ilmiö. Syyllisyyden tapauksessa käsitän tehneeni erehdyksen, joka on korjattavissa, kunhan vain teen asiat oikein. Kun tunnen häpeää, korjaavan teon mahdollisuus tuntuu virvatulen lailla koko ajan pakenevan otteestani, koska kokemukseni on, että minä itse persoonana olen erehdys. Häpeän paljastavassa valokeilassa ei ole kysymys minun erehdyksestäni vaan minusta erehdyksenä.”

Kun arvioitavana on diakoniatyöntekijän oma ihmisyyys ja oma persoona saattaa reflektiiviseen ammattikäytäntöön koulutettu diakoniatyöntekijä päätyä kokemusten mukaan neuroottiseen itsetarkkailuun, jossa hänen peruskysymyksensä ovat: ”Olenko oikein?” ja ”Kohtaanko aidosti?” Seurauksena diakoniatyöntekijän huomio kiinnittyy häneen itseensä, omaan olemukseensa ja olemiseensa sen sijaan, että hän keskittyisi autettavan ihmisen tarpeisiin ja Jumalan rakkauteen ja armoon häntä itseään ja autettavaa kohtaan.

Kun diakoniatyöntekijä sitten kohtaa epäonnistumisia, onko uhkana häpeä, jossa hän kokee olevansa ihmisenä epäonnistunut? Onko uhkana, että sairauslomille ja -eläkkeille kaikonheet ja muihin tehtäviin diakoniatyöstä paenneet joutuvat pohtimaan, ovatko he epäonnistuneet ihmisyydessä ja sopiiko heille ”aitoa läsnäoloa” paremmin ”epäaito kohtaaminen”?

Johtopäätös: Diakoniatyöntekijän toimijuutta tuettava

Kieli luo todellisuutta ja vaikuttaa ajatteluamme (vrt. Gothóni & Jantunen 2011, 105). Se, miten omasta persoonasta työvälineenä puhutaan, vaikuttaa niin diakoniatyöntekijöiden itseymmärrykseen kuin heille asetettuihin odotuksiin. Laajemmin se vaikuttaa seurakuntien kulttuuriin ja siihen, mitä kirkko viestii ihmisyydestä.

On ilmeistä, että ajatuksella omasta persoonasta työvälineenä pyritään kuvaamaan jotain diakoniatyölle ominaista. Osalle työntekijöistä ajatus on tapa hahmottaa omaa työtään ja tässä mielessä ajatus saattaa olla myönteinen voimavara. Koska on kuitenkin epäselvää, mitä väitteellä omasta persoonasta työvälineenä pohjimmiltaan tarkoitetaan ja koska molemmat väitteen tulkinnat vaikuttavat ongelmallisilta, voidaan kysyä, tulisiko kristillisessä kirkossa ja diakoniaopetuksessa tietoisesti etsiä hedelmällisempiä tapoja kuvata diakoniatyön ominaispiirteitä sekä käydä kriittistä keskustelua väitteestä, jonka mukaan oma persoona on työväline.

Diakoniatyöntekijöiden reflektointikyvyn kasvamista, yksilöllisen työotteen kehittämistä ja vuorovaikutustaitojen karttumista voitaneen pitää tärkeinä asioina. Voitaisiinko näistä asioista kuitenkin puhua muuten kuin viittaamalla ajatukseen persoonasta välineenä? Oman persoonan kehittäminen voi olla käsitteellisesti mahdoton tehtävä, joka vie osan diakoniatyöntekijöistä epätoivoon ja itseensä käpertymiseen. Häpeän kouriin päätyneet diakoniatyöntekijät pelkää olevansa vääränlainen ja riittämätön ihmisenä ja persoonana. Jos toimijuus ja väline sen sijaan erotetaan ja käytetään ilmaisuja, joissa tämä ero tehdään selväksi, on diakoniatyöntekijän helpompi ajatella, että hän epäonnistui jossakin asiassa, että hän teki virheen tai että omat kyvyt ja valmiudet eivät olleet riittäviä.

Oma persoona, se, kuka toimii, kasvaa ja kehittyy, myös muuttuu joissakin asioissa elämän kuluessa ja valmiuksien kasvaessa. Kuitenkaan ihmisellä itsellään ei välttämättä ole mitään suoraa oikotietä oman persoonansa kehittämiseen, vaikka tällaiseen diakoniatyön kirjallisuudessa kannustettaisiinkin. Diakoniatyöntekijä

voi kehittää taitojaan ja valmiuksiaan sekä rukoilla Jumalalta voimaa ja rakkautta. Jos oma persoona tätä kautta kehittyy ja kasvaa, on se mieluummin seurausta siitä, että ihminen on kehittänyt välineitään ja että hän on saanut itselleen lahjoja, ei siitä, että hän on mielessään määritellyt oman toimijuutensa välineeksi.⁶ Jos puhuttaisiin ihmisenä kasvamisen sijaan vaikkapa vuorovaikutustaitojen kehittämisestä, hyveiden vahvistamisesta tai vaikkapa armolahjojen rukoilemisesta (kuten joissakin kristillisissä yhteisöissä on tapana), jää diakoniatyöntekijän oma persoona, hänen oma toimijuutensa, suojaan. Tuon toimijuutensa turvin hän voi kehittää valmiuksiaan sekä kohdata kehittämishaasteitaan. Diakoniatyöntekijän toimijuutta vahvistaa myös se, jos puhutaan rohkeasti päämääristä, nimetään keinoja niihin pääsemiseksi ja uskalletaan puhua reilusti tekojen tekemisestä (esimerkiksi toisen kuunteleminen on myös teko). Tämä tukisi diakoniatyöntekijän toimijuutta. Toimijuuden erottaminen välineellisyydestä suojaisi niin diakoniatyöntekijää itseään, autettavia ihmisiä ja diakonian vapaaehtoisia kuin seurakuntien työyhteisöjä ja koko diakonian kulttuuria kirkossa.

Tässä artikkelissa on huomattu, että toimijan ja välineen välinen raja on joissakin kysymyksissä hämärä. Etenkin, kun puhutaan reflektiivisyydestä, on epäselvää, milloin kyseessä on toimijuuden kriteeri ja milloin kyse on välineestä, jota toimija käyttää jonkun päämäärän saavuttamiseksi. Tällaisilla harmailla alueilla tarvittaisiinkin lisää käsitteellistä erottelua, jotta toimijan ja välineen välinen raja olisi nykyistä selkeämpi. Tulevaisuudessa diakoniatyötä toimintana ja diakoniatyöntekijän toimijuutta voitaisiin tarkastella sosiaalietiikan oppiaineessa kehitteillä olevan yhteistoiminnan teorian näkökulmasta. Diakoniatyön luonnetta voitaisiin analysoida autettavan, diakoniatyöntekijän, muiden työntekijöiden, seurakuntalaisten ja autettavan muiden tukijoiden sekä tietyin varauksin myös Jumalan yhteistoimintana. Yhteistoimijuudessa oleellista on se, miten toimijat suuntautuvat yhdessä toimimisella tavoiteltavaan päämäärään ja mikä sitoo heidät toisiinsa. Kenenkään toimijuutta ei kuitenkaan häivytetä eikä sulauteta välineeseen. (Ks. Hallamaa 2011).

Olisi myös muun muassa selvitettävä, miten työntekijän toimijuuden hämartyminen sopii kristilliseen ihmiskäsitykseen. Näyttää siltä, että ajatus omasta persoonasta diakoniatyöntekijän tärkeimpänä työvälineenä liittyy myös käynnissä olevaan diakonaattiuudistukseen. Olisikin syytä pohtia, miten ajatus omasta persoonasta tärkeimpänä työvälineenä istuu käsitykseen diakonian virasta välineenä (vrt. Hallamaa 1994).

Lisäksi olisi syytä tarkastella ”oma persoona on diakoniatyöntekijän työväline”-väitteen aatehistoriaa. Millaiset taustat väitteellä on ensinnäkin systemaattisen teologian historiassa? Toisaalta, millaiset yhteydet väitteellä on hoitotieteessä esitettyihin ajatuksiin? Aatehistoriallisen tutkimuksen avulla saataisiin myös näkökulmia siihen, miksi väite omasta persoonasta tärkeimpänä työvälineenä esiintyy 1980–1990 -luvuilla sielunhoidon ja kristillisen auttamistyön kirjallisuudessa (tässä tutkimuksessa Lindqvist ja Sainio), mutta diakoniatyötä käsittelevässä peruskirjallisuudessa vasta 2000-luvulla.

Aiheesta tarvittaisiin myös lisää empiiristä tutkimusta. Olisi syytä selvittää, miten diakoniatyöntekijät itse ymmärtävät ja kokevat toimijuutensa suhteessa persoonan käyttöön työvälineenä ja miten heidän ymmärryksensä ja kokemuksensa mahdollisesti muuttuu työvuosien kertyessä. Onko diakoniatyön konkareiden ymmärrys- ja kokemustavassa jotain erilaista verrattuna niiden ihmisten ymmärrystapaan, jotka ovat siirtyneet diakoniatyöstä muihin tehtäviin? Miten eri ikäiset ja eri aikoina diakoniatyötä opiskelleet diakoniatyöntekijät hahmottavat väitteen omasta persoonasta työvälineenä? Sitäkin voisi selvittää, vaikuttaako työntekijän sukupuoli jollain tavalla hänen tapansa ymmärtää oman persoonan käyttö työvälineenä.

Kiitokset:

Kiitän Diakonia-ammattikorkeakoulusta valmistuneita teologian pariin päätyneitä keskustelukumppaneitani Hanna-Kaisa Hartalaa, Suvi-Maria Junnia ja Annele Rantavuorta yhteisistä pohdinnoista ja kommenteista, Jaana Hallamaata ja hänen johdollaan kokoontunutta sosiaalietiikan jatkoseminaaria keskusteluista ja huomioista, työkavereitani systemaattisen teologian osastolla ajatusten vaihtamisesta, puolisoani Jukka Stenlundia keskusteluista ja tuesta sekä referee-arvioijia, joiden erinomaisten kommenttien avulla sain kehitettyä kirjoitukseni julkaisukelpoiseksi artikkeliksi.

VIITTEET

- 1 von Wright kirjoittaa "välineellisestä hyvästä", mutta tässä yhteydessä on mielekkäämpää puhua välineellisyydestä.
- 2 Teos on Diakonia-ammattikorkeakoulun Helsingin yksikön oppimateriaalina Sosiaalialan koulutusohjelman Arvot ja etiikka -jaksossa lukuvuonna 2012–2013 (ks Diak: Sole-OPS). Oma muistikuvani on, että teos kuului Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomikoulutuksen oppimateriaaliin jo 1990-luvun loppupuolella.
- 3 Suvi-Maria Junnina saan erityisesti kiittää siitä, että hän otti aikaisemmassa kahdenkeskisessä keskustelussa esiin persoonan työvälineenä käyttämisen ongelmallisuuden. Siitä sain kimmokkeen aloittaa analysoimaan juuri tätä väitettä.
- 4 Lindqvist kirjoittaa tässä yhteydessä laajemmin auttajista.
- 5 Yhteisvastuukeräyksen sloganilla on toki muitakin merkityksiä. Sen tarkoituksena on esimerkiksi ilmaista, ettei tarvitse olla diakoniatyöntekijä pystyäkseen auttamaan toisia omassa arjessaan. Jos kuka tahansa voi olla "enkeli", menettää ilmaisu - ainakin jossain määrin - idealisoivaa voimaansa.
- 6 Joidenkin diakoniatyön kohtaamisten epäonnistumisessa voi olla kyse siitä, että toimija on asiakkaan tarpeisiin ja toiveisiin nähden jollain tapaa sopimaton. Joskus kyse on siitä, että työntekijä on asiakkaan mielestä esimerkiksi "vääriä" sukupuolta tai "väärän" ikäinen. Tällaiset "sopimattomuudet" eivät kuitenkaan korjaannu persoonaa kehittämällä, koska ei ole mitään kehitettävää.

LÄHTEET

- Gothóni Raili (2012). Kehittyvä diakoniatyö. Teoksessa Gothóni Raili, Helosvuori Riitta, Kuusimäki Kalle, Puuska Karolina (toim.) Kantakaa toistenne kuormia. Diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Helsinki: Kirjapaja.
- Hakala Pirjo (2004). Ihmisen kokonaisvaltainen auttaminen. Teoksessa Helosvuori Riitta, Koskenvesa Esko, Niemelä Pauli, Veikkola Juhani (toim.) Diakonian käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.
- Helin Matti, Hiilamo Heikki, Jokela Ulla (2010). Diakoniatyö. Asiakkaan palveluksessa. Logos. Helsinki: Edita.
- Lindqvist Martti (1990). Auttajan varjo. Helsinki: Otava.
- Noso Marja (2004). Normit ja armo. Persoonan työvälineenä sosiaali- ja diakoniatyössä. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Järvenpään yksikkö.
- Rättyä Lea (2012). Diakoniatyö yksilöiden ja perheiden parissa. Teoksessa Gothóni Raili ym. (toim.) Kantakaa toistenne kuormia. Diakoniatyön perusteet ja käytäntö. Helsinki: Kirjapaja.
- Sainio Aarno (1987). Ehjä ihminen. Sielunhoidon perusteet. Juva (painopaikka): Kirjapaja.

KIRJALLISUUS

- Björklund Liisa (2008). Kannustaminen ja moraali. Kannustamisen idea suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa 1990-luvulta alkaen. Väitöskirja. Systemaattisen teologian laitos. Teologinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Diak: SoleOPS. Oppimateriaali. Sosiaalialan koulutusohjelma (Helsinki). [https://sole-ops.diak.fi/opsnet/disp/fi/ops_OppMat/tab/fet/sea]. 2.10.2012.
- Gothóni Raili & Jantunen Eila (2011). Diakoniatyön käsitteitä. Diakonian tutkimus 2/2011. 105-120.
- Hallamaa Jaana (1994). Virka ja persoona. Teologinen aikauskirja 99, 237–243.
- Henttonen Kai (1997). Voiko sen tehdä

- toisinkin? Diakoniatieteen lähtökohdat ja valinnat. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C. 1997:1.
- Hiilamo Heikki & Hiilamo Kirsi (2007). Apua? Lähimmäisyyden perusteet. Helsinki: Kirjapaja.
- Inkala Terttu (toim.) (1991) Hoivatkaa toinen toistanne. Diakonian teologian käsikirja. Pieksämäki: Kirjaneliö.
- Jokela Ulla (2011). Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. Väitöskirja. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja: A Tutkimuksia 34. Helsinki.
- Juntunen Elina (2011). Vain hätäapua? Taloudellinen avustaminen diakoniatyön professionaalisen itseymmärryksen ilmentäjänä. Suomen ev.lut. Kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2011:3. Helsinki.
- Kettunen Paavo (2011). Kätkeyty ja vaiettu. Suomalainen hengellinen häpeä. Helsinki: Kirjapaja.
- Laitinen Jorma (2006). Häpeän ja syyllisyyden filosofiaa. Teoksessa Korkeila Jyrki ym. (toim.) Ajattelen olen siis psykiatri. Helsinki: Duodecim.
- Nousiainen Inkeri (1998). Osastonhoitajien ja ylihoitajien käsityksiä sairaanhoitajan työn osaamisalueista. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 1. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Peltari Paula (1997). Sairaanhoitajan työn nykyiset ja tulevaisuuden kvaalifikaatiovaatimukset. Tutkimuksia 80. Helsinki: Stakes.
- von Wright Georg Henrik (2001). Hyvän muunnelmat (engl. alkuteos 1968). Helsinki: Otava.
- Yhteisvastuu.fi: Ole arkienkeli – auta. -[<http://www.yhteisvastuu.fi/index.php?fid=170>]. 12.12.2011.

JULKAISEMATOMAT LÄHTEET

- Hallamaa Jaana (2011). Yhteistoiminnan ja luottamuksen teoriaa ja etiikkaa. Luento TES-jatkokoulutusseminaarissa 24.10.2011.
- Hallamaa Jaana (2012). Keskustelu 27.9.2012. Systemaattisen teologian osasto. Helsingin yliopisto.

Henkisyys ja hengellisyys keskeisimmissä suomalaisissa hoitotyön julkaisuissa – systemaattinen katsaus ammattilehtien esittämään tietoon

Ikali Karvinen

Tiivistelmä

Tämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tutkimustehtäväksi muodostui kysymys siitä, mitä henkisyydestä ja hengellisyydestä on kirjoitettu keskeisimmissä suomalaisissa ammatillisissa ja hoitotieteellisissä julkaisuissa kymmenen viimeisimmän vuoden aikana. Kirjallisuuskatsauksen aineisto haettiin Medic-tietokannasta kohdentamalla haku hoitoalan keskeisiin kansallisiin ammatillisiin ja tieteellisiin julkaisuihin. Lopullinen tutkimusaineisto muodostui kymmenestä ammatillisesta ja kahdesta tieteellisestä artikkelista (N=12). Katsauksen mukaan henkisyys ja hengellisyys näyttäisivät asettuvan luonnollisesti laajemman toivon yläkäsitteen alle. Henkisyys ja hengellisyys ovat keskeinen osa ihmisen orientoitumista ja identtifoitumista yksilöksi ja osaksi yhteisöä. Ihmisen henkisyys todentuu olemassaolon kysymysten pohdinnassa, kiinnostuksessa elämän perimmäisistä kysymyksistä, arvoista ja lähtökohdista. Artikkeleissa hengellinen auttamyö esitettiin merkittävänä, vaativana ja koulutusta vaativana osana ammatillista hoitotyötä. Katsaus vahvisti aiemmissa useissa kirjoituksissa ja tutkimuksissa todetun henkisyyden, hengellisyyden ja uskonnollisuuden käsitteiden eksplisiittisen käsitteenmäärittelyn vaikeuden.

Asiasanat: Henkisyys, hengellisyys, hoitotyö, hoitotiede, julkaisu

Viime vuosina hoitotyössä on puhuttu entistä enemmän näytön merkityksestä osana hoitotyön päätöksentekoprosesseja. Näyttöön perustuvan hoitotyön tulisi perustua alan vahvimpaan tutkimusnäyttöön. Parasta näyttöä edustavat meta-analyysit ja systemaattiset katsaukset. Hoitotieteellisissä julkaisuissa on tähän asti esitetty vain vähän systemaattisia katsauksia, jotka perustuisivat kokeellisiin tutkimuksiin. Käytännön hoitotyössä oman alan ammattilaisilla julkaisuilla näyttäisi sen sijaan olevan merkittävä rooli yksittäisen hoitajan hoitotyön toimintojen

toteuttamisessa. Vaikka ammattilehdet eivät edusta alan vahvinta näyttöä, näyttää kansallisten ammatillisten julkaisujen lukeminen olevan säännöllistä ja hoitajat kehittävät pääsääntöisesti niiden avulla omaa työtään. Lukijatutkimuksen mukaan esimerkiksi kansallisella Sairaanhoidaja-lehdellä on 72 000 lukijaa kuukausittain, ja tämän voidaan arvioida vaikuttavan siihen, miten hoitoalalla toimitaan. Tutkimukset antavat sen sijaan viitteitä siitä, että hoitoalan kansallisia tai kansainvälisiä tieteellisiä julkaisuja käytetään näyttöön perustuvassa päätöksenteossa ilmeisesti vain vähän verrattuna ammattilehtiin. (Lahtonen 2008, Leinonen ja Heikkinen 2008, Focus Master 2010 Suomen sairaanhoitajaliitto 2010 mukaan, Sarajarvi ym. 2011.) Koska ammattilehdillä näyttää siis olevan merkittävä asema suomalaisen hoitotyön arjessa, ei ole yhdentekevää, millaista tietoa ne välittävät hoitotyön keskeisistä osaamisalueista. Yksi näistä keskeisistä ja viime aikoina yhä enemmän keskustelua herättäneistä osaamisalueista on potilaiden ja asiakkaiden henkisten ja hengellisten tarpeiden huomioiminen (Puchalski ja Ferrell 2010, Fisher 2011).

Tutkimuksen lähtökohdat

Potilaiden ja asiakkaiden henkisten ja hengellisten tarpeiden tunnistaminen ja niihin vastaaminen näyttää olevan yksi hoitotyöntekijän keskeisistä osaamisalueista (Kuutamo-Marinov 1996, Karvinen 2006, Miettunen 2009). Aiemmissä tutkimuksissa on havaittu, että hengellisyys koetaan hoitotyössä tärkeäksi, mutta esimerkiksi koulutuksessa siihen kiinnitetään vain vähän huomiota (Karvinen 2006). Tutkimuksissa on myös osoitettu, että hengellisyyttä on vaikea määritellä hoitotyössä, tai laajemmin terveystieteissä, eksplisiittisesti (Puchalski ja Ferrell 2010). Määrittelyn vaikeudesta riippumatta esimerkiksi kulttuurisen hoitotieteen teorioissa potilaan hengellisyys ja uskonnollisuus on aina liitetty osaksi hyvää hoitoa (esim. Leininger 1999). Suomessa hengellisyys on nostettu viime aikoina keskeisesti osaksi hyvää hoitoa esimerkiksi uusissa saattohoitosuosituksissa (STM 2010). Koska henkisten ja hengellisten tarpeiden tunnistaminen ja niihin vastaaminen näyttää olevan merkittävä osa hoitotyötä, tulisi myös tietää, millaista tietoa hoitohenkilöstölle tästä osaamisalueesta välitetään ammattilehdissä, jotka näyttävät olevan työn kehittämisen ja päätöksentekoprosessien kannalta merkittäviä tiedonhankinnan lähteitä. Tässä artikkelissa kuvataan kirjallisuuskatsauksena toteutunutta tutkimusta henkisyuden ja hengellisyyden ilmenemisestä keskeisimmässä suomalaisissa ammatillisissa ja hoitotieteellisissä julkaisuissa kymmenen viimeisimmän vuoden aikana.

Kirjallisuuskatsaus henkisyteen ja hengellisyteen ammattillisissalehdissä

Kirjallisuuskatsauksen tutkimustehtävä

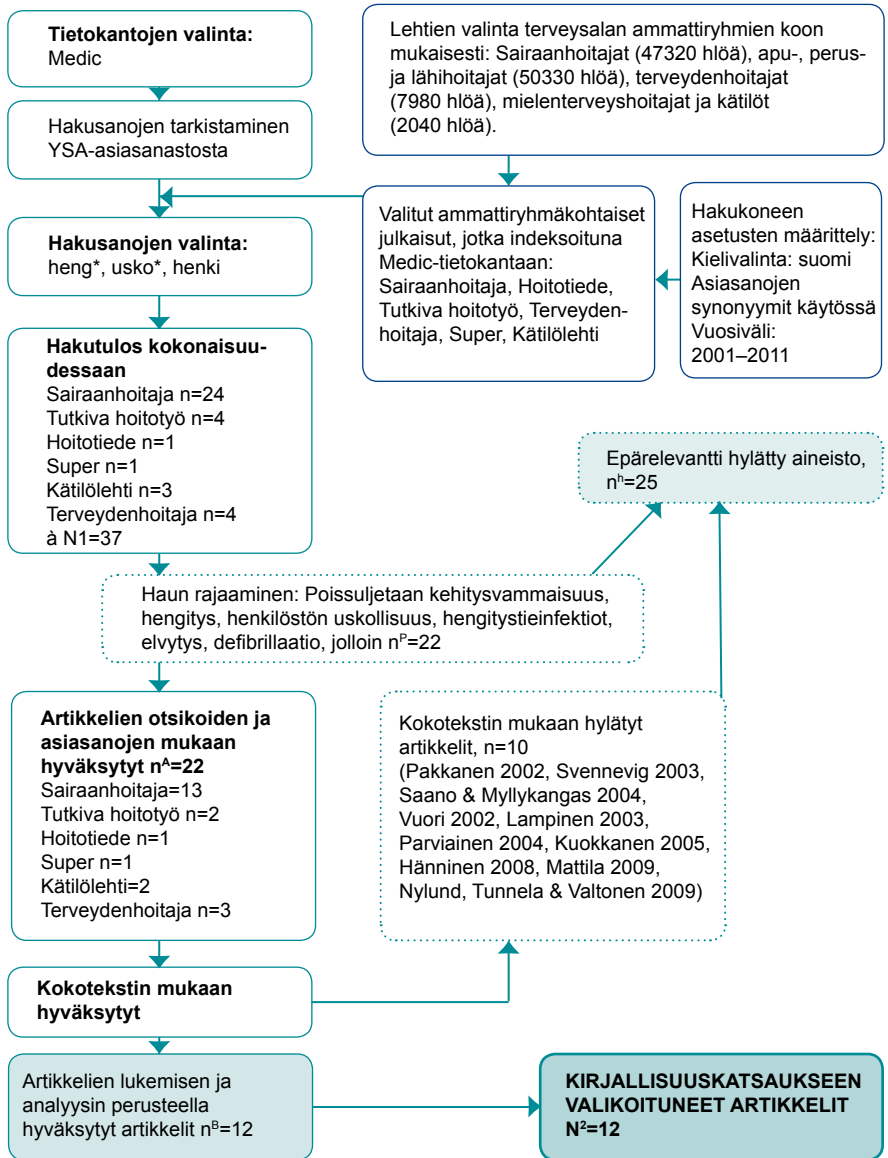
Tämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tutkimustehtäväksi muodostui kysymys siitä, mitä henkisydestä ja hengellisydestä on kirjoitettu keskeisimmässä suomalaisissa ammattillisissa ja hoitotieteellisissä julkaisuissa kymmenen viimeisimmän vuoden aikana ja millaisia ydinteemoja kirjoitukset henkisydestä ja hengellisydestä välittävät hoitotyöntekijöille. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää (1) millaisen määritelmän ammattilliset lehdet esittävät henkisyden ja hengellisyyden käsitteille, (2) millaiseksi hengellistä auttamistyötä kuvaillaan ja (3) millaisia ydinteemoja henkisyteen ja hengellisyteen liitetään. Lisäksi haluttiin (4) selvittää, poikkeako kansallisten ammattillisten lehtien henkisydestä ja hengellisyydestä esittämä tieto kansallisten hoitotieteellisten lehtien kuvaamasta tiedosta.

Kirjallisuuskatsauksen toteuttaminen

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on toistettavissa oleva tieteellinen tutkimusmenetelmä, jonka avulla kerätään ja arvioidaan olemassa olevaa tietoa määrittelystä tutkimusalueesta. Systemaattiselle kirjallisuuskatsaukselle luonteenomaista on prosessimaisuus. Prosessin eri vaiheita ovat tutkimuskysymysten määrittely, tiedonhaku ja -valinta, laadun arviointi, analysointi ja tulosten esittäminen. (Hannula ja Kaunonen 2006, Sarjari ym. 2011.)

Tämän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen tiedonhaku kohdistettiin julkaisuihin, jotka valittiin sen mukaan, miten hyvin ne edustavat hoitotyön ammattiryhmiä ammattiryhmän koon mukaisesti. Tällä haluttiin varmistaa, että ”hoitoala” kontekstina tulisi huomioitua riittävän laajasti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2011) mukaan sosiaali- ja terveyspalveluissa työskenteli vuoden 2008 lopussa yhteensä yli 360 000 henkilöä. Näistä suurimman ryhmän muodostavat juuri erilaiset hoitotyöntekijät. Hoitotyön suurimmat ammattiryhmät olivat vuoden 2008 lopussa sairaanhoitajat, apu-, perus- ja lähihoitajat, terveydenhoitajat, mielenterveyshoitajat ja kättilöt. Näitä ammattiryhmiä Suomessa edustavat jokaisen ammattiryhmän omat ammattillis- aatteelliset yhteisöt, jotka julkaisevat usein myös alan ammattillisia lehtiä. Suomen sairaanhoitajaliitto julkaisee Sairaanhoitaja-lehteä, Suomen lähi- ja perushoitajien liitto Super taas julkaisee Super-lehteä, Terveidenhoitajaliitto Terveidenhoitaja-lehteä, Suomen mielenterveyshoitoalan liitto Mielenterveyshoitaja-lehteä ja Suomen kättilöliitto Kättilölehteä. Nämä ammattilliset lehdet ja näiden ammattiryhmien kansallista tieteellistä tutkimusta edustavat Hoitotiede- ja Tutkiva hoitotyö -lehdet valittiin julkaisuiksi, joihin tutkimuskysymysten mukainen tiedonha-

KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TUTKIMUSTEHTÄVÄ
 "Hengellisyys keskeisimmässä suomalaisissa hoitotieteellisissä julkaisuissa
 kymmenen viimeisimmän vuoden aikana"

KUVIO 1. Kirjallisuuskatsauksen eteneminen

ku sittemmin kohdistui. Tieteelliset lehdet valittiin mukaan, jotta saataisiin selville se, poikkeako ammattilehdissä annettu kuva henkisyudesta ja hengellisyydestä siitä tiedosta, jota alan tieteellisissä kansallisissa julkaisuissa välitetään. Kriteerinä julkaisun mukaanotolle oli sen esiintyminen Medic-tietokannan lehtivalinnassa. Mielenterveyshoitaja-lehteä ei ole indeksoitu Medic-tietokantaan, jonka vuoksi lehteä ei lopulta otettu osaksi kirjallisuuskatsausta.

Tiedonhaku. Alustavaa tiedonhakua tehtiin useammista tietokannoista ja internetistä osin vapaasanahakuna ja osin fokus-sanahakuina. Tällä tavoin haluttiin selvittää tutkittavan ilmiön laajuutta. Lopulliseen tiedonhakuun käytettiin kuitenkin vain Medic-tietokantaa, jossa artikkeleista esitetään otsikko, asiasanat ja mahdollinen abstrakti. Käytettyjen hakutermien, eli fokus-sanojen henkisyys, hengellisyys ja uskonto, oikeellisuus tarkistettiin yleisestä suomalaisesta asiasanastosta (YSA 2011). Hoitotieteen asiasanasto Hoidokki (2011) ei tunnista näitä asiasanoja. Tiedonhaku rajattiin vuosiin 2001-2011. Haku tehtiin yhdistämällä hakusana hengellisyys (katkaistuna: heng*) ja/tai uskonto (katkaistuna: usko*) ja/tai henki (katkaisemattomana: henki) Boolean operaattorilla lehden ISSN-numeroon, joka tarkastettiin Medic-tietokannan lehtivalikoimasta. Haku kohdistettiin asiasanaan, otsikkoon ja tiivistelmään. (Ks. kuvio 1)

Haun tulokset

Haun ensimmäinen vaihe

Haun ensimmäisessä vaiheessa fokussanoilla saatiin yhteensä 37 julkaisuviitettä ammatillisesta ja tieteellisestä kansallisesta julkaisusta huhti-toukokuussa 2011 tehdyissä hauissa. Hakutuloksen tarkempi tarkastelu osoitti sen sisältävän tutkimustehtävän kannalta epäolennaista tietoa, jolloin hausta rajattiin pois täsmällisillä poissulkukriteereillä epäolennainen tieto (ks. taulukko 1). Toisin kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa yleensä, tässä katsauksessa ensimmäisen vaiheen jälkeen artikkeleiden poissulkua ei tehty abstraktien lukemisen jälkeen. Tämä johtuu kirjallisuuskatsauksen keskittymisestä ammatillisiin julkaisuihin, joissa artikkelien abstraktia ei välttämättä ole olemassa.

Haun toinen ja kolmas vaihe

Tutkimuksen toiseen vaiheeseen hyväksyttiin artikkelien otsikoiden ja asiasanojen perusteella 22 julkaisuviitettä. Tässä tutkimuksen toisessa vaiheessa kaikki 22 artikkelia luettiin ja niiden sisältö arvioitiin suhteessa tutkimuskysymyksiin. Näistä 22 artikkelista kymmenen hylättiin koko tekstin lukemisen perusteella, koska ne eivät sisältäneet tietoa esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Hylätyt artikkelit käsittelivät

TAULUKKO 1. Kirjallisuuskatsauksen poissulku- ja mukaanottokriteerit.

Kirjallisuuskatsaukseen hyväksyttiin

- artikkelit, jotka esiintyivät seuraavissa julkaisuissa: Sairaanhoidtaja, Super, Terveydenhoitaja, Kätilölehti, Hoitotiede, Tutkiva hoitotyö
- artikkelit, joiden julkaisukieli on suomi
- artikkelit, jotka oli julkaistu vuosina 2001–2011.

Kirjallisuuskatsauksesta suljettiin pois ensimmäisessä vaiheessa

- julkaisut, jotka eivät ole indeksoituna Medic-tietokantaan (Mielenterveyshoitaja)
- artikkelit, joiden kuvailussa esiintyivät termit hengitys, hengitystieinfektiot, henkinen rasitus, elvytys, defibrillointi, henkilöstön uskollisuus, työhyvinvointi, kehitysvammaisuus tai henkinen vammaisuus.

Toisessa vaiheessa suljettiin pois koko tekstin lukemisen perusteella artikkelit, jotka käsittelivät

- elämän tarkoitusta ja merkitystä johtajuuden kysymyksissä
- hoitavaa kosketusta
- vaihtoehtoisia tai lääkkeettömiä hoitomuotoja
- perinteisiä uskomuksia ja selityksiä kansanomaisesta synnytysavusta
- valtaistunutta hoitajaa
- onnistunutta oirehoitoa saattohoidossa
- välitöntä henkistä ensiapua.

elämän tarkoitusta ja merkitystä johtajuuden kysymyksissä (Vuori 2002), mystisiä henkisen avun palveluita (Pakkanen 2002), väitöstutkimusta hoitavasta kosketuksesta (Svennevig 2003), vaihtoehtoisia tai lääkkeettömiä hoitomuotoja (Lampinen 2003, Saano ja Myllykangas 2004, Nylund ym. 2009), perinteisiä uskomuksia ja selityksiä kansanomaisesta synnytysavusta (Parviainen 2004), valtaistunutta hoitajaa (Kuokkanen 2005), onnistunutta oirehoitoa saattohoidossa (Hänninen 2008) ja välitöntä henkistä ensiapua (Mattila 2009). Näiden artikkelien sivuama tieto ei sisältänyt olennaista tietoa henkisydestä tai hengellisyydestä hoitotyössä, vaikka saattoivatkin sisältää esimerkiksi viittauksia holistiseen ihmiskäsitykseen tai laajemmin uskontoon.

Lopulta tutkimukseen analysoitavaksi valikoitui siis kymmenen ammattilehdissä (Kuuppelomäki 2001, Salo-Jokinen 2002, Miettinen ym. 2003, Harju 2004, Näslindh-Ylispangar 2004, Eskola 2005, Pyy 2006, Karvinen ym. 2007, Grönlund 2008, Haho 2008) ja kaksi alan tieteellisissä lehdissä (Kohonen ym. 2007, Kylmä ja Juvakka 2007) julkaistua artikkelia. Tutkimukseen valikoituneet artikkelit ydinteemoineen on esitetty taulukossa kaksi (ks. taulukko 2).

TAULUKKO 2. Kirjallisuuskatsaukseen valikoituneet artikkelit laskevassa kronologisessa järjestyksessä ydinteemoineen.

Artikkeli julkaisutietoineen	Näkökulma ja ydinteemat	Asiasanat artikkelin yhteydessä
Grönlund, Elina. Kuolevan potilaan oudot kokemukset sairaanhoitajan työssä. Sairaanhoitaja 9, 2008, 28–29.	Kuolevan potilaan oudot kokemukset kulttuurisidonnaisena ja uskontoon liittyvänä ilmiönä.	Kuoleva potilas, hengellisyys.
Haho, Annu. Kuka minä olen? Itsetuntemisesta ammatilliseen osaamiseen I. Sairaanhoitaja 12, 2008, 29–31.	Ihmisen henkinen minä, ihmisyyden ja minäksi tulemisen tarkastelu ihmisen henkisen olemuksen näkökulmasta.	Asiasanoja ei ole määritelty.
Karvinen, Ikali; Kankkunen, Päivi & Nikkonen, Merja. Haastee-na hengellisyys. Sairaanhoitaja 12, 2007, 28–30.	Tutkimusartikkeli. Käsitteiden määrittely, hengellisyys osana transkulttuurista hoitotyötä, monikulttuuristen potilaiden henkiset ja hengelliset tarpeet.	Hengellinen hoitotyö, hengellisyys, monikulttuurisuus, transkulttuurinen hoitotyö.
Kohonen, Marja; Kylmä, Jari; Juvakka, Taru & Pietilä, Anna-Maija 2007. Toivoa vahvistavat hoitotyön auttamismenetelmät – metasyntheesi. Hoitotiede 2 (19), 63–75.	Tutkimusartikkeli. Metasyntheesi toivoa vahvistavista hoitotyön auttamismenetelmistä. Tutkimuksessa esitetään potilaan hengellinen tukeminen toivoa vahvistavana hoitotyön menetelmänä. Toivoa vahvistavat esimerkiksi hengellinen tukeminen, hengellinen keskustelu, musiikin hyödyntäminen ja rukoileminen.	Toivo, hoitotoiminnot, laadullinen tutkimus, metasyntheesi.
Kylmä, Jari & Juvakka, Taru. Toivo hoitotyössä ja hoitotieteellisen tutkimuksen kohteena. Tutkiva hoitotyö 5, 2007, 4–8.	Katsaus-artikkelissa esitellään toivon tutkimuksen projektia ja toivoa hoitotieteellisen tutkimuksen kohteena. Toivon laaja merkitys liitetään hengelliseen ja psyykkiseen hyvinvointiin.	Asiasanoja ei ole määritelty.
Pyy, Mari. Erilaisuuden kohtaaminen työyhteisössä. Terveydenhoitaja 6, 2006, 16–17.	Toimituksellisessa artikkelissa käsitellään seksuaalista ja uskonnollista erilaisuutta työyhteisöissä.	Asiasanoja ei ole määritelty.
Eskola, Riitta. Sairaanhoitaja voi antaa synninpäästön ja jakaa ehtoollisen. Hengelliset instrumentit ajan tasalle. Sairaanhoitaja 5, 2005, 10–11.	Toimituksellinen näkökulma sairaanhoitajan suorittamasta potilaiden hengellisestä tukemisesta hengellisen hoitotyön toimenpiteiden avulla.	Asiasanoja ei ole määritelty.
Näshlindh-Ylispangar, Anita. Diakoninen hoitotyö – lehtori oppilaana. Sairaanhoitaja 4, 2004, 36–37.	Hengellinen hoitotyö diakonisen hoitotyön näkökulmasta, kokemus diakonisen hoitotyön opinnoista.	Diakonia, hengellisyys, hoitotyö, lähimmäisenrakkaus.

Harju, Aune. Sairaanhoitaja ja hengellisyys – kuinka kohtaamme itsemme ja lähimmäisemme? Sairaanhoitaja 2, 2004, 30-32.	Hengellisyden huomioiminen hoitotyössä, hyvän kohtaamisen elementit, hoitotyön etiikka, kristillisen vakaumuksen tukeminen.	Hoitotyö, hengellisyys, eettiset periaatteet, kristillinen ihmiskäsitys.
Miettinen, Elisa; Myllykangas, Markku & Ryyänen, Olli-Pekka. Suomalaisen hoitajien näkemyksiä eutanasiasta. Sairaanhoitaja 8, 2003, 8-11.	Tutkimusartikkeli, jossa eritellään suomalaisten hoitajien näkemyksiä avustetusta, aktiivisesta ja passiivisesta eutanasiasta. Tutkimuksen mukaan hoitajan uskonnollisuus on merkittävä tekijä suhtautumisessa eutanasiaan.	Eutanasia, syöpä, kuolevan potilaan hoitotyö, hoitotyöntekijä.
Salo-Jokinen, Birgitta. Kulttuuririkarikoista onnistuneeseen kotoutumiseen. Terveydenhoitaja 1, 2002, 12-16.	Toimituksellinen artikkeli, jossa asiakkaan kulttuurin tuntemista korostetaan hyvän vuorovaikutussuhteen syntymisen edellytyksenä. Uskontoa kuvataan maahanmuuttajataustaisen potilaan hoitosuhteessa merkittäväksi elementiksi.	Asiasanoja ei ole määritelty.
Kuuppelomäki, Merja. Hengellisyys hoitotyössä. miten tuenanto toteutuu? Sairaanhoitaja 6, 2001, 28-30.	Hengellisyden ja uskonnollisuuden käsitteiden määrittely sekä tutkimustulosten esittely hengellisen tuenannon tutkimuksista.	Hengellinen tukeminen, hoitohenkilökunta, potilas, perhe.

Kolmannessa vaiheessa tutkimukseen valikoituneet artikkelit analysoitiin induktiivisella sisällön analyysillä esitettyjen tutkimuskysymysten ohjatessa analysointia. Tutkimuksessa sisällönanalyysi perustui siis induktiiviseen päättelyyn, jota ohjasi tutkimuksen tarkoitus kuvata henkisyden ja hengellisyden ilmenemistä keskeisimmässä suomalaisissa ammatillisissa ja hoitotieteellisissä julkaisuissa kymmenen viimeisimmän vuoden aikana (vrt. Kylmä ja Juvakka 2007).

Tulokset

Ammatillisissa julkaisuissa esiintyvä määritelmä henkisydestä ja hengellisyydestä
Tähän tutkimukseen valikoituneista artikkeleista kaksi käsitteli keskeisiltä osin henkisyden, hengellisyden ja uskonnollisuuden käsitteiden määrittelyä hoitotyössä. Näistä toinen (Kuuppelomäki 2001) kuvasi käsitteitä lähinnä kristillisestä orientatiosta käsin, kun taas Karvinen ym. (2007) kuvasivat käsitteitä hiukan laajemmin monikulttuurisen hoitotyön viitekehyksen ja transkulttuurisen hoitotieteen teorian avulla. Myös Näshlind-Ylispangar (2004) määritteli artikkelissaan hengellisyden käsitettä, mutta määrittely tehtiin lähinnä diakoniatyön näkökulmasta. Kaikkia tutkimukseen valikoituneita artikkeleita arvioitaessa voidaan todeta, että julkaisuissa esiintynyt käsitys henkisydestä ja hengellisyydestä oli melko laaja ja osittain

raajamaton. Henkisytyteen ja hengellisytyteen liitettiin kiinteästi useita erilaisia alakäsitteitä, kuten käsitteet hengelliset tarpeet (Harju 2004), hengellinen hoito (Kuuppelomäki 2001; Harju 2004), uskonnollisuus (Kuuppelomäki 2001, Karvinen ym. 2007), diakonia (Näshlindh-Ylispangar 2004), etiikka (Harju 2004, Haho 2008), toivo (Kohonen ym. 2007, Kylmä & Juvakka 2007) ja ihmisyys (Harju 2004, Haho 2008). Monissa artikkeleissa käsitteitä käytettiin epäjohdonmukaisesti ja määrittelymättömästi. Artikkeleissa hengellisyys liitettiin tuonpuoleisuuteen (Kuuppelomäki 2001, Grönlund 2008) ja arvoihin (Karvinen ym. 2007). Henkisytyden taas ilmaistiin olevan jotain paljon laajempaa, joka liittyi perimmäiseen ihmisytyteen (Karvinen ym. 2007, Haho 2008). Uskonnollisuutta käytettiin osittain hengellisytyden synonyymina (Kuuppelomäki 2001), osin taas kuvaamaan henkisytyden uskonnollisesti sävyttämää ajattelua (Karvinen ym. 2007).

Tutkimukseen valikoituneiden ammatillisten ja tieteellisten julkaisuiden valossa henkisyys ja hengellisyys näyttäsivät asettuvan luonnollisesti laajemman yläkäsitteen, toivon käsitteen, alle (Kohonen ym. 2007, Kylmä ja Juvakka 2007). Henkisyys ja hengellisyys ovat keskeinen osa ihmisen orientoitumista ja identifioitumista yksilöksi ja osaksi yhteisöä. Yksilöllisytyden näkökulma liittyi ihmisen perimmäiseen olemukseen, jonka mukaan ihmisen ajatellaan olevan henkinen olento. Käsitys ihmisen henkisytydestä sisältää itsetajunnan ja arvotajunnan, jotka mahdollistavat itsetarkastelun, itsereflektion, itsetiedostuksen ja arvoperustaisen eettisten valintojen tekemisen. Ihmisen henkisyys todentuu olemassaolon kysymysten pohdinnassa, kiinnostuksessa elämän perimmäisistä kysymyksistä, arvoista ja lähtökohdista. (Karvinen ym. 2007, Haho 2008). Tutkimukseen valikoituneiden julkaisujen mukaan henkisyys ja hengellisyys voivat ilmetä puhtaina selittämättöminä henkisinä kokemuksina (Grönlund 2008) tai toisaalta näkyvänä valittuna uskonnollisuutena ja siihen liittyvinä perinteinä, tapoina, arvoina, asenteina ja tottumuksina (Miettinen ym. 2003, Harju 2004, Eskola 2005, Karvinen ym. 2007). Ihmisen henkisyys ja hengellisyys näyttää ammatillisten artikkeleiden valossa toimivan myös erottavina ja erilaisuutta määrittävinä tekijöinä silloin, kun henkinen ja hengellinen orientaatio poikkeaa yhteisössä aiemmin tunnetusta orientaatiosta (Salo-Jokinen 2002, Pyy 2006). Henkisyys ja hengellisyys voivat olla potilaalle toivoa tuovia elementtejä sairauden keskellä (Kohonen ym. 2007, Kylmä ja Juvakka 2007).

Henkinen ja hengellinen auttamistyö

Viisi tutkimukseen valikoituneista artikkeleista liittyi keskeisiltä osin hengelliseen auttamistyöhön. Neljä näistä oli sisällöltään lähes täysin kristilliseen hengelliseen auttamistyöhön liittyviä (Kuuppelomäki 2001; Harju 2004; Näshlindh-Ylispangar

2004; Eskola 2005) ja vain yhdessä artikkelissa oli käsitelty laajemmin hengellisen auttamistyön moninaisuutta yli uskontokuntien rajojen (Karvinen ym. 2007). Kaikissa viidessä artikkelissa hengellinen auttamistyö esitettiin merkittävänä, vaativana ja koulutusta vaativana osana ammatillista hoitotyötä. Auttamistyön keinoista mainittiin nimeltä useita erilaisia hengellisen hoitotyön auttamismenetelmiä, jotka on kerätty taulukkoon kolme luokitellen ne henkisestä, hengellisestä tai uskonnollisesta orientaatiosta riippumattomiksi auttamismenetelmiksi, kristillisperäisiksi auttamismenetelmiksi ja muihin uskontoihin liittyviksi auttamismenetelmiksi (taulukko 3).

Ammattilehtien artikkeleissa henkisestä ja hengellisestä auttamistyöstä annettiin osin melko tekninen kuva, vaikka läsnäolon, lähimmäisenrakkauden, osallisuuden ja välittämisen näkökulmia korostettiin. Teknisyys välittyi nimenomaan henkisen ja hengellisen auttamistyön esittämisestä hoitotyön tiettyinä toimenpiteinä, kuten vaikkapa ehtoollisen mahdollistamisena.

Henkisyys ja hengellisyys liitetyt ydinteemat

Tutkimukseen valikoituneet artikkelit voitiin ryhmitellä niiden sisällöllisten ydintee-
mojen mukaisesti kolmeen teema-alueeseen, joita olivat (1) henkisyys ja hengellisyys osana erilaisuutta, (2) henkisyys ja hengellisyys osana tuonpuoleisuutta ja (3) henkinen ja hengellinen auttamistyö osana hoitoalan kompetensseja.

Henkisyys ja hengellisyys näyttivät liittyvän kiinteästi yksilön persoonallisiin henkisiin ja hengellisiin valintoihin. Ammattilehdet esittivät vierasmaalaisen potilaan *vieraana* osittain juuri siksi, että hän edusti erilaista uskonnollista orientaatiota kuin valtaväestö (Salo-Jokinen 2002, Pyy 2006, Karvinen ym. 2007). Henkiseen ja hengelliseen erilaisuuteen liitettiin näkyvän uskonnollisuuden eroavuudet suhteessa valtaväestön uskonnollisiin perinteisiin ja tapoihin. Tämä ei artikkeleissa koskettanut vain hoidettavien potilaiden erilaisuutta, vaan myös työyhteisössä ilmenevää erilaisuutta (esim. Pyy 2006).

Henkisyys ja hengellisyys nähtiin osana ihmisen ihmisyyttä (Haho 2008), jolla oli transendenttisia ja erityisesti kuolemassa todentuvia tuonpuoleisia merkityksiä. Artikkeleissa uskonnollisuuden osoitettiin vaikuttavan esimerkiksi hoitajan käsitykseen eutanasian oikeutuksesta (Miettinen ym. 2003) tai selityksiin kuolevan potilaan oudoista henkisistä kokemuksista (Grönlund 2008). Henkiseen ja hengelliseen tuenantoon liitettiin myös keskustelu kuolemanjälkeisestä elämästä (Kuuppelomäki 2001) ja saattohoidossa todellistuvasta henkisyydestä ja hengellisyydestä ja niiden tuonpuoleisista merkityksistä (Eskola 2005).

Kolmas ja palstatilaltaan merkittävin käsitellyistä ydintee-
moista oli hengellinen hoitotyö osana hoitoalan yleisiä kompetensseja. Ammattilehtien viesti oli tässä

suhteessa selkeä. Ne osoittivat, että hoitoalalla tarvitaan henkisen ja hengellisen tuenannon kompetensseja niissä monimuotoisissa ja moniulotteisissa potilastilanteissa, joissa potilaan hengelliset tarpeet ilmenevät eri tavoin. Hoitotyöntekijöitä kehoitettiin sekä pitämään omasta henkisen ja hengellisen hoitotyön kompetenssista kiinni (Eskola 2005), että lisäämään sitä lisäkoulutuksen avulla (Karvinen ym. 2007). Henkinen ja hengellinen tukeminen esitettiin osana lähimmäisen rakkautesta kumpuavaa hoitotyötä (Näslindh-Ylispangar 2004), jonka hallitseminen liittyy myös hoitotyöntekijän mahdollisuuteen kasvaa itsetuntemuksessaan ihmisenä ja ammattilaisena (Harju 2004, Haho 2008).

Ammatillisten ja tieteellisten lehtien tuottama tieto henkisyydestä ja hengellisyydestä
Tämän tutkimuksen viimeinen tutkimuskysymys liittyi siihen, voidaanko henkisyydestä ja hengellisyydestä ammatillisissa lehdissä esitetyn ja tieteellisissä lehdissä esitetyn tiedon välillä havaita joitakin eroavaisuuksia tai samankaltaisuuksia. Merkitävänä voidaan pitää kirjallisuuskatsauksen tulosta, jonka mukaan vain kahdessa tieteellisessä artikkelissa käsiteltiin jollakin tavoin henkisyyttä ja hengellisyyttä osana hoitotiedettä. Aineiston vähäisyyden vuoksi vertailu osoittautui mahdottomaksi. Sen sijaan se herättää laajemmin kysymyksiä aihealueen tutkimusintensiteetistä.

Pohdintaa, johtopäätöksiä ja jatkotutkimuksia

Luotettavuuden arviointi ja rajoitukset

Sarajärven ym. (2011) mukaan systemaattista tiedonhankintaa tulee arvioida haku-prosessin kaikkien vaiheiden näkökulmasta. Arvioinnissa kiinnitetään huomio muun muassa tiedonhakuprosessin jäljitettävyyteen, saadun tiedon luotettavuuteen ja tiedon käyttöarvoon. Tämän kirjallisuuskatsauksen mielenkiinto kohdistui hoitoalan suurimpien ammattiryhmien ammatillisiin julkaisuihin ja keskeisimpiin tieteellisiin lehtiin. Tiedonhaku kohdistui rajattuun määrään julkaisuja ja julkaisun mukaanoton kriteerinä pidettiin julkaisun indeksointia tiettyyn tietokantaan. Tämän vuoksi katsauksen avulla saatu tieto hoitoalalla vallitsevasta henkisyyden ja hengellisyyden käsityksestä jää osin puutteelliseksi. On mahdollista, että katsauksen ulkopuolelle jääneiden lehtien mukana rajautui pois jotain olennaista tietoa henkisyydestä ja hengellisyydestä hoitotyössä. Toisaalta taas mukaan otetut julkaisut edustavat kattavasti hoitoalan suurimpien ammattiryhmien kansallisia ammatillisia ja tieteellisiä julkaisuja. Kirjallisuuskatsauksen tiedonhakuprosessi pyrittiin kirjaamaan selkeästi, jotta haun tulos olisi toistettavissa. Tämä lisää katsauksen luotettavuutta (Sarajärvi ym. 2011). Systemaattiseen kirjallisuuskatsaukseen oleellisesti liittyvä löydetyn tiedon arviointi ei kuitenkaan toteutunut tässä tutkimuksessa tyypillisellä

tavalla, sillä haun tarkoituksena ei ollut tuottaa tieteellistä tietoa henkisyuden ja hengellisyyden käsitteistä tai ilmiöstä, jolloin tiedonhaku olisi tullut kohdistaa tieteellisiin julkaisuihin. Sen sijaan tässä katsauksessa pyrittiin vastaamaan pääasiassa tutkimuskysymyksiin ammattilehtien ja tieteellisten julkaisujen henkisyudesta ja hengellisyydestä välittämästä kuvasta ja näiden eroavaisuuksista.

Henkisyys ja hengellisyys ammattilehdissä – merkitys käytännön hoitotyölle?

Tämä kirjallisuuskatsaus osoittaa, että henkisyyttä ja hengellisyyttä käsitellään hoitotyön suomalaisissa ammatti- ja tiedelehdissä melko rajallisesti. Kymmenen viimeisimmän vuoden aikana on ilmestynyt vain kymmenen ammatillista ja kaksi tieteellistä artikkelia, jotka käsitelivät tätä laajaa hoitotyön osa-alueita. Toisaalta kirjallisuuskatsauksesta poisrajautunut aineisto, joka kosketti muun muassa vaihtoehtoisia hoitomuotoja ja mystisen henkisen avun palveluja, oli valikoituneeseen aineistoon nähden melko suuri. On mahdollista, että tämä voidaan ymmärtää henkisyuden ja hengellisyyden kysymysten polaroitumisena ja painottumisena esoteeriseen suuntaan (ks. Bredle ym. 2011).

Tämä kirjallisuuskatsaus vahvisti aiemmissä useissa kirjoituksissa ja tutkimuksissa todetun henkisyuden, hengellisyyden ja uskonnollisuuden käsitteiden eksplisiittisen määrittelyn vaikeuden (Karvinen 2009, Puchalski & Ferrell 2010, Bredle ym. 2011, Fisher 2011, Cummings & Pargament 2011). Toisaalta tutkimus myös valotti sitä, että henkisyys ymmärretään hoitotyössä ja -tieteessä monipuolisesti. Henkisyys ymmärretään keskeiseksi ihmisen orientoitumisessa ja identifioitumisessa yksilöksi ja osaksi yhteisöä. Hengellisyydellä taas nähdään olevan tuonpuoleisia määreitä. Usein hoitotyössä näyttää kuitenkin korostuvan uskonnollisuus, joka on todettavissa erityisinä uskonnollisina tapoina. (Kuuppelomäki 2001, Harju 2004, Karvinen ym. 2007.)

Kansalliset hoitotyön julkaisut esittivät hengellisen auttamistyön lähes yksistään kristillisen tukemisen näkökulmasta. Toisaalta henkisyys ja hengellisyys liitettiin vahvasti kuitenkin erilaisuuden käsitteeseen, jolloin erilaisuudella ja vieraudella tarkoitettiin itselle vierasta uskonnollisuutta. Ammattilehtien käsitys hengellisestä tukemisesta oli melko tekninen ja perustui ennemminkin toimintaan, kuin läsnäoloon. Henkinen ja hengellinen tukeminen sen sijaan esitettiin yksiselitteisesti osaksi hoitajan harjoittamaa hoitotyötä. Tämän voidaan katsoa olevan positiivinen signaali siitä, että suomessa hoitotyön ammattilehdet seuraavat kansainvälistä alati lisääntyneitä keskustelua potilaiden ja asiakkaiden henkisten ja hengellisten tarpeiden aktualisoitumisesta (esim. Bussig ja Koenig 2010).

Tämän kirjallisuuskatsauksen tietoa voidaan hyödyntää monin eri tavoin henkisen ja hengellisen auttamistyön koulutuksessa, tutkimuksessa, kehittämisessä ja implemointinnissa. Kirjallisuuskatsaus osoittaa sen, että henkisen ja hengellisen auttamistyön keinot ovat moninaisia ja monipuolisia. Eräissä katsaukseen valikoituneissa julkaisuissa kuitenkin todetaan, ettei näitä huomioida riittävästi koulutuksessa. Toisaalta useat ammattilehtien artikkeleista eivät perustuneet empiiriseen tutkimukseen, joten hyvällä syyllä voidaan myös esittää kysymys siitä, tutkitaanko tätä osa-aluetta riittävästi.

Kirjallisuuskatsaukseen valikoituneista artikkeleista monet sisälsivät suosituksia hoitotyön käytäntöön. Olisikin mielekästä, että käytännön hoitotyöstä nostettaisiin entistä selkeämmin esille se, millaisia henkisiä ja hengellisiä tarpeita potilailla on, jotta voitaisiin myös tutkia, kuinka niihin voidaan parhaiten vastata. Katsausta voivat hyödyntää myös ammattilehdet ja tieteelliset julkaisut pohtiessaan lehdissä käsiteltäviä teemoja. Samoja teemoja voitaisiin hyödyntää aihealueen lisä- ja jatkokoulutuksessa.

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että henkisyttä ja hengellisyttä käsitellään kansallisissa hoitotyön ja -tieteen julkaisuissa melko vähän, mutta julkaistuissa artikkeleissa annetaan näistä teemoista monipuolinen kuva. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta myös, että suomalaisten hoitotyön lehtien välittämä tieto henkisyden ja hengellisyyden kysymyksistä on painottunut vahvasti kristillisesti orientoituneeseen henkisyteen ja hengellisyyteen ja että amatillisten julkaisujen artikkelit perustuvat suurelta osin muuhun kuin empiirisiin tutkimuksiin. Jatkotutkimushaasteena voidaan esittää, että tulevaisuudessa tutkittaisiin, poikkeaaako suomalaisissa hoitotyön ja -tieteen lehdissä henkisydestä ja hengellisyydestä esitetty ydintieto kansainvälisten hoitotyön ja -tieteen julkaisuissa esitetystä tiedosta. Lisäksi tutkimusta tarvittaisiin siitä, millaisista henkistä ja hengellistä tukemista ja auttamistyötä koskevaa materiaalia hoitotyöntekijät toivoisivat julkaistavan alan kansallisissa lehdissä.

LÄHTEET

- Bredle, Jason; Salsman, John; Debb, Scott; Arnold, Benjamin & Cella, David (2011). Spiritual well-being as a component of health-related quality of life: The functional assesment of chronic illness therapy – spiritual well-being scale (FACIT-Sp). *Religions* (2), 77-94.
- Bussig, Arndt & Koenig, Harold (2010). Spiritual needs of patients with chronic diseases. *Religions* (1), 18-27.
- Cummings, Jeremy & Pargament, Kenneth (2010). Medicine for the spirit: Religious coping in individuals with medical conditions. *Religions* (1), 28-53.
- Eskola, Riitta (2005). Sairaanhoitaja voi antaa synninpäästön ja jakaa ehtoollisen. *Hengelliset instrumentit ajantasalle. Sairaanhoitaja* (5), 10-11.
- Fisher, John (2011). The four domains model: connecting spirituality, health and well-being. *Religions* (2), 17-28.
- Focus Master (2010). Lukijatutkimus. Suomen sairaanhoitajaliitto 2011 mukaan. Viitattu 18.4.2011. [http://www.sairaanhoitajaliitto.fi/sairaanhoitajaliitto/sairaanhoitajaliiton-merkkipaalu/palveluita-sairaanhoitajille/Tuloste_tekijan_hallussa](http://www.sairaanhoitajaliitto.fi/sairaanhoitajaliitto/sairaanhoitajaliitto/sairaanhoitajaliiton-merkkipaalu/palveluita-sairaanhoitajille/Tuloste_tekijan_hallussa).
- Grönlund, Elina (2008). Kuolevan potilaan oudot kokemukset sairaanhoitajan työssä. *Sairaanhoitaja* 9 (81), 28-29.
- Haho, Annu (2008). Kuka minä olen? Itsetuntemisestä ammatilliseen osaamiseen I. *Sairaanhoitaja* 12 (81), 29-31.
- Hannula, Leena & Kaunonen, Maria (2006). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus osana hoitotyön suositusten laadintaa. Esimerkinä imetysohjaus. *Sairaanhoitaja* 12 (79) 2006, 21-24.
- Harju, Aune (2004). Sairaanhoitaja ja hengellisyys – kuinka kohtaamme itsemme ja lähimmäisemme? *Sairaanhoitaja* 2 (77), 30-32.
- Hoidokki (2011). Suomenkielinen hoidokki-verkkosanasto. Viitattu 18.4.2011. <http://www.hoidokki.fi/>
- Hänninen, Juha (2008). Onnistunut oirehoito on saattohoidon edellytys. *Sairaanhoitaja* 9 (81), 30-33.
- Karvinen, Ikali; Kankkunen, Päivi & Nikkonen, Merja (2007). Haasteena hengellisyys. *Sairaanhoitaja* 12 (80), 28-30.
- Karvinen, Ikali (2009). Henkinen ja hengellinen terveys. Etnografinen tutkimus Kendun sairaalan henkilökunnan ja potilaiden sekä Kendu Bayn kylän asukkaiden henkisen ja hengellisen terveyden käsityksistä. *Kuopion yliopiston julkaisuja D. Lääketiede* 451. Väitöstutkimus.
- Kohonen, Marja; Kylmä, Jari; Juvakka, Taru & Pietilä, Anna-Maija (2007). Toivoa vahvistavat hoitotyön auttamismenetelmät – metasynteesi. *Hoitotiede* 2 (19)63-75.
- Kuuppelomäki, Merja (2001). Hengellisyys hoitotyössä. Miten tuenanto toteutuu? *Sairaanhoitaja* 6 (74), 28-30.
- Kuutam-Marinov, L. (1996). Hengellisyys hoitotyössä sairaanhoitajien kuvaamana - ihmisen sisällä oleva salaisuus. Pro gradu -tutkielma. Kuopion yliopisto. Hoitotieteen laitos.
- Kuokkanen, Liisa (2005). Millainen on valtaistunut hoitaja? *Tutkiva hoitotyö* 3 (1), 29-34.
- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru (2007). Toivo hoitotyössä ja hoitotieteellisen tutkimuksen kohteena. *Tutkiva hoitotyö* 5 (4), 4-8.
- Lahtonen, Pirjo (2008). Sairaanhoitajan tutkimustiedon käyttösäätäutien vuodeosastolla. *Turun yliopisto, hoitotieteen laitos. Pro gradu -tutkielma.*
- Lampinen, Anu (2003). Vaihtoehtoisten hoitomuotojen sekahedelmäksiisellä. *Kättilölehti* 6, 238-240.
- Leininger, Madeleine (1999). Transcultural nursing an imperative for nursing practice. *Imprint* 46 (5), 50-52, 61.
- Leinonen, Merja & Heikkinen, Helena (2008). Hoitotyön osaamisen johtaminen Kainuussa -projekti. Loppuraportti. Kainuun maakunta -kuntayhtymä D: 14.
- Mattila, Marjo (2009). Välittömän henkisen

- ensiavun malli. *Sairaanhoitaja* 12 (82), 21-24.
- Miettinen, Elisa; Myllykangas, Markku & Ryytänen, Olli-Pekka (2003). Suomalaisien hoitajien näkemyksiä eutanasiasta. *Sairaanhoitaja* 8, 8-11.
- Miettinen, Sirpa (2009). Hengelliset kysymykset psykiatrisessa hoitoprosessissa. Joensuun yliopisto, teologinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.
- Nylund, Johanna; Tunnela, Anna & Valtonen, Tiina (2009). Lääkkeetön kivunlievitys kättilöiden näkökulmasta. *Kättilölehti* 1, 13-15.
- Näshlindh-Ylispangar, Anita (2004). Diakonien hoitotyö – lehtori oppilaana. *Sairaanhoitaja* 4 (77), 36-37.
- Parviainen, Mervi (2004). Uskomukset ja selitykset kansanomaisen synnytysavun ohjaajina. *Sairaanhoitaja* 3 (77), 32-34.
- Puchalski, Christina & Ferrell Betty (2010). Making health care whole. Integrating spirituality into patient care. West Conshohocken: Templeton press.
- Pyö, Mari (2006). Eri-laisuuden kohtaaminen työyhteisössä. *Terveydenhoitaja* 6, 16-17.
- Saano, Veijo & Myllykangas, Markku (2004). Eroon uskomushoidoista. *Sairaanhoitaja* 6-7, 50-51.
- Salo-Jokinen, Birgitta (2002). Kulttuurikari-koista onnistuneeseen kotoutumiseen. *Terveydenhoitaja* 1, 12-16.
- Sarajärvi, Anneli; Mattila, Lea-Riitta & Rekola, Leena (2011). Näyttöön perustuva toiminta. Avain hoitotyön kehittämiseen. Helsinki: WSOYPro.
- STM (2010). Hyvä saattohoito Suomessa. Asiantuntijakuulemiseen perustuvat saattohoitosuosituksat. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010: 6. Helsinki.
- Svennevig, Hanna (2003). Hoitava kosketus lisää psyykkistä hyvinvointia. *Terveydenhoitaja* 9, 51.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2011). Sosiaali- ja terveyspalvelujen henkilöstö 2008. Tilastoraportti (13). Helsinki.
- Vuori, Jari (2002). Merkitys, tarkoitus ja kannusteet hoitotyön johtajuuden haasteena. *Sairaanhoitaja* 12 (75), 2002, 29-32.
- YSA (2011). Yleinen suomalainen asiasanasto. Viitattu 18.4.2011. <http://vesa.lib.helsinki.fi/ysa/index.html>.

Viisastuuko väitöksistä?

Esko Ryökäs

Mietelmiä tuoreiden diakoniaväitösten äärellä

Vuodenvaihteessa 2011–2012 oli diakonian tutkimukselle mielenkiintoinen väiteltysumma. Noin kolmen kuukauden sisällä neljässä eri akateemisessa oppiaineessa tarkastettiin väitöskirja, joka keskittyi diakoniaan: Elina Juntunen väitteli kirkkosiologiassa (HY) 21.10., Ulla Jokela sosiaalityössä (HY) 28.10., Raija Pyykkö terveystieteessä (TaY) 3.12. ja Ali Kulhia Suomen ja Skandinavian kirkkohistoriassa (HY) 28.1.2012.

Jo pelkästään oppiaineiden erilaisuus riittää osoittamaan, että diakonia on lähestyttävissä monesta eri suunnasta. Vaikka kyse on kirkollisesta sosiaalityöstä, ja teologia on siten itsestään selvä diakoniaa tutkiva tieteenala, diakoniatyössä on kyse ilmiöstä, joka yhdistää laajoja intressipiirejä. Kaikilla kirjoilla on esimerkiksi eri kustantaja. Itse asiassa kyseisten väitöskirjojen valossa diakonia kattaa eräänlaisessa näkymättömydessään laajoja kansalaispiirejä ja on niille yhteistä.

Diakoniassa on kyse heidän auttamisestaan, jotka tarvitsevat apua. Avun tarpeesta suomalaisessa yhteiskunnassa ei ole tapana huudella. Siksi väitöskirjoissa korostuu juuri suomalainen hiljainen arki ja sen ongelmat, kussakin kirjassa eri näkökulmasta käsin. Avun tarvitsijoita on monesta eri yhteiskuntaryhmistä, vaikka tietyt ryhmät painottuvatkin. Tämä käy teoksista hyvin ilmi. Kirjoissa on yhteisenä nimittäjänä myös monia muita kysymyksiä, joista muutamia nostan esille tässä kirjoituksessa.

Tässä artikkelissa en pysty antamaan kattavaa arviota mainituista teoksista enkä edes esittelemään mainittujen neljän väitöskirjan kaikkia keskeisiä tuloksia. Tavoitteenani on näiden kirjojen antamien virikkeiden perusteella pohtia diakonian tutkimusta. Mitä voimme tietää diakoniasta, mihin suuntaan se on menossa, mitä tutkimustietoa jo on ja mitä tulisi tutkia? Näihin kysymyksiin etsin vastausta neljän opuksen äärellä. Käsittelen jatkossa teoksia useimmiten aakkosjärjestyksessä ilman, että se sisältää arvottavia valintoja.

Väitöskirjat kirjoina

Väitöskirjan laatiminen on pitkä, monen vuoden prosessi, jota ei kukaan toteuta yksin. Niinpä kaikkien teosten alussa esitetään runsaat kiitokset laajoille tukijoille. Akateemista perinnettä ovat myös kirjojen laajuus, 200–300 sivua, sekä

runsas viitteiden käyttö. Tekstit ovat kauttaaltaan huoliteltuja ja selkeää asiakieltä, varsin virallisen oloista kerrontaa. Tähän päädytään, kun pyritään yksiselitteiseen ja tarkkaan ilmaisuun samalla, kun asiasisällön tulee olla lukijan vakuuttava.

Uudempaa perinnettä sen sijaan edustaa tekstin kieliasu: jopa kirkkohistoriaan lukeutuva Kulhian teos esittää paikoin ajatuksensa yksikön ensimmäisessä persoonassa, muissa aktiivimuotoa käytetään liki poikkeuksetta. Passiivin käyttö soveltuu luonnollisesti helpoiten kirkkohistorian esitykseen, muissa töissä kerrontatyö on sidoksissa metodisiin valintoihin. Tarkastelunäkökulmien suhteen yhteistä kirjoissa on se, että tehtävän ja metodin valinta selvitetään akateemisen perusteellisesti. Lukijan on helppo ymmärtää, miksi juuri kyseinen teos oli mielekästä tehdä, ja juuri nyt toteutetulla tavalla. Itse tehtävät ja metodit eroavat kuitenkin toisistaan hyvin paljon.

Väitöskirjoista Jokelan ja Kulhian teokset ovat monografioita sanan perinteisessä merkityksessä, kun taas Juntusen ja Pyykön teokset pohjautuvat aikaisemmin julkaistuille artikkeleille (molemmat neljään osajulkaisuun). Kulhian työ on perusteellinen arkistojen antaman tiedon analyysi ja myös Pyykön teksti pohjautuu dokumenttiaineistoon. Jokelan ja Juntusen työt rakentuvat tekijöiden keräämän, laadulliseksi luokiteltavan aineiston varaan.

Ulkoisten yhtäläisyyksien lisäksi teksteissä on paljon sisällöllistä yhtenevyyttä. Ne myös haastavat pohtimaan diakonian, diakoniatyön ja diakonian tutkimisen syvintä olemusta. Parhaiten näihin pääsee sisälle, kun ensin lyhyesti esittelen kunkin teoksen.

Ulla Jokela ja ihmisen arki

Institutionaalisen etnografian avulla toteutetussa selkeässä väitöskirjassaan Jokela tarkastelee, mitä diakoniatyö välittää ihmisille omalla toiminnallaan. Kyse ei ole diakoniatyön antaman avun analyysistä, vaan siitä, mitä kyseinen toiminta tietyn instituution näkyvänä toimintana kertoo kyseisen instituution tosiasiallisista arvoista (Jokela 2011, 54–55). Jokelan havainnointi- ja keskusteluaineistoa hyödyntävä näkökulma on metodisesti tuore ja hän perustelee sen laajalti. Kysymys on osittain saman problematiikan pohtimisesta, jonka yksilötasolla nosti esiin jo Martti Lindqvist teoksessaan ”Auttajan varjo” (1990): toiminnassa on aina kysymys inhimillisten ihmisten kohtaamisesta. Se, millaista toimintaa diakoniatyössä toteutetaan, ei ole sama asia kuin se, mitä tapahtuu toiminnan toteutumisen rinnalla ja ohessa. Kyse on eräänlaisesta piiloviestinnän tekemisestä julkiseksi.

Jokelan metodista saa ehkä helpoiten kuvan hänen tuloksistaan käsin (Jokela 2011, 184–198). Työ osoittaa, että diakonisessa toiminnassa, tässä tapauksessa

erityisesti yksilötason tapaamisissa, on kyse *vaihtosuhteesta*. Asiakas tuottaa tietyn tilannekuvauksen (joka vastaa työntekijän tarvitsemia signaaleja) ja työntekijä vastaa niihin. Vaihtosuhte laajenee koskettamaan myös muita: avunhakijan perheenjäseniä, talouskysymyksissä kaupan henkilökuntaa tai yhteistyökumppaneita. Elämän tarina vaihtuu esimerkiksi työntekijän rukoukseen tai kassalla ruokaostokseen. Toisinaan siihen sisältyy myös nöyryytyksen kokemuksia. (Turhan?) ylpeä ei kehtaa hakea keskusteluyhteyttä tai avustusta, saati ostaa maksusitoumuksella.

Toisaalta diakoniatyöhön instituutiona näyttää sisältyvän hallinnan suhteita, *valtarakenteita*. Avustamiseen kätkeytyy nöyryytystä, asiakkaiden valikointia, rajattua valinnan vapautta ja myös hengellisen arvottamista ruumiillista korkeammalle. Kolmanneksi diakonia näyttää myös nykytilanteessa ylläpitävän *yhteiskunnan* hallinnan suhteita. Ilmaisuu ”asiakas” vastaa sosiaalihuollon kieltä, ajanvarausmenettely vastaa sosiaalialan käytäntöä samoin kuin toimistokeskeinen ihmisten kohtaaminen ja avustusten jakaminenkin. Jo aikaisemmin tunnettua vastaavanlaista hallintaa sisältyy siihen, että diakonia toki auttaa syrjäytyneitä, mutta niin tehdessään se tulee, kenties tahattomasti, ylläpitäneeksi yhteiskunnan järjestelmää, jossa juuri diakoniatyö paikkaa ja täydentää julkisen yhteiskunnan aukkoja ja vajavaisuuksia.

Jokelan tutkimuksessa ihmisen arki antaa diakoniaan tuoreen ikkunan. Tietty toimintamalli on viesti sinällään. Taloudellinen avustaminen sisältää ihmisen arjesta katsottuna vallankäyttöä ja yksilöön kohdistuvaa hallintaa. Varsin samaa sisältyy myös keskustelupainotteiseen kohtamiseen.

Elina Juntunen ja rahanjako professiona

Monimuotoiseen aineistoon perustuvassa ja teemaansa laajalti pohdiskelevassa teoksessaan Juntunen tarkastelee diakoniatyöntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä taloudellisesta auttamisesta asiakastyössä (Juntunen 2011, 48). Aineistona on sekä teemahaastatteluja, kysely yhden seurakunnan diakoniatyöntekijöille että vuoden 2009 Diakoniabarometrin tuotokset. Analyysi on toteutettu aineisto- ja teorialähtöisellä laadullisella sisällönanalyysillä (s. 53). Tutkimuksessa uudelleen julkaistut artikkelit ovat vuosilta 2007–2011. Yksityiskohtana voi mainita, että työhön sisältyy myös laaja ja ajantasainen diakonian kehityksen esittely, joka painottaa erityisesti – viime vuosina voimakkaasti laajentunutta – taloudellista auttamista (s. 14–47).

Tutkija kertoo joutuneensa työn edetessä reivaamaan ennakkokäsityksiään. Hän oli olettanut diakoniatyön avustamisen olevan vain yhteiskunnan toimijoiden laiminlyöntien paikkaamista, mutta toiminnan todellisuus oli paljon monimuotoisempaa ja yhteiskunnallisesti merkittävämpää (s. 71–72).

Juntunen päätyy toteamaan, ettei työntekijöillä ollut ainakaan tutkimusajankohdasta auttamistyössään valmiita malleja tai yleisasiantuntijuutta. Diakoniatyössä työskentelevillä on vahva *professionaalinen asiantuntijuus* tietyillä osaamisalueilla, ja he ovat esimerkiksi yhteisö- ja alueperustaisen työn vahvoja osajia. Toisaalta *työntekijöiden on vaikea luoda yhteiskunnan muutosten suuria hahmoja* kohdattaessaan jatkuvasti pieniä kertomuksia ja yksittäistapauksia. Diakonian työntekijöitä näytti löytyvän kahteen tarinaan: yhdet painottivat kansanterveystyön uudistuksen (1972) diakoniatyölle synnyttämää henkistä ja hengellistä identiteettiä, toiset 1990-luvun laman synnyttämää taloudellista auttamista itsestäänselvyytenä ymmärtävää kokonaisuutta. (s. 112–115.)

Taloudellisessa avustustyössä voi nähdä samanaikaisesti toimivan neljä tasoa, jotka vaikuttavat toisiinsa: yhteiskunnan, yhteisön, yksilön sekä spirituaalisen tason. Näiden keskellä piirtyy jännitteiden täyttämä tehtäväkenttä, jolla toimivien diakoniatyöntekijöiden ammatillinen identiteetti on Juntusen mukaan epäselvä. Työntekijän itseymmärryksen ja identiteetin juuret ovat pääosin työntekijän henkilökohtaisissa kokemuksissa ja spiritualiteetissa (s. 110–117). Esimerkiksi koulutus ei näytä tarjonneen työvälineitä (s. 236–237, IV: 6-7 [neljäs artikkeli, sähköisen version sivunumerointi]).

Diakoniatyössä viime vuosina hyvin tavalliseksi toimintamuodoksi käynyt taloudellinen auttaminen on Juntusen mukaan paikoin jännitteisessä suhteessa muihin hyvinvointityön toimijoihin (s. 127). Näin ei tarvitsisi olla, mikäli diakoniatyö ja sen asiantuntijuus otettaisiin huomioon jo sosiaalityötä suunniteltaessa ja kehitettäessä eikä vain julkishallinnon aukkojen paikkaajana (s. 116).

Ali Kulhia ja tamperelainen yhdistysdiakonia

Kulhia esittää paikallisseurakuntien nykyaikaisen diakoniatyön edelläkävijän historian käydessään läpi Tampereen Kaupunkilähetyksen (TKL) kristillissosiaaliseksi luonnehdittavan työn kehitystä vuosina 1939–1973. Kirkkohistorian väitös tarkastelee pienpiirteittäin dokumentoiden aihettaan suomalaisen yhteiskunnan kehitystä vasten. Työ on toiminnan ja roolin muutosten arkistotutkimus, joka todentaa yksityiskohtansa ja osoittaa arkistoista herkullisia löytöjä. Haastattelujakin on mukana 21. Metodi on varsin perinteinen geneettinen historiallinen analyysi.

Tampereen Kaupunkilähetys oli wicherniläisen sisälähetyksen perinteen jatkaja, innovatiivinen ja uusiutuva yksikkö (Kulhia 2012, 23). Kulhian työ selvittää mm. maamme avioliittoneuvonnan syntyhistoriaa ja kehitysvammaisten teollisen työtoiminnan ja tuetun asumisen rantautumista Suomeen Tampereen kautta. Työ on kolmannen sektorin toimijan kuvausta, mutta linkittyy monin paikoin luterilaisen

kirkon toimintaan. Kulhia katsoo, että suomalainen diakoniatyö oli 1930-luvun loppuun mennessä jakautunut kolmeen osaan: sosiaalityöhön painottuneeseen kaupunkidiakoniaan, maaseudun kansanterveyteen painottuneeseen diakoniaan ja laitosdiakoniaan. TKL:n rooliksi tuli kehittää toimintamuotoinaa sosiaalipalveluita ja laitosdiakoniaa (s. 38).

Kulhia katsoo Pertti Alasuutariin liittyen, että TKL siirtyi vähitellen perinteisen diakoniatyön alueelta moraalitalouteen ja sitten suunnitelmatalouteen (s. 9). Toiminnan kehityksessä tekijä näkee Salamonin toteaman linjauksen: palvelut syntyvät kolmannella sektorilla, mutta siirtyvät vähitellen joko kaupallisiksi tai julkiselle sektorille (s. 14–15).

Vain muutama yksittäinen kehityskaari on tässä yhteydessä mahdollista nostaa esiin. Kun avioliittojen kriisi maailmansotien jälkeen tuli ilmeiseksi, TKL:n työntekijä Matti Joensuu aloitti ilmaisen keskusteluvastaanoton ilmoituksella Aamulehdessä 19.11.1944. Ilmoitus oli ”Avioerot halvalla” osastossa. Työmuoto levisi muihin kaupunkeihin ja vakiintui nopeasti siirtyen seurakuntien työmuodoksi (s. 55–65). Alkuvuodesta 1947 TKL käynnisti päihdeongelmaisten kuntoutuslaitoksen (alkoholistikodin), joka toimi muutaman kuukauden. Suomen Kirkon Sisälähetysseura oli innostunut kokeilusta ja perusti vastaavan toimintamuodon 1950 (s. 74–75). Vuosina 1954–1956 TKL:llä oli oma evankelista, mutta toiminnalle ei muodostunut jatkajaa (s. 119–123). Innovaattorin rooli poiki siten monenlaisia kehityskaaria.

Uusia aloitteita riitti. Vanhainkoti oli aloittanut jo ennen sotia ja merkittävä uudisrakennus toteutettiin 1966 (s. 146, 200–204). Kehitysvammaisten työkoti aloitti 1960 ja toimi uranuurtajana Suomessa (s. 133–137, 215–220). Poikakoti eriytyi varhaisemmasta ammattioppilaskodista 1960, ja se lopetettiin 1967, mutta toimintaa jatkoi kaupungin oma laitos (s. 180, 188, 194). Myös avohuoltotoiminta oli ollut yhdistyksen työalana, mutta viimeinen diakonissa siirtyi seurakuntien palvelukseen jo 1952 (s. 152).

Kulhian yksityiskohtaisessa analyysissä tarkentuu esimerkkien osoittama innovaattorin kuvaus. TKL:n ensimmäiseen johtokuntaan oli haluttu valita miehiä ja naisia yhtä paljon (s. 25, 167). Vaikka toiminnanjohtajana oli mies, sotavuosina käytännössä toimintaa johtivat naiset (s. 45–50). Johtokunnassa oli sotien jälkeen vuosikymmenen ajan miesenemmistö, mutta eri yksiköiden luottamuselimessä naisilla oli paikoin jopa enemmistö. Kulhia huomauttaa, että tässä TKL erosi esimerkiksi Tukholman ja Berliinin kaupunkilähetyksistä (s. 237–238).

Tampereen Kaupunkilähetys oli monella tavalla yhteistyössä eri toimijoiden kanssa, paikallisesti, valtakunnallisesti ja myös jonkin verran kansainvälisesti. Eri yksiköiden johtokuntiin valikoitui yhteistyötahojen edustajia ja asiantuntijoita.

Toiminta oli verkostoitunutta (esim. s. 33, 134, 169, 229–236, 252). Vaikka TKL:n kohdalla kyseessä selvästi oli uusien innovaatioiden kokeilijan asema, osa aloitteista tuli verkostojen kautta ja viranomaisilta. Vasta ne saatuaan kolmannen sektorin toimija ryhtyi kokeilemaan uutta toimintoa (s. 264–265). Näin Salamonin em. teoreettinen näkemys on vain osa totuutta. *TKL oli innovaattori, mutta se oli sitä yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.* Se toimi sekä seurakuntien että muun yhteiskunnan merkittävänä kokeilevana yhteistyökumppanina.

Raija Pyykkö ja valtakamppailut

Diakoniatyöntekijän asema Suomen ev.lut. kirkon työntekijäkunnassa on Pyykön selkeästi kiteytetyn artikkeliväitöskirjan aiheena. Tutkimuksella on ammattikuntanäkökulma, ja kyse on nimenomaan ammatin paikasta suhteessa toisiin ammatteihin. Myös kirkon työntekijäkunnat muodostavat oman ammattien järjestelmänsä, ja tätä kirjoittaja tarkastelee sosiologi Abbottin kehittämän mallin avulla (Pyykkö 2011, 23–26). Aineistona on pääosin ns. diakonaattia käsittelevä suomalainen asiakirja-aineisto. Aineisto kattaa vuosikymmenten aikana diakonian virkaa ja diakonaattia käsitelleitä komitearaportteja, mietintöjä ja muita teoksia sekä eri tahojen antamia lausuntoja. Väitöskirjassa uudelleenpainetut osajulkaisut ovat vuosilta 2004–2011.

Pyykkö löytää analysoimansa kirjallisen aineiston takaa toisen, kielellisen, todellisuuden. Keskustelu diakonaatista on puettu ilmaisuihin, jotka välittävät tietoja käydystä keskustelusta. Raportit yrittävät olla vakuuttavia ja antaa luotettavaa kuvaa, ne pyrkivät olemaan uskottavia ja antamaan perustellun kuvan lopputuloksestaan. Yksittäiset tekstit keskustelevat kielen tasolla niitä edeltävien ja seuraavien dokumenttien kanssa, niillä on Pyykön sanoin horisontaalinen intertekstuaalisuus (s. 51–53). Tämäntapaisilla havainnoilla kirjoittaja osoittaa, että käyty diakonaattikeskustelu on osa tietystä kulttuurisesta toimialueesta, jossa vallitsevat yhteiset pelisäännöt.

Pyykön aineisto ei anna mahdollisuuksia arvioida diakoniatyöntekijöiden asemaa suhteessa kirkon ulkopuoliseen keskusteluun, mutta kirkon sisäisessä keskustelussa hän osoittaa löytyvän kaksi rajalinjaa. Liittoutumalla vallassa olevan papiston kanssa diakoniatyöntekijät pyrkivät vahvistamaan omaa valtaansa samalla kun he toisaalla vartioivat omaa autonomista toimialuettaan sekä diakonaattiin sisällytettäviltä rinnakkaisammateilta ja papistolta että julkisen sektorin ammateilta (s. 63, 72). Diakoniatyöntekijät ovat korostaessaan omaa ammatillista erityisosaamistaan rajanneet itseään teologeihin, mutta teologisilla argumenteilla heitä taas on aineistossa liitetty teologioiden toimialaan. Tekijän tulosten mukaan *eri*

keskustelijat ovat valinneet argumenttinsa sen mukaan, mistä, mitä vastaan ja minkä puolesta neuvotellaan (s. 69–71).

Pyykkö osoittaa tutkimuksellaan kulttuurisen kontekstin analysoimisen tärkeyden. Hän katsoo, että käyty kamppailu diakoniatyöntekijöiden toimialueesta on ristiriidassa ammattikunnan luonteen ja sen omaksuman tehtäväksiannon kanssa. Ammatillisena lähtökohtana on – ainakin ollut – sopeutuva ja tarpeista käsin muovautuva tehtäväkuva (s. 75). Saatua tulos toimialueen analyysistä on siksi jännitteinen itse työn sisällön ja sen toimintakulttuurin kanssa. Ehkä juuri tässä Pyykkö osoittaa yhden perusvaikeuden kirkollisessa diakonaattikeskustelussa.

Teosten viestin arviointia

Kaikki neljä väitöskirjaa rakentuvat huolella valitun aineiston varaan. Saadut tulokset ovat tietysti sidoksissa kirjoittajien tekemiin valintoihin. Jos Jokela olisi havainnoinut myös sosiaalityön asiakaskäyntejä, tai jos Juntunen olisi valinnut haastateltavia myös muualta kuin kaupungeista, tai jos Pyykkö olisi tarkastellut myös kirkon ulkopuolista yhteiskunnallista keskustelua diakoniatyöntekijöiden asemasta, tulokset olisivat olleet toisenlaisia. Nyt raportoitujen ulottuvuuksien suhteen ei ehkä eroja olisi syntynyt, mutta muutakin informaatiota olisi voinut saada. Toki juuri kyseisten töiden suorittamat rajaukset ovat antaneet mahdollisuuden aineiston syvälliseen hallintaan, mutta samalla tehdyt valinnat ovat vaikuttaneet tuloksiin. Nyt esitellyt väitökset kertovat siitä todellisuudesta, joka ilmenee niiden käyttämässä aineistossa.

Myös tutkimusten metodeilla on vaikutuksensa tuloksiin. Mikäli väitöskirjojen aineistoja olisi analysoitu esimerkiksi niiden oppisisällön luterilaisuuden perusteella, tulokset olisivat olleet toisenlaisia. Yhtään dogmatiikan väitöstä ei tarkastelussani ole mukana, mutta tässä sitä on pidettävä hedelmällisenä ilmiönä. Minkään tarkastellun väitöskirjan teoreettista lähestymistapaa ei sellaisenaan voisi siirtää toisen kirjan aineistoon. Siksi kunkin kirjan aineisto ja teoreettinen näkökulma liittyvät yhteen. Lukijasta vaikuttaa lisäksi, että liittymät ovat perusteltuja ja hedelmällisiä.

Neljä väitöstä muodostaa varsin hajanaiselta näyttävän perheen. Esimerkiksi Jokela osoittaa, että diakoniatyö käyttää valtaa, Juntunen viestittää, että diakoniatyöntekijöiden ammatillinen identiteetti on epäselvä taloudellisen avustamisen alueella, Kulhia kyseenalaistaa kolmannen sektorin toimijan todellisen innovatiivisuuden ja Pyykkö pelkistää diakonaattikeskustelun ammattikuntien väliseksi kisaksi.

Silti nämä esitellyt teokset yhdessä kertovat yhteistä sanomaa ja nostavat esiin tärkeitä kysymyksiä ja tutkimushaasteita.

Yhteisiä löytöjä ja yhdistelmähavaintoja

Väitöskirjojen yhteinen sävel on, että diakonia on ollut ja on nyt jälleen murroksessa: Jokela (s. 35–40) ja Juntunen (s. 32–47) viittaavat taloudellisen avustamisen voimakkaaseen kasvuun viime vuosina, Kulhia osoittaa tamperelaisen toiminnan nopeasti reagoivan luonteen (esim. s. 83) ja Pyykkö kertoo diakonian ammatin sisällön olevan ikään kuin taistelukentällä (s. 23). Nopeat muutokset ovat olleet ikään kuin itsestäänselvyys diakoniatyön historiassa. On puhuttu diakonian reaktioherkkyydestä (Malkavaara 2009, 342).

Osa diakoniatyöntekijöistä haikailee 1980-luvun henkisen ja hengellisen diakoniatyön perään osan arvottaessa taloudellisen auttamisen sitä korkeammalle (Juntunen 2011, 115). Kulhia (s. 64) huomauttaa, että uusia yhteiskunnallisia ongelmia tunnistavat usein uudet tai nuoret toimijat, muiden jäädessä vakiintuneisiin kulttuurisiin paradigmoihin. Tässä saattaa ilmetä jotain siitä kulttuurisesta kontekstista, jota Pyykkö kuvaa (s. 61–67) ja jonka hän näkee eräänlaisena tuotettuna konstruktiona (s. 51–55; Jokela 2011, 195). Keskinäisessä kanssakäymisessä me (ja diakoniatyön asiakkaatkin) luomme kuvan siitä, mitä diakoniatyö on ja mitä sen tulisi olla.

Juntunen kuitenkin kyseenalaistaa diakoniatyön tavan reagoida nopeasti muutoksiin. Hänen mukaansa reaktioherkkyyttä on myös ylitulkittu (s. 117). Tämä on looginen johtopäätös siitä, että työntekijöillä esiintyy kahdenlaisia tarinoita, joista ensimmäinen väheksyy ja toinen suosittaa taloudellista auttamista. Jokela viittaa Matthieksen ajatukseen, että diakonian muutokset itse asiassa ovat reaktioita yhteiskunnan muutokseen (s. 26). Tällöin diakoniatyö ei varsinaisesti uudistu vaan ainoastaan seuraa uudistuksia.

Juntusen näkökulma antaa aiheen kysyä: mitä me tiedämme diakonian reaktioherkkyydestä? Me tiedämme, kuten Kulhia on osoittanut, että diakoniassa tulee ja menee uusia innovaatioita. Osa niistä siirtyy toisille, osa jää itselle, osa lakastuu pois. Voimmeko sanoa, että ”diakonia on herkkä reagoimaan” vai onko se vain meille syötetty konstruktio? On myös hyvä kysyä, suhteessa mihin diakoniatyö on herkkä reagoimaan? Vertailukohtana pidetään kenties virallista apujärjestelmää, joka nojaa säädosluonteisiin määräyksiin ja talousarvioihin. Kovin selkeää kuvaa diakoniatyön väitetyistä reaktioherkkyydestä suhteessa esimerkiksi sosiaalihuoltoon ei mikään näistä neljästä tai niistä edeltäneestä tutkimuksesta ole kyennyt tarjoamaan.

Diakonia ja kolmas sektori

Pyykön teksti käsittelee diakonian työntekijöitä osana laajaa koneistoa. Tällöin on syytä jäädä pohtimaan, onko diakonia osa kolmatta sektoria vai osa yhteiskunnan virallista järjestelmää. Pyykön mukaan (s. 13) kirkon toiminta voidaan lukea sekä julkiselle että kolmannelle sektorille. Juntunen huomauttaa, että ylhäältä tuleva valvominen sopii huonosti kolmannen sektorin toimijalle (s. 249, IV: 16). Juuri tätä ylhäältä tulevaa vallankäyttöä puolestaan nosti esiin Jokelan tutkimus. Ylhäältä tulevaa vallankäyttöä toteuttaessaan diakoniatyö lukeutuisi ennemmin julkiselle sektorille.

Toisaalta Juntunen huomauttaa, että diakoniatyöntekijöiden tieto edustaa sel-laista "toista tietoa", joka nykyään jää julkisen keskustelun ulkopuolelle (Juntunen 2011, 52). Diakoniatyö täydentää ja paikkaa sosiaaliapua, mutta tieto sen toiminnasta on usein niin hiljaista, ettei se kohoa paikallistasoa ylemmäksi.

Diakoniatyö haluaa auttaa kaikkia niitä, joiden elämäntilanne on todella huono. Tässä mielessä se kattaa tasapuolisesti kaikki avuntarvitsijat. Kyse ei kuitenkaan ole ollut perinteisestä universalismista, siitä että työn kohteena olisivat kaikki. Kulhia huomauttaa, että universalismi tuli sotavuosina ja niiden jälkeen sosiaalihuoltoon (s. 44). 1990-luvun lama muutti kehityksen suunnan: nyt tarveharkintaisuus tuli universalismin sijaan (Jokela 2011, 161; Juntunen 2011, 24).

Tarveharkintaisuus on diakoniatyössäkin yleistä, sillä asiakaskontakteissa suurin yksittäinen yhteydenoton aihe ovat taloudelliset ongelmat (25,7 % asiakaskontakteista v. 2009). Vuonna 2005 yksin ruokapaketteja ja -aterioita jaettiin noin 80.000 henkilölle (Juntunen 2011, 44–45). Mitä on diakoniatyön kattavuus? Onko se osa universalismia ja sellaisena osa yhteiskuntamme virallista järjestelmää?

Viittaan tässä yhteydessä aikaisemmin dokumentoimattomaan havaintoon: analysoidessani vuoden 2009 diakoniabarometrin osa-aineistoa heräsi muutamien vastauksien kohdalla kysymys, pidetäänkö diakoniatyön tarjoamaa apua yhteiskunnassamme yksilön *oikeutena*? Aineisto ei tuolloin antanut täyttä selvyyttä, mutta kysymys aktualisoituu väitöskirjojen edessä uudelleen. Mikä on diakoniatyölle mietetty paikka? Onko se sama hädän keskellä elävillä kuin yhteiskunnan ylätasoilla? Onko se osa virallista järjestelmää vai jonkinlainen epämääräinen toimija ja tällöin kolmannen sektorin yksikkö? Onko diakoniatyö taas muuttumassa tai pikemmin reagoimassa yhteiskunnan siihen muutokseen, joka korostaa yksilön subjektiivisia oikeuksia ja jossa painotetaan toistuvasti ja yhä vahvemmin ihmisoikeuksien merkitystä kaikille yhteisenä arvopohjana? Tästä tarvittaisiin uusia erityistutkimuksia.

Lisää haasteita

Edellä jo esitetyn lisäksi väitöskirjat suorastaan pursuavat aiheita muillekin tutkijoille. Esitän tässä vain muutamia.

Kulhian mukaan on mahdollista sanoa, että TKL siirtyi ensin perinteisen diakoniatyön alueelta moraalitalouteen ja sitten suunnitelmatalouteen. Tarkasteluajanjakson rajausta estää häntä siirtymästä Alasuutarin (1996, 112–115) terminologian kolmanteen vaiheeseen, 1980-luvun kilpailutalouteen. Vaikka moraalitalouden käsite tässä yhteydessä jääkin määrittelemättä ja sen suora evidenssi liittyy Moraalisen varustautumisen (MRA) toiminnan tukemiseen (Kulhia 2012, 65–72), havainto on tärkeä. Jo Lehtonen (1996, 134–139) kytki keskustelun sosiaalipoliittikan moraalitaloudesta aiheellemme tärkeään altruismiin. *Diakoniatyön etiikan pohdinta* on toistaiseksi vähän tutkittu alue, vaikka se tulee hyvin lähelle diakonian perusolemusta ja diakonian käsitteelle annettuja opillisia sisältöjä.

Moraalitalouteen liittyy myös Kulhian huomautus Salamonin havainnosta kolmannen sektorin toimintojen loppumisen syistä. Epäonnistuneiden tuottojen ja kohderyhmävalintojen sekä amatöörimäisyyden rinnalla yksi tekijä on ollut liiallinen moraalinen paternalismi (s. 14). Juntunen katsoo (s. 118), että taloudellisen auttamisen menetelmiä voi kuvailla osin juuri paternalistisiksi: päätöksiä tekee työntekijä, joka ei ehkä aina ota huomioon asiakkaan kokonaistilannetta. Samaan viittaa Jokela (s. 119). Tutkimuksellisesti olisi paitsi mielenkiintoista myös aihepiirille tärkeää selvittää, *missä määrin paternalismia esiintyy*, mitkä muodot se saa ja missä määrin diakoniatyön mahdollinen paternalismi on sidoksissa moraalitalouteen. Samaten olisi hyvä miettiä, onko altruistinen apu käytännössä vapaata paternalismista.

Paternalismiin lukija havahtuu silloinkin, kun Jokela toteaa, että työntekijän ja asiakkaan vaihtosuhteeseen sisältyy nöyryyttävyiden elementti. Tällöin diakoniatyön oletetussa kokonaisvaltaisudessa hengellinen arvottu ruumiillista korkeammalle (Jokela 2011, 4; Juntunen 2011, 239–240). Jokelan ratkaisuna on spirituaalisesti sensitivinen sosiaalityö, joka ymmärtää sen, että ihmisellä on myös spirituaalinen ulottuvuus (s. 25). Juntunen (s. 123) peräänkuuluttaakin sellaista kokonaisvaltaista kohtaamista, jossa meitä kohdeltaisiin persoonallisella, sosiaalisella, intellektuaalisella, fyysisellä ja myös spirituaalisella tasolla. *Mikä sisältö kokonaisvaltaisuuudella* – tuolla diakonian keskeisellä periaatteella – *onkaan tämän hetken diakoniatyössä?*

Kenen hätä?

Kun avioliittoneuvoja Joensuu seisoi tehtaan portilla odottamassa aviomiehen vapautumista töistä (Kulhia 2012, 60), kuka silloin käytti valtaa? Oliko kyse aviomiehen

vapaudesta vai hänen alistamisestaan? Kulhian kertomuksen perusteella Joensuu toimi hyvin tahdikkaasti ja varovaisesti etenemällä, mutta onko tämä koko totuus? *Mitä me tiedämme diakoniatyöstä ja sen vallankäytöstä asiakkaiden näkökulmasta?*

Juntunen huomauttaa, että hänen tutkimuksessaan nousevat esiin niiden asiakkaiden kertomukset, jotka ovat aktiivisia, toiveikkaita ja valmiita auttamaan myös itseään. Todellisuus on toisenlainen, jos asiakas jää passiiviseen tilaan tai työntekijä ei osaa tai aina halua auttaa häntä (Juntunen 2011, 72). Jos toiminta keskittyy vain vastaanotoille, jää väistämättä tarkastelun ulkopuolelle hädän ääripää, ne, jotka eivät edes tule sinne.

Mitä me tiedämme heidän hädästään, jotka pelkäävät nöyryytetyksi tulemista niin paljon, että eivät tule diakonian vastaanotollekaan? Tavoittaako diakonia toisilla työmuodoillaan sen äärimmäisen hädän, jonka kohtaaminen on asetettu sen tavoitteeksi? Juntusen ja Jokelan tuloksia soveltaen pidän mahdollisena, että aivan äärimmäinen hätä jää kohtaamatta. Maksusitoumuksen käyttäminen pelottaa, itsensä nöyryyttäminen virastotyöntekijän vastaanotolla osoittaa täydellistä epäonnistumista. *Onko liika ammatillistuminen*, josta Juntusen ja Pyykön teokset samalla viestittävät, *este avun hakijoille?* Miten tätä edes voisi tutkia?

Diakonian, diakoniatyön vai molempien tutkimusta

Pyykön teoksen virkarakenteen pohdinnat ja Jokelan pohdinnat asiakkaan arjesta puhuvat samasta havainnosta: vaikka itse toiminta olisikin hengellistä tai kirkollista, kaikella toiminnalla on myös inhimillinen puolensa. On yksi asia selvittää hengellisyyteen liittyviä kysymyksiä, ja toinen asia katsoa, miltä käytetyt ratkaisumallit ja menetelmät sellaisinaan näyttäivät. Jokelan väitöskirja osoittaa, että hengelliseksi tarkoitetulla toiminnalla on maallinen puolensa: se viestittää jo toimintana jotakin. Asiakkaat näkevät diakoniatyössä seikkoja, jotka eivät kohoa diakonian opillisesta sisällöstä: holhoamista, vallankäyttöä, paternalismia, nöyryyttämistä jne. Nämä liittyvät esimerkiksi asiakastietojärjestelmän käyttöön, vastaanottoajan varaamiseen ja kiireeseen. Laaditut väitöskirjat osoittavat, että Pyykön ja Jokelan tutkimusotteella pystytään saamaan hedelmällisiä tuloksia. Siksi on mielekästä pohtia syvemmin jakoa, jota voi kuvata eroksi yhtäältä diakonian ja toisaalta diakoniatyön ilmenemismuotojen välillä.

Anneli Pohjola, Marjaana Seppänen ja Anne Birgitta Pessi lähestyvät tematiikkaa sosiaalityön kautta (2011, 189–190). Kirjoittajat viittaavat tuolloin tulossa olleeseen Jokelan väitöskirjaan ja tekevät eron diakonian tutkimuksen ja diakoniatyön tutkimuksen välillä. Tämä rinnastuu heillä sosiaalityön ja hoitotyön tutkimukseen. Kirjoittajat kysyvät, onko sosiaalityön jäsentymättömyydessä kyse sellaisen tie-

deperustaisen eron puutteesta, joka on terveys- ja lääketieteen välillä (s. 190). Muistamme, että hoitotiede syntyi, kun kiinnitettiin huomiota siihen, että hoitamista voidaan tehdä eri tavoin. Pelkkä lääkärin määräämä hoito ei toteutunut samanaikaisena ja samalla tavalla vaikuttavana hoitona eikä parantuminen aina edistynyt samalla tavoin. Kirjoittajat toteavat, että sosiaalityön ja diakoniatyön tutkimuksen piirissä on rakennettu varsin vähän ammatillisille käytännöille ja interventioille merkityksellisiä teorioita (s. 196).

Pohjolan, Seppäsen ja Pessin artikkelin mukaisesti voitaisiin puhua erikseen diakonian tutkimuksesta ja diakoniatyön tutkimuksesta. Diakonian tutkiminen on tässä jaottelussa teoreettisempaa diakonian sisällön analyysia, diakoniatyön tutkiminen on työn käytäntöjen ja asiakkaiden kokemusten ja elämäntilanteiden tarkastelua. Diakonian tutkiminen on periaatteellisempaa toiminnan kuvausta, diakoniatyön tutkiminen on työn käytäntöjen, interventioiden ja toimintojen tutkimista omana itsenään. Viimeksi mainittu analyysi voisi toki myös helpottaa itse diakonian käsitteen teoreettista ymmärtämistä. Näin teki väitöskirjassaan esimerkiksi Myllylä (2004) selvittäessään diakonisen hoitotyön sisältöä kenttähaastattelulla eikä perinteisellä teoreettisella pohdinnalla. Onko niin, että diakonian tutkimisessa ei vielä ole yleisesti siirrytty siihen muutokseen kutsumustyöstä ammattityöksi, joka jo 1950-luvulta alkaen todentui sosiaalityössä (Kulhia 2012, 82–94, 97)? Jään pohtimaan, tutkimmeko edelleen diakoniaa idealistisesti.

Jokelan ja Pyykön väitökset eroavat Juntusen ja Kulhian teoksista periaatteellisella tavalla siinä, että niissä tarkastellaan diakoniatyötä ilmiönä, ei niinkään diakoniaa ilmiönä. Kun jälkimmäiset analysoivat, miten diakonia toteutuu, edelliset analysoivat, mitä ominaisuuksia diakoniatyöllä on sen diakonisen ulottuvuuden rinnalla. Kun diakonian tutkimuksessa on kiinnostuttu avun antamisen vaikutuksista, Jokelan diakoniatyön tutkimuksessa on kiinnostuttu itse auttamisprosessin ominaisuuksista ja vaikutuksista ja Pyykön työssä diakoniatyön tekijöistä ammattikuntana, ei lähimmäisenrakkauden alueina.

Diakonian tutkimisen ja diakoniatyön tutkimisen välillä kyse on rajasta, joka on selkeästi epäselvä ja liukuva. Sitä ei myöskään kannata ymmärtää tiukasti kategorisoivana. Mutta tekemällä eron diakonian tutkimuksen ja diakoniatyön tutkimuksen välillä pystyy karakterisoimaan Jokelan ja Pyykön avausten radikaalisuutta. Ennakoiko tämä erityisen diakoniatieteen (Henttonen 1997) esiinmarssia, on tulevaisuuden asia. Joka tapauksessa toteutuneet väitöskirjat tuottavat paljon tärkeää tietoa siitä, miten lähimmäistä on autettu ja mitä auttamisessa on tapahtunut. Samalla ne auttavat suuntaamaan diakonian tutkimuksen itseymmärrystämme.

Diakoniatyön viesti yhteiskunnalle

Voin ajatella, että diakoniatyöllä (erotuksena ”diakoniasta”, jolla on oma roolinsa) olisi erityisiä mahdollisuuksia toimia yhteiskunnallisena vaikuttajana. Väitökset osoittavat, että diakoniatyöntekijöillä on omaa ammatillista professionaalisuutta. Yhteiskunnassamme diakoniatyöllä on selvä asema, jonka moni muu taho tunnustaa merkittäväksi toimijuudeksi. Keräämällä tietoa diakoniatyöstä ja diakoniatyön tekijöiltä pystyttäisiin mahdollisesti konkretisoimaan yhteiskuntamme rakenteisia aukkoja. Diakoniatyön viesti saattaisi jäsentyä sosiaalityön viestiin ja uudistaa yhteiskuntaa.

Diakoniatyö vaikuttaa vastaanottotoimintansa kautta tavoittavan hädän ääripään (Jokela 2011, 33), tosin edellä esitetyin varauksin. Erityisellä diakoniatyöhön kohdistuvalla tutkimuksella saataisiin ehkä Juntusen (s. 123) kaipaama diakoniatyöntekijöiden kokemus hädän ääri laidan liepeiltä mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kulhian dokumentoiman diakonian innovatiivisen perinteen mukaisesti löytyisi kenties myös uusia keinoja auttaa kansalaisia kohti sitä spirituaalista kansalaisuutta, jota Juntunen peräänkuuluttaa. Myös haavoittuvuus ja riippuvuus kun ovat ihmisyyteen kuuluvia ilmiöitä (Jokela 2011, 181).

KIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti (1996), Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994. Vastapaino. Tampere.

Henttonen, Kai (1997), Voiko sen tehdä toisinkin? Diakoniatieteen lähtökohdat ja valinnat. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja C Oppimateriaalia, 1997: 1. Lahti.

Jokela, Ulla (2011), Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. Diakonia-ammattikorkeakoulu, [sarja] A Tutkimuksia 34. Helsinki.

Juntunen, Elina (2011), Vain hätäapua? Taloudellinen avustaminen diakoniatyön professionaalisen itseymmärryksen ilmentäjänä. Suomen ev.lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2011: 3. Helsinki. Sähköinen versio osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-789-364-0>.

Kulhia Aili (2012), Uutta, vanhaa ja lainattua. Tampereen Kaupunkilähetyksen kristillissosiaalisen työn asemoituminen hyvinvointivaltion rakentumisessa vuo-

sina 1939–1973. Akaa. [Omakustanne].

Lehtonen, Heikki (1996), Sosiaalipolitiikka moraalitaloutena. Gaudeamus. Helsinki.

Malkavaara, Mikko (2009), Diakonian 140 vuotta Suomessa. – Anno Domini 2009. Diakoniatieteen vuosikirja. Toimittaneet Mikko Lahtinen ym. Lahti, 324-343.

Myllylä, Marjatta (2004), Diakonisen hoito-työn mallin rakentaminen. Oulu University Press. Oulu.

Pohjola, Anneli & Marjaana Seppänen & Anne Birgitta Pessi (2011), Auttamistyön teoria – keskustelua sosiaalityön ja diakoniatyön teoriasuhteista. – DT 2/2011, 189–198.

Pyykkö, Raija (2011), Hengellisen ja maallisen rajalla. Kamppailu seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta. Acta Universitatis Tamperensis, 1670. Tampere University Press. Tampere.

Kirkkojen avustustoiminta ja kristillinen lähimmäisenrakkaus toisen maailmansodan jälkimainingeissa

Juha Meriläinen

Anteeksi, mutta olisiko kenelläkään lainata kahtakymmentä euroa? Esittämäni kysymys on retorinen, joten voitte laittaa rahakukkaronne takaisin. Hieman erikoiselle aloitukselleni on olemassa vankat syyt, näin uskon. Uskallan nimittäin otaksua, että edellä mainitun kaltainen kysymys herättää kuulijoissa tai lukijoissa ihmetystä, joka liittyy siihen, miksi minä pyydän rahaa ja mihin minä sitä tarvitsen. Koska pyyntöni koski niin pientä summaa, uskon että löytäisin helposti useitakin henkilöitä, jotka olisivat ihmetyksestään huolimatta valmiita lainaamaan summan minulle. Jos olisin 20 euron lainan sijasta pyytänyt saada 200 euroa tai 2 000 euroa, olisin ehkä voinut saada kokoon kyseisen summan menemättä vielä pankkiin, mutta rahan antaja olisi epäilemättä odottanut minulta jonkinlaista selitystä sille, miksi tarvitsen rahaa ja mihin aion sen käyttää. Lisäksi olisin itse tuntenut velvollisuudekseni selittää ja perustella pyyntöäni.

Tämä yksinkertainen esimerkki antaa jo ensimmäisiä viitteitä siitä, mitä monet rahaa, antamista ja hyväntekeväisyyttä tutkineet sosiologit, teologit ja taloustieteilijät ovat todenneet: lahjan antaminen ja lahjan vastaanottaminen luovat osapuolten välille erityislaatuisen suhteen.

Annan vielä toisen konkreettisen esimerkin. Romanian EU-jäsenyyden seurauksena Helsinkiin rantautui vuonna 2007 joukko romanikerjäläisiä. Vaikka ryhmä oli pieni, se herätti tavattoman paljon keskustelua työpaikoilla, raitiovaunuissa, sanomalehtien yleisönosastoissa ja jopa poliittisten päättäjien ja viranomaisten keskuudessa. Sittemmin romanikerjäläisistä on tullut Helsingissä jokavuotinen ja vähitellen kasvava ilmiö. Helsingin kaupunginjohtaja Jussi Pajunen kertoi vuonna 2009 toivovansa, että kerjääminen kiellettäisiin Suomessa lailla, koska kaupungin järjestyssäännöt eivät enää tarjonneet mahdollisuutta pysäyttää kehitystä. (Pajunen 2009; Mäkinen 2011: 7.) Vastaavan kannan otti vuotta myöhemmin silloinen pääministeri Matti Vanhanen. Kerjäämisen kieltävä lakialoite sai puolestaan vuonna

Kirjoitus pohjautuu 21.3.2009 pidettyyn tohtorin väitöstilaisuuden lectio praecursoria -esitelmään.

2010 peräti 51 kansanedustajan allekirjoituksen. Erilaiset viralliset ja epäviralliset kyselyt ovat osoittaneet, että äänestäjien vankka tuki on tässä kansanedustajien ja poliittisten päättäjien takana. *Iltalehden* internet-kyselyn mukaan 93 % lukijoista kannatti kerjäämisen kieltämistä, kun taas tutkimusten mukaan karkeasti vain noin viidennes suomalaisista on halukkaita auttamaan kerjäläisiä. ("Kerjääminen kiellettävä lailla" 2009; Pessi 2010; Mäkinen 2011: 16–17.) Reaktioiden määrä ja jyrkkyys ovat mielenkiintoista sikäli, että kerjäläisjoukko on niin pieni, ettei sen olisi kokonsa tai merkityksensä puolesta pitänyt järkyttää Helsingin kaupungin saati suomalaisen yhteiskunnan elämää. Toisaalta romanialaiset kerjäläiset toivat ihmisten tietoisuuteen ja kasvojen eteen monta ongelmaa ja ilmiötä, joita ei ollut aiemmin ollut tarpeen käsitellä tai jotka oli haluttu kieltää. (Mäkinen 2011: 7–9.) Köyhyyden, kerjäämisen sekä siirtolaisuuden teemoja tullaan todennäköisesti käsittelemään suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurielämässä vielä pitkään, mihin kerjäläisyyttä käsittelevien kaunokirjallisten teosten ja teatteriesitysten¹ jatkuva kasvu viittaa.

Useimmat virallisiin ja epävirallisiin kyselyihin vastanneet suomalaiset ovat kertoneet, etteivät ole antaneet kerjäläisille rahaa, eivätkä aio antaa. He ovat kertoneet pelkäävänsä, että rahan antaminen houkuttelisi paikalle lisää kerjäläisiä – tästähän Helsingin kaupunkikin on ollut huolissaan –, eikä heillä ole ollut varmuutta siitä, mihin annetut rahat lopulta päätyisivät. Keskusteluissa monet ovat vielä täsmentäneet kielteistä suhtautumistaan toteamalla, että he kyllä antaisivat kerjäläisille rahaa, jos he voisivat olla varmoja siitä, että rahat käytettäisiin ruokaan tai vaatteisiin. Tähän esimerkkiin kätkeytyy viittaus siitä, että rahan antamisessa on kysymys toisaalta luottamuksesta rahan vastaanottajaa kohtaan, toisaalta taas vallasta. Mikäli rahan antaja haluaa lahjan annettuaan yhä edelleen päättää sen käytöstä ja valvoa sen käyttöä, kysymys on selkeästä vallankäytöstä: raha vaihtaa omistajaa, mutta päätösvalta säilyy antajalla.

Kristillistä hyväntekeväisyystoimintaa tarkastelleet tutkijat käyttävät artikkeleissaan usein termiä altruismi, jonka voi kääntää pyyteettömäksi lähimmäisenrakkaudeksi tai aktiiviseksi epäitsekkyydeksi, jonka tarkoituksena on toisen hyvä. Taustalla on ajatus siitä, että itsekkyyden ohella ihmisissä vaikuttaa – vaikkakin ehkä itsekkyyttä heikompana – myös vastakkainen piirre, epäitsekkyyys. (Malkavaara 2000: 9–10; Pessi 2009: 58–59.) Puhtaaksi viljellystä altruismista puuttuu kokonaan vallan käytön elementti ja oman hyödyn tavoittelemine: sen päämääränä on pelkästään toisen osapuolen hyvä. Puhdasta altruismia esiintyy todellisuudessa vain äärimmäisen harvoin. Biologioiden ja antropologioiden mukaan nälkää näkevät äidit, jotka antavat oman vähäisen ruoka-annoksensa lapsilleen, tai menneisyy-

den vanhukset, jotka jättivät yhteisönsä ja poistuivat erämaahan kuolemaan, jotta seuraavilla sukupolvilla olisi enemmän ruokaa ja elämiseen vaadittavia resursseja, tekivät niin, jotta varmistaisivat omien geeniensä selviytymisen ja jatkumisen. Kyse olisi puhtaasta altruismista vain silloin, jos ihminen olisi valmis vastaaviin uhrauksiin, ei pelkästään omien jälkeläistensä, vaan kenen tahansa lähimmäisen vuoksi. (Saari 2000: 96–103.) Tunnetuin esimerkki puhdasta altruismia edustaneesta teosta lienee, ainakin mikäli asiaa kysytään kristityiltä, Jeesuksen ristinkuolema.

Ekumeenista antamisen teologiaa tutkinut professori Risto Saarinen puhuu ”antamisen mallista”. Saarisen mukaan kristityt ovat tulkinneet Kristuksen ristinkuolemaa eräänlaisena mallina: jos lapsi joululahjoja saadessaan oppii ymmärtämään lahjan merkityksen ja oppii myös samalla itse antamaan lahjoja; samaan tapaan kristityt, jotka uskovat Jeesuksen kuolleen heidän puolestaan silkasta rakkaudesta, oppivat rakkauden mallin ja ovat halukkaita auttamaan lähimmäisiään. (Saarinen 2005: 110–111.)

Lähimmäisten auttamisella ja diakonialla on eittämättä pitkät perinteet kristinuskon historiassa, vaikka suhtautuminen köyhyyttä ja hyväntekeväisyyttä kohtaan onkin vaihdellut kirkoissa eri aikakausina. Varhaisimmat kirkolliset köyhäinhoitoon keskittyneet laitokset perustettiin jo 300-luvulla. Keskiajan teologisessa sosiaalietiikassa lähimmäisen auttamisvelvollisuutta perusteltiin yksilön pelastumisella: almun antaminen köyhälle tuotti ansioita ennen kaikkea almun antajalle, joten köyhä oli suorastaan tärkeä pelastuksestaan huolissaan olleille kristityille. 1200-luvun alkupuolella syntyneiden kerjäläisveljistöjen kohdalla on puhuttu suoranaisesta köyhyyden ihanteesta. Sävy alkoi kuitenkin muuttua mustan surman jälkeen 1300-luvun loppupuolella: tappavan kulkutaudin seurauksena köyhyyttä ei enää pidetty ihanteena vaan köyhä oli ”saastainen sairauden pesä”, jonka auttaminen oli pikemminkin synty kuin ansio. (Mäkinen 2002: 12–16.) Luterilaista auttamisjärjestystä tutkinut Kaarlo Arffman puhuu reformaatiosta myös köyhäinhuollon ja auttamisjärjestelmän reformaationa. Evankelinen liike pyrki 1500-luvun alkupuolella Martti Lutherin johdolla ratkaisemaan köyhyyteen liittyvät ongelmat. Auttamisesta tehtiin yhteisöllistä, organisoitua ja seurakuntaelämään vahvasti sidoksissa ollutta toimintaa. Luterilaisuuden keskuudessa uskottiin, että liikkeen parissa julistettu evankeliumi saisi ihmiset lahjoittamaan spontaanisti rahaa seurakunnan rahastoihin, joista rahaa jaettaisiin köyhille – mutta ennen kaikkea niille köyhille, jotka eivät olleet laiskoja vaan olivat joutuneet ahdinkoon ilman omaa syytään. (Arffman 2002: 157–184; Arffman 2008: 309–320.)

Vapaasti tulkiten voisi todeta, että Arffmanin esittämän luterilaisen auttamisjärjestelmän taustalla oli Saarisen kuvailema ”antamisen malli” – uskonpuhdistajat

luottivat, että kristityt auttaisivat vaikeuksissa olevia, koska he saivat evankeliumista mallin pyyteettömälle antamiselle ja auttamiselle. Toisaalta luterilaiseen auttamisjärjestelmään kuului myös avustettavien valikointi, mikä tulee ajatuksena jo varsin lähelle valtaa ja vallan käyttöä.

Nämä molemmat puolet on nähtävissä myös neljä vuosisataa myöhemmin, toisen maailmansodan jälkeisessä kristillisessä avustustoiminnassa. Kaikille avustustoimintaan osallistuneille kirkkoille oli yhteistä, että ne näkivät nälkäisten ruokkimisen, alastomien vaatettamisen ja suojan tarjoamisen kodittomille kristittyjen velvollisuudeksi – näin siitäkin huolimatta, että kirkot korostivat mittaamattomien aineellisten tuhojen korjaamisen päävastuun kuuluvan hallituksille ja suurille maallisille avustusorganisaatioille, sillä kirkkojen resurssit eivät siihen riittäneet. Kertoessaan avustustyön periaatteista tai motivoitessaan kirkkokansaa lahjoittamaan rahaa keräyksiin kirkkojen johtohenkilöt korostivat kerran toisensa jälkeen Kristuksen Raamatussa antamaa esimerkkiä ja jopa suoranaista velvoitusta. Esimerkiksi amerikansuomalaisen Suomi-synodin keräysjohtaja Alvar Rautalahti motivoi kirkkokansaansa avustustyöhön vetoamalla vuonna 1946 seuraavasti: *”Kristuksen asian tähden, kärsivien alastomien ja nälkäisten tähden sekä Suomen tähden tehkäämme nyt parhaamme. Rukouksillaan ja siunauksillaan Jumalan edessä apuamme saavat palkitsevat sen kirkkokunnallemme ja yksityisille lahjoittajille monin verroin takaisin. Onhan tästäkin lujat lupaukset sanassa.”* (Meriläinen 2009: 109, 113, 263.)

Ekumeenisessa liikkeessä ja maailman luterilaisuudessa vahvasti vaikuttanut saksalainen Dietrich Bonhoeffer piti auttamista kiinteänä osana kirkkojen syvintä olemusta. Natsien vangitsema Bonhoeffer kirjoitti vankilasta vuonna 1942: *”Kirkko on kirkko vain, jos se on olemassa toisia varten. – – Kirkon on otettava osaa inhimillisen yhteiselämän maallisiin tehtäviin, ei halliten, vaan auttaen ja palvellen”*. (Karttunen 2008: 139–141.)

”Auttamisen malliin” uskottiin vahvasti myös amerikkalaisen konservatiivisen luterilaisen Missouri-synodin johdossa. Muista avustustyötä tehneistä kirkkoista poiketen Missouri-synodin johto ei edes määritellyt avustuseräyksilleen tavoitteita toisen maailmansodan jälkeen, vaan se painotti, että seurakuntalaiset lahjoittaisivat rahaa spontaanisti, kun he kuulisivat eurooppalaisten kärsimyksistä. (Meriläinen 2009: 109.)

Kristillinen, altruismiin pyrkivä lähimmäisenrakkaus, joka kumpusi Kristuksen antamasta rakkauden mallista, oli siis keskeinen motivaatiotekijä, joka ajoi toisen maailmansodan päätyttyä kirkkoja keräämään rahaa, vaatteita ja ruokaa Euroopan nälkää näkeville ja kodittomille. Mitä enemmän kirkollisten päättäjien ja avustus-

toiminnan johtajien kirjeisiin ja raportteihin perehtyy, sitä vahvemmin nousee esiin viitteitä siitä, että vaikka kirkkojen avustustoiminta pohjautui kristilliseen lähimmäisen rakkauteen ja ”auttamisen malliin”, ei voida puhua puhtaasta altruismista. Toimintaan sekoittautui monia muitakin motiiveja ja selkeitä merkkejä avustajien suorittamasta valikoinnista ja vallankäytöstä.

Altruismiin perehtynyt sosiaali- ja terveysministeriön tutkija Juho Saari luokittelee altruismin yhdeksään eri kategoriaan sen mukaan, kuinka paljon aineellisia resursseja ja henkistä tyydytystä avun antaminen suo avustajille. (Saari 2000: 103–108.) En ole varsinaisessa tutkimuksessani hyödyntänyt Saaren altruismimallia, koska sen johdonmukainen soveltaminen olisi tämän tutkimuksen kohdalla ollut varsin ongelmallista. Nimittäin tärkeimmät Suomen kirkkoa avustaneet ulkomaiset tahot olivat kirkollisia maailmanjärjestöjä, kuten Luterilainen maailmanliitto ja Kirkkojen maailmanneuvosto, joihin kuului lukuisia kirkkokuntia, ja joiden kautta avustustyöhön osallistui miljoonia seurakuntalaisia. Olisi mahdotonta jälkikäteen todentaa esimerkiksi, millaista henkistä tyydytystä miljoonat lahjoittajat tai toiminnan päälinjoista päättäneet kymmenet kirkolliset johtajat avustustyöstä saivat. Tarvittavaa tilastotietoa avustajien subjektiivisista kokemuksista ei ole olemassa. Saaren kehittämä malli auttaa kuitenkin kohdistamaan katseen avustustyöstä auttajille kertyneeseen hyötyyn. Tutkimukseni tulokset osoittavat nimittäin kiistatta, että avustustyötä toisen maailmansodan jälkeen tehneet kirkot ja kirkolliset järjestöt saivat ja myös tietoisesti hakivat omaa etuaan. Ne käyttivät avustustyön kautta saamaansa valtaa hyväkseen ajaakseen omia päämääriään.

Hädässä olevien ihmisten auttamisen ohella toinen yhteinen päämäärä avustustyötä tehneille kirkkoille oli eurooppalaisen kristinuskon pelastaminen: vuosia kestänyt suursota oli kirkollisten vaikuttajien mukaan raaistanut ihmisiä, heikentänyt heidän moraalista selkärankaansa ja murskannut heidän tulevaisuuden toivonsa. Avustustoiminnan johtajat uskoivat, että sen jälkeen kun vaikeuksissa olleet eurooppalaiset kirkot olisi autettu jaloilleen, ne pystyisivät tarjoamaan ihmisille henkistä turvaa ja evankeliumiin perustuvaa toivoa. Kaiken lisäksi monet sodan aikana ja sen jälkeen vaikuttaneet aatevirtaukset olivat nousseet uhkaamaan kristinuskon asemaa Euroopassa: tällaisia olivat erityisesti kansallissosialismi, ateistinen kommunismi ja äärimmilleen viety nationalismi, mutta myös läntinen liberalismi ja kapitalismi. (Meriläinen 2009: 263–266.)

Kirkkojen maailmanneuvoston pääsihteeri ja ekumeenisen avustustoiminnan tärkein linjanmuodostaja, hollantilainen Willem Adolf Visser 't Hooft, korosti Yhdysvalloissa vuonna 1942 julkaistussa kirjasessaan, että kirkollisen jälleenrakennustyön tarkoituksena oli vankistaa eurooppalaista kristinuskkoa niin, ettei se taipuisi

pakanallisten voimien kuten kommunismin edessä. Ei liene täysin harhaanjohtavaa verrata KMN:n ekumeenista jälleenrakennusohjelmaa sodan jälkeiseen Marshall-apuun. Vaikka Marshall-avun luonne oli pohjimmiltaan taloudellis-poliittinen ja KMN:n jälleenrakennusohjelman ekumeenisuus-kannollinen, kommunismin patoaminen oli yksi molempien ohjelmien keskeisistä tavoitteista. Marshall-suunnitelma pyrki tavoitteeseensa vahvistamalla Länsi-Euroopan maiden taloutta sekä niiden suhteita toisiinsa ja Yhdysvaltoihin. Ekumeeninen jälleenrakennusohjelma lähti puolestaan elvyttämään protestanttisia kirkkoja ja vahvistamaan niiden välisiä ekumeenisia suhteita. (Meriläinen 2009: 263–266.) KMN:n avustustyön kohdalla voitaisiin näin ollen puhua altruismista, joka pyrki tuottamaan pitkän tähtäimen hyötyä avun antajille. Avustustoiminnan kautta pyrittiin vahvistamaan ekumeenista liikettä sekä kristinuskon asemaa ja elinmahdollisuuksia Euroopassa.

Vieläkin mielenkiintoisemman esimerkin omaa hyötyä tavoittelevasta altruismista tarjoaa Luterilaisen maailmanliiton Amerikan-osaston avustustoiminta. Luterilaisen maailmanliiton Amerikan-osastoon kuuluneiden kirkkojen erityisenä huolen kohteena oli luterilaisen tunnustuskunnan selviytyminen, sillä sota oli koetellut raskaasti Euroopan luterilaisia maita. Amerikan-osasto pyrki sodan päätyttyä määrätietoisesti elvyttämään luterilaisen yhteisliikkeen toimintaa ja vankistamaan omaa asemaansa yhteisliikkeessä. Maailmanlaajuisen luterilaisen yhteistyön esteenä olivat toisaalta Pohjolan kirkkojen jännitteiset suhteet ja toisaalta liikkeen puheenjohtajan saksalaisen piispa August Marahrensin kohutut natsikytkökset. Jotta amerikkalaiset kykenivät tekemään haluamansa muutokset luterilaiseen yhteisliikkeeseen, ja sitä kautta elvyttämään liikkeen toiminnan, ne tarvitsivat hankkeilleen eurooppalaisten sisarkirkkojen tuen. Usein kuultu väite, että ”ei ole olemassa sellaista asiaa kuin ilmainen lounas”, oli erityisen selvästi totta juuri Yhdysvaltain luterilaisten kirkkojen avustustoiminnan kohdalla. Palaan tässä kohdin alussa esittämäni kysymykseen 20 euron lainasta. Mikäli olisin pyytänyt ja saanut 20 euron tai vaikkapa 200 euron lahjan, en olisi katsonut voivani kieltäytyä, jos kyseinen henkilö olisi pyytänyt minulta tulevaisuudessa vastapalvelua. Sama inhimillinen mekanismi toimii myös Amerikan-osaston avustustoiminnan kohdalla. Amerikan-osaston johtajat lahjoittivat valtavia summia rahaa vaikeuksissa olleille eurooppalaisille sisarkirkoille ja odottivat, että vastapalvelukseksi kyseiset kirkot tukisivat heitä heidän kirkkopoliittisissa tavoitteissaan. Suomen kirkon kohdalla asiaa hädin tuskin edes vaivauduttiin peittelemään. Yhdysvaltain suurimman luterilaisen kirkon johtaja Franklin Clark Fry sanoi amerikkalaisille kollegoilleen suorasukaisesti uskovansa, että Suomen kirkko saataisiin amerikkalaisten hankkeiden taakse rahapussin voimalla. Näin myös tapahtui.

Sen lisäksi, että Luterilaisen maailmanliiton Amerikan-osasto käytti avustustyön kautta saamaansa vaikutusvaltaa hyväkseen kirkollisissa neuvotteluissa, se myös pyrki valikoimaan ja valvomaan avustuskohteita sekä monin paikoin päättämään lahjavarojen käytöstä. Lahjoitukset kohdistettiin lähes yksinomaan luterilaisille kirkkoille. Avustettavilta vaadittiin säännöllisiä, yksityiskohtaisia selvityksiä avuntarpeista, eikä avustusvaroja ollut mahdollista käyttää ilman, että Yhdysvalloista saatiin hyväksyntä jokaiselle avustuskohteelle. Suomen kirkon kohdalla puutteellinen tiedonkulku ja valmistautumattomuus jälleenrakennushaasteiden edessä herättivät tyytymättömyyttä lahjoittajien keskuudessa. Rahojen käyttöä koskevat epäselvyydet Suomen kirkossa johtivat lopulta siihen, että amerikkalaiset siirsivät laatimansa sopimuksen kautta avustusten käyttöä koskevan päätösvallan arkkipiispalta kirkkohallitukselle.

Tämä ei ollut suinkaan ainoa tapa, miten Yhdysvaltain luterilaiset kirkot pyrkivät vaikuttamaan Suomen kirkkoon. Amerikan-osasto pyrki avustusvarojensa kautta muuttamaan Suomen kirkkoa kansainvälisesti aktiiviseksi, amerikkalaistyyppiseksi kirkoksi, jossa sosiaalisella työllä, nuorisotyöllä ja maallikoiden toiminnalla oli keskeinen rooli. Sodan jälkeen käynnistetyn stipendiaattiohjelman tarkoituksena oli kasvattaa Suomen kirkolle uusia, avarakatseisia johtajia, jotka voisivat välittää Suomeen amerikkalaisten kirkkojen talouden, hallinnon ja johtamisen malleja.

Kirkkojen maailmanneuvoston sekä Luterilaisen maailmanliiton Amerikan-osaston esimerkit osoittavat, että toisen maailmansodan jälkeisen kirkollisen avustustyön kohdalla ei voida puhua puhtaasta altruismista. Pyyteettömään lähimmäisen rakkauteen oli sekoittuneena erilaisia ekumeenisia, kirkkopoliittisia ja poliittisia päämääriä, joiden välityksellä apua antaneet kirkot etsivät joko omaa etuaan tai vähintäänkin edustamansa ryhmittymän tai aatteen etuja. Avun antajia mietityttivät jo tuolloin samat kysymykset, jotka ovat tänä päivänä tuttuja kenelle tahansa, joka harkitsee rahan lahjoittamista kerjäläisille, lainan antamista ystävälle tai kolikon pudottamista yhteisvastuukeräyksen lippaaseen: tarvitsevatko avun pyytäjät todella apua, mihin he aikovat rahojani käyttää, ja voinko olla varma siitä, että rahat todella päätyvät sinne, mihin niiden sanotaan päätyvän – tai pikemminkin sinne, mihin minä haluaisin niiden päätyvän

VIITTEET

1 Esim. Kimmo Oksasen Kerjäläisten valtakunta (2009), Sirkku Peltolan Lämminveriset (2011), Juha Vuorisen Romaa-

nikerjäläinen (2011), Jari Tervon Layla (2011) ja Tuomas Kyrön Kerjäläinen ja jänis (2011).

INTERNET-LÄHTEET:

Kerjääminen kiellettävä lailla 2009. Helsingin kaupunginjohtaja: Kerjääminen kiellettävä lailla. Iltalehti 16.5.2009. <http://www.iltalehti.fi/helsinki/200905169599039_hi.shtml> Katsottu 9.9.2011.

Pajunen, Jussi 2009. Kerjääminen pitäisi kieltää lailla. Kimmo Oksasen teoksen "Kerjäläisten valtakunta" kirjarvostelu. Helsingin Sanomat 16.5.2009. <<http://www.hs.fi/kirjat/artikkeli/Pajunen+Kerj%C3%A4%C3%A4minen+pit%C3%A4isi+kielt%C3%A4%C3%A4+laila/HS20090516SI1KA01uhr>> Katsottu 9.9.2011.

Pessi, Anne Birgitta 2010. Onko oikein antaa rahaa kerjäläisille? – Helsingin Sanomat 8.8.2010. <<http://www.hs.fi/paakirjoitus/artikkeli/Onko+oikein+antaa+rahaa+kerj%C3%A4i%C3%A4iselle/HS20100808SI1MA015d2>> Katsottu 13.9.2011.

KIRJALLISUUS:

Arffman, Kaarlo 2002. Luterilaisen auttamisjärjestelmän reformi. – Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Toim. Virpi Mäkinen. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Auttamisen vallankumous 2008. Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat. Helsinki: SKS & SKHS.

Karttunen, Tomi 2008. Dietrich Bonhoefferin teologia sosiaalietiikan ja diakonian teologian kannalta. Suomalainen näkökulma. – Diakonian tutkimus 2/2008, 137-162.

Malkavaara, Mikko 2000. Yhteisvastuun juhluvuoden tutkimusprojekti. – Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta. Toim. Mikko Malkavaara. Helsinki: Kirkkopalvelut.

Meriläinen, Juha 2009. Suomi ja Euroopan kirkollinen jälleenrakentaminen 1945–1948. Diss. Helsinki. Helsinki: Suomen Tiedeseura.

Mäkinen, Virpi 2002. Lasaruksesta leipäjonoihin. – Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Toim. Virpi Mäkinen. Jyväskylä: Atena Kustannus. 2011 Perusoikeudellisia näkökulmia romanikerjäläisyyteen. – Diakonian tutkimus 1/2011, 7-26.

Pessi, Anne Birgitta 2009. Onko ihminen altruistinen vai itsekäs olento? Kolumni. – Diakonian tutkimus 1/2009, 58-59.

Saari, Juho 2000. Altruismi sosiaalietielisessä ja sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa. – Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta. Toim. Mikko Malkavaara. Helsinki: Kirkkopalvelut.

Saarinen, Risto 2005. God and the Gift. An Ecumenical Theology of Giving. Collegeville, MN: Liturgical Press.

Onko diakonian tutkimus uhka vai mahdollisuus diakoniatyölle?

Elina Juntunen

Diakonian tutkimus on ollut 2000-luvulla voimakkaassa nousussa. Nousuun ovat vaikuttaneet useat seikat, esimerkiksi Diakonian tutkimuksen seurain (DTS) toiminta ja sen julkaisema Diakonian tutkimus -aikakauskirja sekä vuosittain järjestettävä Diakonian tutkimuksen päivä. Myös Diakonia ammattikorkeakoulu (Diak) ja sen tutkimus- ja kehittämistoiminta sekä Diakin opintoihin kuuluva diakonian ylempi ammattikorkeakoulututkimus ovat vieneet työelämälähtöisesti tutkimusta eteenpäin.

Diakonian tutkimus kiinnostaa myös eri tieteenaloilla. Tutkimusta tehdään muun muassa teologian alalla sekä sosiaali-, terveys- ja hoitotieteissä. Syksyllä 2011 ja vuoden 2012 alussa diakonian tutkimusta edistettiin neljässä väitöskirjassa. Kyseessä olivat Ulla Jokelan, Elina Juntusen, Ali Kulhian ja Raija Pyykön tutkimukset. Nämä neljä väitöskirjaa rakentavat tieteiden välistä diakonian tutkimusta ja keskustelua, sillä ne edustavat teologiaa, terveyshallintoa ja yhteiskuntatieteitä (vrt. Esko Ryökkään katsaus tässä numerossa). Jokela ja Pyykkö ovat taustaltaan myös diakoniatyöntekijöitä.

Ulla Jokela määrittelee omassa väitöskirjassaan käsitteet *diakonian tutkimus* ja *diakoniatyön tutkimus*. Diakonian tutkimuksella hän viittaa diakonia-käsitteeseen ja diakonian teologiseen keskusteluun. Diakoniatyön tutkimus on puolestaan diakoniatyön käytäntöjen tutkimista ja käytäntötutkimusta. (Jokela 2011, 27.) Kun tässä kirjoituksessani käytän termiä diakonian tutkimus, liitän yhteen sekä diakonian että diakoniatyön tutkimuksen. Kari Latvus tuo esille, että diakonian tutkimus on kaksinaapaista. Yhtäältä diakonian tutkimuksen ytimessä on ihmisen hätä ja puute sen kaikissa muodoissaan. Toisaalta diakonian tutkimus on kiinni kristillisessä uskossa ja erityisesti aidon ihmisyyden etsimisessä. (Latvus 2009, 72.)

Diakonian tutkimukselle on määritelty eri yhteyksissä tehtäviä:

- Tutkimuksen tavoitteena on tukea työtä hädän ääripäässä ja nostaa ongelmia ja niiden taustalla olevia rakenteellisia tekijöitä yleiseen tietoisuuteen. Tutkimuksen keskeinen tehtävä on lisätä avointa ja kriittistä dialogia ammattikäytäntöjen, kansalaisten todellisuuden, koulutuksen ja tutkimuksen välillä (Gothóni, Unkurin haastattelussa 2004, 12).
- Tutkimus tarkastelee diakonian toiminta-alueen käytäntöjä refleksiivisesti, pohdis-

kellen ja kyseenalaistaen. Kyse on orgaanisesti yhteiskunnan muutoksen myötä muuttuvista toiminta-alueista, joiden toimijat tarvitsevat tuekseen navigointiapua, ei valmiita reittejä. (Wrede 2009, 269.)

- Tutkimuksen avulla voidaan kirkastaa ja selkiyttää diakonia-ilmioita itseään, ei vain siitä muodostuvaa kuvaa (Malkavaara 2007).

Määrittelyt hahmottavat diakonian tutkimuksen tehtäviksi nostaa esille diakoniassa havaittua hätää, kehittää diakoniatyön ammattikäytäntöjä ja koulutusta, tarjota diakoniatyöntekijöille työn suuntaamisen ja kehittämisen välineitä muuttuvissa toimintaympäristöissä ja selkeyttää diakoniasta nousevia ilmiöitä. Diakonian tutkimuksen tehtävien määrittelyille näyttäisi olevan vahva yhteys diakonian käytäntöihin, diakoniatyöhön. Usein käytännön työstä syntyvät havainnot ja kysymykset motivoivat diakonian tutkimuksen. Tutkimus pyrkii jäseneltyyn tietoon, järjestelmällisyyteen, jonka päämääränä on palvella käytännön työtä.

Diakonian tutkimuksen määrittelyt alleviivaavat siis tutkimuksen suhdetta käytäntöön. Tarkastellessani temaattisesti 2000-luvun diakonian akateemisia tutkimuksia, havaitsin, että tutkimuksia on tehty seuraavilla alueilla: diakoniatyön historia ja kehitys, teologinen viitekehys ja käsiteanalyysi, ammatillisuus ja työntekijä, ammatilliset käytännöt, asiakas ja asiakkuus, muuttuva toimintaympäristö ja mm. sosiaaliset ongelmat sekä työnjako ja yhteistyöverkostot.

Tutkimus näyttäytyy varsin hajanaisena, mutta teemoissa painottuvat selkeästi diakonian eksegeettinen ja systemaattisteologinen käsiteanalyysi, diakonian kehitysvaiheet/prosessit ja historiallinen analyysi sekä käytännön tutkimus eli tieto diakoniatyön tekijästä, työkäytännöistä ja toiminta-alueista. Kun tutkimusteemoja tarkastellaan yhtenä kokonaisuutena, yhteinen väljä nimittäjä niille vaikuttaa todellakin olevan se, että diakonian tutkimuksella on sidos sekä kristinuskoon että käytäntöön.

Diakonian tutkimuksessa on tehty toistaiseksi vähän varsinaista käytäntötutkimusta, joka on saanut tilaa sosiaalityön tutkimuksen piirissä. Käytäntötutkimus vaatii rajoja ylittäviä tapoja tuottaa tietoa. Tutkimusprosessiin tulisi saada mukaan esimerkiksi diakonian asiakkaita, ammattilaisia, palveluiden tuottajia, hallintoa ja vapaaehtoissektorin toimijoita. Käytäntötutkimuksen ongelma-asettelu ja aihe tulee liittyä diakonian ja diakoniatyön käytäntöihin. Tutkimuksen luonne on soveltava ja monia intressitahoja palveleva (ks. Satka ym. 2005).

Onko diakonian tutkimus diakoniatyön uhka vai mahdollisuus? Pohdin kysymystä tieteelle asetettujen tehtävien valossa. Seuraan Hannu Uusitalon (1991) määritelmää, jonka mukaan tieteen tulee sisältää kohdeilmiöiden kuvauksen, ilmiöiden selittämisen ja ymmärtämisen, käsitteiden ja teorioiden rakentamisen,

ennustamisen sekä soveltamisen ja toimenpidesuosittelujen. Seuraavat näkökulmani ovat osin hyvin henkilökohtaisiakin, sillä pohdintani on osin syksyn 2011 väitösprosessini reflektointia.

Uhkakuvien ja mahdollisuuksien ikkunoita

Tutkimuksen tekeminen alkaa kuvaamisesta. Tutkijoiden tulee määritellä, mitkä ovat ne kohdeilmiöt, joita kuvataan. (Uusitalo 1991.) Olen tutkijana saanut palautetta diakoniatyöntekijöiltä siitä, että tutkimuksen tärkeimpiä tehtäviä on kuvata, tuoda esille ja selittää esimerkiksi diakoniatyön auttamisen menetelmiä ja prosesseja sekä syitä, miksi ihmiset hakevat diakoniatyöstä apua. Olen kokenut, että diakoniatyöntekijät ovat hakeneet tutkimuksista tukea vaikeissa ammatillisissa kysymyksissä. Tutkimuksen on toivottu myös tuovan näkyväksi diakoniatyötä ja rikkovan diakonian hiljaisuutta.

Tutkimus osuneee joskus myös sellaiselle alueelle, joka jää arjen auttamistyössä ja sitä koskevassa vuorovaikutuksessa piiloon. Tutkimus voi tuoda esille jotain odottamatonta, vaiettua ja jopa epätoivottua. Kyse voi olla auttamistyön ja diakonian ammatillisuuden vaikeasti tunnistettavista ilmiöistä tai ylipäätään asioista, joita on vaikea ottaa puheeksi. Kuten Ulla Jokela toteaa väitöskirjassaan (2011): ”Diakoniatyön auttamistyöhön ja auttamissuhteisiin on kiinnittynyt mekanismeja, jotka voivat haavoittaa suhdetta apua hakevaan ihmiseen ja auttamisprosesseihin”. Haavoittamisen tematiikkaa koskee muun muassa väitöstutkimuksessani havaittu auttamistyön paternalismi eli työntekijän oman roolin, hänen professionaalinen asiantuntemuksensa ja henkilökohtaisen auttamisvisionsa korostuminen. Ne voivat asiakastyössä jättää alleen asiakkaan kokemuksen. Sekä Jokelan tutkimuksessa (2011) että omassa tutkimuksessani käsitelimme myös auttamisen arvottamista. Havaitimme, että diakoniatyöntekijät arvottavat henkiset ja hengelliset tarpeet ja auttamisen tavat ennen aineellista. Tutkimustulosten perusteella voidaan kysyä, hukkuuko asiakkaan ääni, toive ja tarve työntekijän ammatillisuuden tai henkilökohtaisten motivaatioiden alle.

Edellä mainitut tulokset nostavat esille auttamistyön sävyjä, joiden voi jopa väittää vahingoittavan diakoniatyötä. Samaan hengenvetoon voi kysyä, raaputtavatko tutkimukset liikaa diakonian pintakiiltoa? Sellaista pintakiiltoa, josta diakoniatyö julkisesti tunnetaan ja joka voi olla niinkin merkittävää kuin seurakuntalaiselle syy kuulua kirkkoon. Tutkimustulokset eivät kerro mielestäni kuitenkaan mitään aikaisemmin tunnistamattomia seikkoja. Kyse on enemmänkin siitä, ettei uusien tutkimus alleviivaakaan diakoniatyön itsestäänselvyksiä. Tutkimus on kyseenalaistanut kuvaa diakoniatyöstä esimerkiksi pyyteettömänä auttajana, kokonaisvaltaisena

kohtaajana ja kyvystä ottaa huomioon elämän kaikki osa-alueet. Tutkimus ei kumoakaan diakonian peruseriaatteita ja arvoja, vaan havaitsee näiden periaatteiden haavoittuvuuden.

Kun kirkossa ”kahinoidaan” diakonaatista tai vaikka diakonian koulutuksesta, niiden alle jää kysymyksiä, joista näyttäisi vallitsevan harmonia, ja keskustelu on ehkä koettu tarpeettomaksi. Kyse lienee kuitenkin näennäisestä harmoniasta ja keskustelun tarpeettomuudesta. Kun itsestäänselvyydet ja puhumattomat asiat tunnistetaan, on jo saavutettu aika paljon diakoniatyön itseymmärryksestä.

Onko diakoniatyössä kysymyksiä, joita ei voi kysyä? Mikä on sallittua ja kiellettyä, kun keskustelemme diakoniatyön sisällöistä? Aina on piirteitä, joita ei oteta esille; näillä toki saattaa olla diakoniatyön käytännön kannalta mitätön merkitys. Tutkimuksen kannalta on kuitenkin tärkeää tehdä selväksi, millä tavoin tutkimuksen alue on normitettu.

Tutkijana kysyn itseltäni, millä tavoin diakoniatyön periaatteet ja käytäntö sekä diakonian traditiot ohjaavat tutkimuskysymyksiäni tai miten itse normitan diakoniatyön ja tutkimuksen välisen suhteen. Kuinka tietoinen minun tulisi olla myös diakoniatyön omista intresseistä? Esimerkkinä edellisestä nostan esille Raija Pyykön väitöksen (2011), jossa hän kirjoittaa diakonaatista ja siihen sisältyvästä kysymyksestä, säilyisikö diakoniatyöntekijöiden ammatillinen autonomisuus diakonaatin myötä. Pitäisikö tutkimuksen tukea ennen kaikkea diakoniatyön autonomiaa ja arjen diakonian harjoittamista, ettei diakoniatyöntekijöistä tulisi kirkon jo muutenkin pappisvaltaisessa instituutiossa papiston hengellisen työn apulaisia?

Tutkimuksen käsitteet, teoriat ja kieli

Tutkimus pyrkii myös rakentamaan kohdetta kuvaavia käsitteitä ja teorioita sekä punnitsemaan teorioiden ansioita ja puutteita (Uusitalo 1991). Käsitteillä todellisuutta luokitellaan jossakin suhteessa, asioita erotellaan toisistaan. Diakonian tutkimuksessa minua on vaivannut erityisesti käsitteellistäminen. Yhtäältä olen halunnut löytää ja käyttää käsitteistöä, jonka avulla voi olla ymmärrettävässä vuorovaikutuksessa muiden tieteenalojen kanssa. Toisaalta olen halunnut olla vuorovaikutuksessa diakonian käytäntöihin ja jopa uskollinen diakoniatyön omalle käsitteistölle. Kummassakaan en ole ehkä onnistunut kiitettävästi; tunnen olevani ristitulella.

Tutkijan näkökulmasta minua on hämmentänyt kerta toisensa jälkeen se, että diakonian tutkimuksen ja diakoniatyön käsitteet muodostavat ”sekamelskan”. Käsitteet saavan osin sisältönsä ja vivahteensa niistä konteksteista, joista tutkijat tulevat. Tutkijoilla vaikuttaa olevan tahto ”kanonisoida” tutkimuksessaan sovellettuja

käsitteitä oman tieteenalansa diskurssien ja traditioiden perustalta. Toisaalta on ollut vaikea nojautua diakoniatyön käsitteistöön, sillä oman kokemukseni mukaan diakoniatyöntekijät perustavat työnsä ensisijaisesti arjen työstä kehittyneisiin käsitteisiin, käytännön kokemuksesta syntyneeseen ja sen myötä jäsentyneeseen tietoon. Tällöin käsitteistö on varsin työntekijäkohtaista, käsitteet saavat sisältönsä käyttäjänsä mukaan. Näiden kahden näkökulman lisäksi diakonian tutkimus ja diakoniatyö viljelevät retoriikkaa, joka on varsin väljää ja sen sisältö on epätarkkaa. En tiedä, mitä lopulta tarkoittavat esimerkiksi ”rinnalla kulkeminen” tai ”kokonaisvaltainen kohtaaminen”.

Onko diakoniatyölle uhka, jos tutkimus ei pysty tarjoamaan tätä nykyä selkeämpiä käsite- ja teoriarakennelmia käytännön työhön? Onko tutkimuksen tehtävä ja tavoite luoda tiettyjä diakonian diskurssin perussääntöjä niin tutkimuksen kentälle kuin käytäntöihin? Uskallan väittää, että diakonian tutkimus elää ikään kuin teini-ikä. Tällöin on aika luoda jotain omaa ja tehdä eroa muihin.

Diakonian tuoreita tutkimuksia lukiessani tulkitseen, että moni tutkija etsii diakonian omaa aluetta. On oman identiteetin tunnistamisen ja tunnustamisen aika. Muilta lainatut käsitteet ja teoriat paljastavat diakoniatyöstä jotain, mutta kun muilta lainataan, osa kokonaisuudesta jää puuttumaan. Diakonian omaleimaisuutta on vaikea havaita. Väitöskirjaprosessissani havahduin siihen, että sosiaalityön tutkimus alkoi saada varsin laajan merkityksen tutkimustyössäni, ja lähestyin diakoniatyön näkökulmia sosiaalityön kautta. Jouduin kysymään, miten lähestyä diakoniaa omana, ainutlaatuisena työnään eikä vain suhteessa sosiaalityöhön.

Voi myös kysyä, tuleeko teorian ja käytännön ylipäättään operoida saman sisältöisin käsittein. Teoria ja käytäntö ovat kuitenkin eri kielipelejä, joissa on pohjimmiltaan eri säännöt. Gothóni ja Jantunen (2011) toteavat, että tutkimuksessa ja koulutuksessa käytetyt käsitteet eivät välttämättä vakiinnu diakoniatyöntekijöiden kielenkäyttöön, vaan ne voivat tuntua vierailta ja annetuilta termeiltä. Diakonian tutkimuksen ja diakoniatyön uhkana pidän ainakin sitä, ettei tutkimuksen ja käytännön käsitteistö ja teoria olisi vuorovaikutuksessa toistensa kanssa.

Uhkana pidän myös sitä, että diakonian tutkimuksen edelleen kehittyessä ja pyrkiessä yhä voimakkaammin tieteellistämään diakoniatyötä, se samalla pyrkisi arvottamaan tieteellisen tiedon ja sen käsitteistön korkeammalle kuin käytännön työstä nousevan kokemustiedon ja siihen kuuluvaa käsitteistön. Tutkimukselle on uhka, jos se menettäisi konkreettisen tuntuman lähtökohtiinsa. Diakonian tutkimus on diakoniatyöstä inspiroitunutta ja sisältönsä saavaa tutkimusta.

Teoria ja käsitteistö kuvaavat ja määrittelevät sitä kieltä, jolla me puhumme diakoniatyöstä. Tutkimus siis leimaa ja asemoi käyttämällään käsitteistöllään dia-

koniatyötä. Ei ole yhdentekevää, mikä on tutkimuksen ja käytännön kielen suhde toisiinsa. Diakonian tutkimuksella ja diakoniatyöllä on hedelmällinen mahdollisuus rakentaa yhdessä sellaista puhetapaa, jossa työntekijän kokemus, aika ja paikka sekä asiakkaan tarve vaikuttavat käytetyn käsitteistön/kielen luonteeseen ja sisältöön. Ne vaikuttavat myös siihen ”leimaan”, jonka tutkimus saa tieteiden välisessä keskustelussa ja jonka diakoniatyö saa auttamistyön verkostoissa. Se voi osoittaa tutkimukselle ja käytännölle diakonian ainutlaatuisen leiman.

Ennustaminen, soveltaminen ja toimenpidesuosituksukset

Tutkimuksen tavoitteena voivat olla tulevaisuuden ennustaminen, käytännön sovellutukset ja toimenpidesuosituksukset (Uusitalo 1991). Pohtia voi myös, pitääkö tutkimuksen vain tukea jotakin käytäntöä vai pitäisikö tieteen olla tarpeen vaatiessa myös kriittinen omaa käytäntöään kohtaan.

Olen tutkijana ajatellut, että tutkimuksellani on merkitystä, kun diakoniatyöntekijät saavat siitä välineitä työnsä jäsennyksiin tai tutkimus voi olla peiliä erilaisissa ammatillisissa kysymyksissä. Suoria toimenpidesuosituksia en ole kovin paljoa pystynyt tarjoamaan, mutta uskoakseni tutkimukseni tarjoavat ainakin soveltamismahdollisuuksia. Olen toki huomannut, etteivät tutkimukseni vaikutukset ole olleet diakoniatyössä välttämättä kovin konkreettisia. Voin ehkä vain katsoa peiliin ja kysyä itseltäni, olenko liian sidoksissa omaan oppiaineeseeni ja yliopistolliseen tiedontuotantoon, jos tutkimukseni ei saa kaukupintaa diakonian käytänteissä.

Pidän uhkana sekä diakoniatyölle että tutkimukselle sitä, etteivät ne olisi sovellettavissa ja jopa yhdistettävissä toisiinsa. Tutkimuksellisesti on ensiarvoista varmistaa tutkimuksen uskottavuus. Tämä voi toteutua aktiivisella dialogilla kentän toimijoiden kanssa. Tutkijan tehtävänä on rakentaa kriittinen silta tulosten ja tulkintojen sekä alkuperäisen diakoniatyön todellisuuden välille. Diakoniatyön alueilla toimivat ovat mitä parhaimpia ja tärkeimpiä tutkimuksellisten näkökulmien avaajia, tutkimuksen kriitikoita ja tietoaukkojen täydentäjiä.

Diakonian tutkimukselle, erityisesti sen tutkimuseettisten kriteerien saavutettavuudelle, ovat vastavuoroisuus ja dialogi eri tietämisen tapojen välillä välttämättömiä. Diakoniatyölle uhkana voi olla se, ettei tutkimus näyttäydy käytännössä tiedonlähteinä erilaisista innovaatioista, työmenetelmistä tai yhteistyömuodoista. Vaikka ne eivät sellaisinaan soveltuisi eri konteksteihin, tutkimukset voivat toimia tukena työtä kehittäessä. Tutkimuksellinen tieto työn tulevaisuuden suuntaamisen kannalta on olennaista; kyseessä ei ole tällöin vain diakonian tutkimus, vaan kaikki se tieto, joita voidaan saada ihmisten elämästä, heidän tarpeistaan ja puutteistaan, palveluista ja yhteisöllistä suhteista eri alueilla.

Eräänä uhkana diakonian tutkimuksen ja diakoniatyön vuorovaikutuksessa pidän sitä, etteivät diakoniatyön työyhteisöt asettaudu aktiiviseen vuorovaikutukseen tutkimuksen kanssa ja sitä, ettemme yksittäisinä tutkijoina ja tutkimusyhteisöinä luo diakoniatyöntekijöille osallisuusmahdollisuuksia tutkimukselliseen toimintaan. Haluaisin tulevaisuudessa arvioida erityisesti sitä, mikä tukisi kentän toimijoita näkökulmien vaihtoon, ratkaisujen etsimiseen ja tulkintojen tekemiseen yhdessä tutkijoiden kanssa. Mikä tukisi diakoniatyöntekijöitä yhä aktiivisempaan tutkimukselliseen toimintaan? Kysymys koskee kokonaisia työyhteisöjä. Seurakunnan työyhteisöissä tulisi kehittyä tutkimukselle myönteinen kulttuuri, jossa tutkimus antaa suuntia, kun navigoidaan auttamisyön sumuisissa ja myrskyisissäkin vesissä.

Olen ollut mukana prosesseissa, joissa selvitystyölle on annettu tilaa, mutta kun tulee toimenpidesuosituksen tai niiden toteuttamisen aika, erilaiset resurssit tuntuvat loppuvan silloin. Diakoniatyö asiakkaan palveluksessa -kirjassa todetaan, että diakoniatyön ”yksilöllisistä työtavoista tulisi siirtyä yhteiseen työkuultuuriin, jossa työtä kehitetään systemaattisesti ja yhteisesti samaan suuntaan” (Helin ym. 2011, 172). Juuri työn systemaattisessa kehittämisessä tutkimukselliset näkökulmat ja tutkivan työotteen omaksuminen voivat olla erityisen arvokkaita.

Lopuksi

Olen kirjoituksessani maalannut erilaisia diakonian tutkimuksen ja diakoniatyön välisiä uhkakuvia mutta myös vilautellut mahdollisuuksia. Tutkimus on diakoniatyön uhka, kun se kulkee omaa latuaan eikä ole vuorovaikutuksessa käytännön kanssa. Tutkimus on diakoniatyölle mahdollisuus, kun se on sovellettavissa käytäntöön ja se selkiyttää, auttaa refleктоimaan ja kehittämään käytäntöä. Uskon siihen, että monipuolinen laadullinen ja tilastollinen tutkimus auttaa havaitsemaan ihmisen hätää ja löytämään sitä, mikä on hyväksi ihmiselle. Tutkimus on vaikuttavan diakonian auttamistyön perusta.

Tarkoitukseni ei ole lopulta nähdä diakonian tutkimusta joko uhkana tai mahdollisuutena diakoniatyölle. Uhkat ja mahdollisuudet kietoutuvat toisiinsa. Ehkä olennaisinta edellä esitellyistä uhkista ja mahdollisuuksista on havaita se, että diakonian tutkimus ja diakoniatyö normittavat, leimaavat, moralisoivat ja asemoivat toinen toisiaan. Molemmilla on syvä vaikutus toistensa tunnistettaviin ja tunnustettaviin itsensä määrittelyihin ja identiteetteihin. Yhdessä tutkimus ja käytäntö voivat johtaa diakonian olennaisen sisällön pohtimiseen eli siihen, mikä tekee diakonian tutkimuksesta ja diakoniatyöstä diakonista. Jotta saavuttaisimme jotain diakonian tutkimuksen ja käytännön yhteisestä ontologiasta, tulee kaikin tavoin edistää niiden välistä dialogia. Se voi tapahtua muun muassa seuraavasti:

- Diakonian tutkimusta tulee kehittää laaja-alaisesti. Tutkimus ei saisi olla vain pienen piirin toimintaa. Diakonian tutkimuksen kohdeilmiot ovat usein sellaisia, joista keskustelemiseen tarvitaan useiden tieteenalojen vuoropuhelua. Tieteenalojen vuoropuhelu ei kuitenkaan riitä, vaan on kyettävä jatkuvaan vuoropuheluun diakoniatyön käytännön edustajien sekä diakonian erilaisten yhteistyöverkoston kanssa.
- Diakonian tutkimuksessa tiedontuotantoa tulee arvioida. Keiden ääni tutkimuksessa tällä hetkellä kuuluu ja keiden pitäisi kuulua? Tutkijoiden? Diakoniatyöntekijöiden? Asiakkaiden? Kyllä vain, mutta myös, kuten edellä jo mainitsin, diakoniatyön kannalta erittäin tärkeässä tiedon muodostajan roolissa voivat toimia myös muut ammattilaiset, kolmannen sektorin toimijat ja vapaaehtoiset.
- Diakonian työyhteisöissä tulisi edelleen kehittää tutkimukselle myönteistä ja tutkimuksellista otetta vahvistavaa työkuulttuuria. Tämä on niin diakonian koulutuksen, tutkijoiden kuin työyhteisöjen tehtävä. Se on diakoniatyön suunnitteluun, arviointiin ja johtamiseen kuuluvia tehtäviä.

KIRJALLISUUS:

Gothoni, Raili & Jantunen, Eila (2011). Diakonian käsitteitä. Diakonian tutkimus 2/2011, 105-120.

Helin, Matti; Hiilamo, Heikki; Jokela, Ulla (2011). Diakoniatyö - asiakkaan palveluksessa. Helsinki: Edita.

Jokela, Ulla (2011). Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 34. Helsinki: DIAK.

Juntunen, Elina (2011). "Vain hätäpuu? - Taloudellinen avustaminen diakoniatyön professionaalisen itseyttämyksen ilmentäjänä". Kirkkohallitus, Helsinki.

Kulhia, Ali (2012). Uutta, vanhaa ja lainattua - Tampereen Kaupunkilähetysten kristillissosiaalisen työn asemoituminen hyvinvointivaltion rakentumisessa vuosina 1939-1973. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Latvus, Kari (2009). Diakonian tutkimus vuonna 2009. Diakonian tutkimus 2/2009, 71-76.

Malkavaara, Mikko (2007). Diakonian tutkimus tänään. Tiedeklubin alus-

tus. http://www.kulttuurifoorumi.fi/index.php?blogEntityId=21&red_enabled=true&red_path=fin/puheenvuoro/&id=50&. Katsottu 15.2.2012.

Pyykkö, Raija (2011). Hengellisen ja maallisen rajalla - kamppailu seurakuntien diakoniatyöntekijöiden sosiaalisesta ja kulttuurisesta toimialueesta. Acta Universitatis Tampereensis; 1670. Tampere: Tampere University Press.

Satka, Mirja; Karvinen-Niinikoski, Synöve; Nylund, Marianne. & Hoikkala, Susanna (2005). Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Unkuri, Juhana (2004). Tutkimus tukee käytännön diakoniatyötä. Diakonia 5/2004, 12-13.

Uusitalo, Hannu (1991). Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: WSOY.

Wrede, Sirpa (2009). Diakonian tutkimus ja ammatillisuus. Diakonian tutkimus 2/2009, 267-269.

Vapaaehtoistoiminta yksilön ja yhteiskunnan peilinä

Henrietta Grönlund

Vapaaehtoistoiminta koskettaa jokaista suomalaista tavalla tai toisella. Useampi kuin joka kolmas suomalainen osallistuu itse vapaaehtoistoimintaan, loput hyötyvät heidän toiminnastaan tai näkevät sitä lähipiirissään (Grönlund & Pessi 2008; Pessi 2008). Vapaaehtoistoiminnan taloudellinen merkitys on kansantaloudellisesti suuri, ja vielä suurempi on tämän toiminnan vaikutus yhteiskunnan toimivuuteen, ihmisten väliseen luottamukseen ja välittämisen eetokseen, siis niin sanottuun sosiaaliseen pääomaan. Ilmiönä vapaaehtoistoiminta onkin mitä yhteiskunnallisista (2011 State of the Worlds Volunteerism Report 2011). Se on myös esiintynyt viimeaikoina poliittisessa puheessa, milloin juhlapuheiden kiitoksen kohteena, milloin julkisten palveluiden alasajon paikkaajan roolissa. Huoltosuhteen muutokset ja siirtyä hyvinvointivaltiosta hyvinvointipluralismiin heijastuvat eri tavoin vapaaehtoistoiminnan yhteiskunnalliseen rooliin ja siihen kohdistuviin avoimiin tai implisiittisiin odotuksiin. Huolimatta tästä ilmiön yhteiskunnallisesti keskeisestä asemasta, vapaaehtoistoiminta on yllättävän vähän debatoitu, problematisoitu ja myös yllättävän vähän yhteiskunnallisella tasolla tutkittu ilmiö.

Samaan aikaan kun vapaaehtoistoiminta on mitä yhteiskunnallisista, se on myös mitä henkilökohtaisista teema. Se on – nimensä mukaisesti – vapaaseen tahtoon perustuvaa toimintaa, johon ei vie pakko, taloudellinen palkkio tai Suomen tapaksessa usein myöskään kulttuurinen normi. Suomalaisen vapaaehtoistoiminnan taustalla on tutkitustikin henkilökohtainen motivaatio, useimmin jonkinlainen auttamishalu ja muiden motiivien yhdistelmä, joiden taustalla vaikuttavat holistisen motivaatiokäsityksen mukaisesti yksilön arvot, identiteetti ja elämäntutkimus. (Grönlund 2011; Grönlund ym. 2011; Pessi 2008.)

Oma väitöstutkimukseni rakentuu tälle yksilön tasolle. Tutkimusaineistoni koostuu haastatteluista ja kahdesta kyselyaineistosta. Kyselyistä toinen tehtiin tuhannelle nuorelle aikuiselle Suomessa, toinen lähes kymmenelle tuhannelle

Lektio, Helsingin yliopiston teologisessa tiedekunnassa 25.5.2012 tarkastettu väitöskirja (kirkkososiologia).

Volunteerism as a mirror of individual and society. Reflections from young adults in Finland.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7938-2>

opiskelijalle 13 eri maassa. Haastatteluita tein 24:lle vapaaehtoisena toimivalle, suomalaiselle nuorelle aikuiselle vapaaehtoistoiminnan roolista heidän elämässään. Tutkimukseni osoittaa, miten vapaaehtoistoimintaa voidaan käyttää hyvin syvissä ja henkilökohtaisissa itsereflektioissa, miten se voi linkittyä erilaisiin elämäntapahtumiin, uskonnollisuuteen, ja keskenään erilaisiinkin henkilökohtaisiin arvomaailmiin ja arvoidentiteetteihin. Vapaaehtoistoiminnassa voidaan pohtia, etsiä, todentaa ja vahvistaa omaa minäkuvaava, arvomaailmaa ja elämäntapomusta: *Millaisiin* asioihin todella haluan aikani käyttää, *mikä* minulle onkaan tärkeää? *Tällaista* minä haluan, *tällainen* minä olen. Henkilökohtaiset arvot ja arvoidentiteetit, joihin vapaaehtoistoiminta linkittyi, olivat keskenään hyvinkin erilaisia vaihdellen säilyttävistä arvoista uudistaviin ja itseä korostavista muita ihmisiä korostaviin, jos arvoja asemoidaan Shalom Schwartzin (esim. 1992) tunnetun perusarveteorian ulottuvuuksien mukaan. Tämä tutkimustulos on nyanssisempi kuin aiemman tutkimuksen löytämät yhteydet arvojen ja vapaaehtoistoiminnan välillä. (Koonti aiemmasta arvojen ja vapaaehtoistoiminnan yhteydestä: ks. väitöskirjani lisäksi esim. Dekker & Halman 2003; Musick & Wilson 2008.) Vapaaehtoistoiminta on toiminnan kenttänä merkityksiltään riittävän väljä, jotta yksilö voi sen sisällä pohtia ja toteuttaa monenlaisia henkilökohtaisia arvoja. Kokonaisuudessaan nämä tutkimukseni yksilötason tulokset avaavat uudenlaisia näkymiä vapaaehtoistoiminnan henkilökohtaisiin merkityksiin ja prosesseihin, joita aiempi tutkimus on avannut verrattain vähän.

Itseään arvioidessaan ja kuvatessaan yksilöllä on oltava asioita ja tahoja, joihin peilata näkemyksiään. Haastateltavani peilasivat vapaaehtoistoiminnassa toteuttamiaan henkilökohtaisia motiivejaan ja arvojaan oman lähipiirinsä ihmisiin, vanhempiin ja ystäviin, omiin elämäntapamotioonsa ja valintoihinsa sekä yhteiskunnallisiin teemoihin. Näihin yhteiskunnallisen tason ja henkilökohtaisen tason teemoihin samaistumalla ja niistä erottautumalla muodostuu kuva identiteetistä. Vapaaehtoistoiminta ja siihen johtaneiden motiivien, arvojen ja elämäntapomusten pohdinnat heijastuvat arvoarvostelmien peilipinnoista ja muodostavat yhden kuvan siitä, millaisena haastateltava itsensä haastatteluajankohtana näki ja mitä vapaaehtoistoiminta hänelle haastatteluajankohtana edusti.

Vapaaehtoistoiminta näyttäytyi tutkimuksessani sekä vapaaehtoisten yksilötason pohdintojen kautta että suoranaisten yhteiskuntakritiikin välityksellä huolenpidon ja yhteisöllisyyden yhteiskunnallisena kenttänä. Vaikka yksittäisten haastateltavien henkilökohtaiset arvot olivat keskenään osin erilaisia, heillä tuntui olevan yhteinen vihollinen, joka eri ihmisten pohdintoissa vain sai erilaisia painotuksia. Tämä yhteinen vihollinen oli kovien arvojen yhteiskunta. Osalle se tarkoitti materialismin valtaa,

toiselle välinpitämättömyyttä hädälle, kolmannelle vanhan kunnan yhteisvastuun murenemista ja neljännelle maallistumisen seurausta. Osa puhui päättäjistä ja poliittisista päätöksistä, osa laajemmin yhteiskunnallisesta ilmapiiristä ja meistä kaikista suomalaisista yleisesti. Yksi tutkimuksessa haastattelemani nuori mies totesi: ”Niistä, jotka ei pysty pitämään huolta itsestään, niistä pitää pitää huolta. Ja sehän yhteiskunnan inhimillisyyden määrää, ja sitä millanen yhteiskunta se on, sen arvoja kuvaa, että kuinka niistä kaikkein heikoimmista pidetään huolta.” Hänen mielestään Suomen tilanne ei kertonut yhteiskuntamme arvoista ja inhimillisyydestä hyvää. Haastateltavista moni puhuikin heikoimmassa asemassa olevien tilanteesta, vanhusten hoidon huonosta tolasta, mielenterveyspotilaiden heitteillejätöstä, vanhemmuuden kriisistä ja myös globaaleista haasteista, epäoikeudenmukaisuudesta ja länsimaiden itsekkyydestä. Haastatteluista huokui yleinen huoli siitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa eivät heikot enää pärjää ja monet tuntuvat ajattelevan vain itseään ja materiaa. Aikamme kovuutta korostettiin vertaamalla sitä usein aika idealistisiin kuviin menneisyydestä tai toisista kulttuureista, joissa huolenpito, välittäminen, yhteisvastuu ja yhteisöllisyys kukoistavat, vaikka taloudellisesti ollaankin köyhempiä. Tässä kontekstissa vapaaehtoistoiminta edusti nuorten aikuisten omassa elämänpöytäkirjässä ilmiötä, jossa nämä hyvät arvot toteutuvat.

Tutkimukseni tieteenfilosofinen tai tiedonsosiologinen näkökulma, sosiaalinen konstruktionismi, näkee todellisuuden sosiaalisesti rakentuvana. Sen mukaan yksilöiden näkemykset rakentuvat ajan kuluessa, kun he toimivat vuorovaikutuksessa omassa kulttuurissaan ja sen erilaisissa ryhmissä. Nämä ryhmät, kuten esimerkiksi perheet, rakentavat tietoa ja muodostavat omia pienoiskulttuureitaan, joilla on jaetut näkemykset erilaisista asioista. Yksilöt siis muodostavat tietopohjaa asioista vuorovaikutuksessa toistensa ja ympäröivän kulttuurin kanssa. (Esim. Berger & Luckmann 1966; Vygotsky 1978.) Yksilöiden näkemykset esimerkiksi juuri vapaaehtoistoiminnasta ovat muuttuvia ja joustavia, ja ovat riippuvaisia sosiaalisesta, kulttuurisesta ja historiallisesta kontekstista. Näin ollen yksilöiden näkemykset tuottavat tietoa myös yhteiskunnasta, jossa he elävät. Se, miten yksilöt tässä tutkimuksessa yksilötasolla tarkastelevat vapaaehtoistoimintaa, kertoo niistä merkityksistä, joita vapaaehtoistoiminnalla suomalaisessa yhteiskunnassa on.

Nuo merkitykset, joita vapaaehtoiset tälle sektorille antoivat, ja joita vapaaehtoistoiminnalla siis suomalaisessa yhteiskunnassa on, näyttävät linkittyvän vahvasti huolenpitoon, välittämiseen, vapauteen, oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon – hyvin perinteisiin suomalaisiin arvoihin. Nämä arvot kietoutuvat yhteen suomalaisen yhteiskunnan, hyvinvointivaltion ideologian ja myös luterilaisen uskonnollisuuden kanssa. Ajassamme on kuitenkin nähtävissä yhteiskunnallinen muutos ja murros,

jossa nämä perinteiset arvot ovat siirtymässä syrjään ja markkinatalouden logiikka ja sen kovat tausta-arvot saavat enemmän ohjaavaa valtaa. Esimerkiksi perinteisesti huolenpitoa edustanut julkinen sektori toimii ajassamme yhä enemmän markkinatalouden logiikalla. (Saari & Pessi 2011.) Hyvinvointipalveluiden ulkoistaminen, kilpailutus, tehokkuusajattelu ja tuottavuuden taloutta korostavat mittarit ohjaavat julkisen sektorin toimintaa. Talous näyttää muuttuvan välineestä toiminnan logiikaksi. Tässä kontekstissa vapaaehtoistoiminta näyttäytyy perinteisten suomalaisten arvojen yhteiskunnallisena keitaana. Ajassamme korostuvat myös monet muut trendit, jotka voi nähdä vastakehityksenä ja jopa kapinana tehokkuusajattelulle ja kilpailukulttuurille: down shiftaaminen, kotoilu, perhekeskeisyys, lähiruoka, slow travel ja niin edelleen. Erityisesti nuoret aikuiset vaikuttavat kyllästyneen suorittamisorientaatioon. Myös muutaman vuoden takainen nuorten arvotutkimus kertoo, että peräti kolme neljäsosaa nuorista oli huolissaan suomalaisten arvomaailman kovenemisesta. Monet heistä mm. pelkäsivät työelämää ja työssä jaksamista. (Nuorten arvot ja elämä 2009.)

Haastattelemieni nuorten aikuisten vapaaehtoistoiminta näyttäytyy siis tekona, jolla he voivat ammentaa omaan elämäänsä ja identiteettiinsä näitä tärkeinä pitämiään, yhteiskunnassa muuten paitsiossa olevia arvoja. Samalla vapaaehtoistoiminta on monille teko, jolla pyritään vastustamaan koviksi koettuja arvoja tai vahvistamaan huolenpidon arvomaailmaa kovia arvoja vastaan nimenomaan yhteiskunnallisella, oman arkielämän piirin ylittävällä tasolla. Haastattelemanuori nainen kuvasi tätä seuraavasti: ”Emmä tiedä onks se naivia, mut mä aattelen ite niin, et nyt mä ainaki teen jotain. Saa niinku sellasen lohdutuksen tunteen siitä. Kyl mä tajuun sen ihan varsin hyvin, ettei se oo mitään niinku maailmaa mullistavaa, mitä mä teen. Mut mä teen silti jotain”.

Kulttuuristen arvojen ja vapaaehtoistoiminnan yhteydet näkyivät yksilötason haastattelujen lisäksi laajan, 13 maata käsittävän kyselytutkimuksen tuloksissa, jossa vastaajia oli kaikkiaan lähes 10 000. Tasa-arvoa korostavien kulttuuristen arvojen maissa, joihin Suomi siis käyttämäni Schwartzin kulttuuristen arvojen teorian mukaan kuuluu (Schwartz 1999), opiskelijat arvioivat auttamishaluun liittyvät motiivit keskeisemmiksi vapaaehtoistoiminnalleen kuin muiden maiden opiskelijat. Huomionarvoista myös on, että suomalaiset opiskelijat pitivät 13 maata käsittävässä tutkimuksessa auttamishaluun liittyviä motiiveja keskeisimpinä vapaaehtoistoiminnalleen kuin minkään muun tutkimukseen osallistuneen maan opiskelijat. Yhteiskunnallinen konteksti ohjaa vapaaehtoistoiminnan saamia merkityksiä. Valtaa ja suoriutumista painottavat kulttuuriset arvot esimerkiksi Yhdysvalloissa liittyvät siellä todentuviin käsityksiin vapaaehtoistoiminnasta. Yhdysvalloissa opiskelijat

painottivat tutkimuksessamme Suomea enemmän vapaaehtoistoimintaa hyödyllisenä omalle uralleen, CV:lle tai verkostoilleen.

Sekä haastatteluihin että kyselyaineistoihin perustuvien tutkimustulosteni valossa voidaan kysyä, onko vapaaehtoisesta Suomen tilanteessa tulossa tasa-arvon, huolenpidon, vapauden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden – siis perinteisten suomalaisten arvojen – keidas tai turvavyöhyke yhteiskunnassa, jossa kilpailukyvyyn ja tuottavuuden tavoitteet vallitsevat. Kysymys herättää monia jatkokysymyksiä. Jos näin on, miten käy tämän nuorten aikuisten sukupolven luottamukselle yhteiskunnan muihin sektoreihin? Mitä tapahtuu, jos poliittinen päätöksenteko ja sen seurauksena yhteiskunta laajemminkin toimivat ristiriidassa kansalaisten tukemien kulttuuristen arvojen kanssa? Arvoristiriita pitää eittämättä sisällään riskejä, jotka voivat kärjistyä eri tavoin. Toisaalta tutkimukseni tulokset ovat hyvin toivoa antavia. Nuorten aikuisten sukupolvi kantaa perinteisiä arvoja, joista olemme olleet ylpeitä, ja ainakin osa heistä toteuttaa tätä arvopohjaa toimimalla toisten ihmisten ja yhteisten asioiden hyväksi, vaikuttaen näin osaltaan myös suomalaisen yhteiskunnan nykytilaan ja tulevaisuuteen. Vapaaehtoistoiminta ei kenties ole suorimman yhteiskunnallisen vaikuttamisen paikka, mutta kaikkia suomalaisia tavalla tai toisella koskettavana kenttänä sen merkitys voi jo nyt ja tulevaisuudessa olla suurempi kuin on vielä alkuunkaan ymmärretty. Vapaaehtoistoiminta on tutkitusti yhteydessä yhteiskunnalliseen tasapainoon, kansalaisten luottamukseen toisiinsa ja viranomaisiin ja yksilöiden hyvinvointiin (esim. 2011 State of the Worlds Volunteerism Report 2011). Näitä sosiaalisen pääoman ulottuvuuksia ei voi korostaa liikaa ajassa, jossa epävarmuus korostuu talouden, politiikan, ympäristökysymysten ja monien muiden yhteiskunnan rakenteiden kautta niin kansallisesti kuin Euroopan tasolla ja globaalisti. Yhteiskunta ei ole erillinen todellisuutensa, vaan muodostuu ihmisistä. Tutkimukseni heijastama kuva nuorten aikuisten arvoista viitoittaa tietä tulevaisuuden Suomeen, jossa huolenpito ja välittäminen ovat keskeisiä tavoitteita yksilöille, ja niitä odotetaan myös yhteiskunnalta, kenties jopa sen kaikilta sektoreilta.

KIRJALLISUUS

- Berger Peter L. & Luckmann Thomas (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Lontoo: Penquin Books.
- Grönlund Henrietta (2011). Identity and volunteering intertwined: Reflections from the values of young adults. *Voluntas, International Journal of Voluntary & Nonprofit Organizations* 22(3), 852-874.
- Grönlund Henrietta, Holmes Kirsten, Kang Chulhee, Cnaan Ram, Handy Femida, Brudney Jeffrey, Haski-Leventhal Debbie, Hustinx Lesley, Kassam Meenaz, Meijis Lucas C. P. M., Pessi Anne Birgitta, Ranade Bhagyashree, Smith Karen A., Yamauchi Naoto & Zrinščak Sinisa (2011). *Cultural Values and Volunteering: A Cross-Cultural Comparison of Students Motivation to Volunteer in 13 Countries*. *Journal of Academic Ethics* 9(2), 87–106.
- Grönlund Henrietta & Pessi Anne Birgitta (2008). Osallisuuden asenteet ja teot. Nuoret ikäryhmät vapaaehtoistoiminnassa. Teoksessa Autio Minna & Eräranta Kirsi & Myllyniemi Sami (toim.) *Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot -vuosikirja*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 84 & Nuorisosiain neuvottelukunta & Stakes.
- Dekker Paul & Halman Loek (toim.) (2003). *The Values of Volunteering: Cross-cultural Perspectives*. New York: Kluwer. 1-6.
- Musick Mark A. & Wilson John (2008). *Volunteers: a social profile*. Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.
- Nuorten arvot ja elämä (2009). Taloudellinen tiedotustoimisto (TAT) <https://tat.fi/Tutkimukset/Nuorten-arvot-ja-elaemae> (luettu 20.2.2012)
- Pessi Anne Birgitta (2008). *Suomalaiset auttajina ja luottamus avun lähteisiin*. RAY:n juhlavuoden kansalaiskyselyn tulokset. Avustustoiminnan raportteja 19. Helsinki: RAY.
- Saari Juho & Pessi Anne Birgitta (2011). *Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Teoksessa Pessi Anne Birgitta & Saari Juho (toim.) *Hyvien ihmisten maa. Auttaminen kilpailukyky-yhteiskunnassa*. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. 15–41.
- Schwartz Shalom H. (1992). *Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries*. Teoksessa Zanna Mark P. (toim.) *Advances in experimental social psychology* 25. Academic Press. 1-65.
- Schwartz Shalom H. (1999) *A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work*. *Applied Psychology: An International Review* 48(1), 23-47.
- 2011 State of the World's Volunteerism Report (2011). *Universal Values for Global Well-being* (2011). United Nations Volunteers. [http://www.unric.org/en/images/stories/2011/PDF/SWVR%20Report%20\[Eng\].pdf](http://www.unric.org/en/images/stories/2011/PDF/SWVR%20Report%20[Eng].pdf) (luettu 14.7.2012)
- Vygotsky Lev S. (1978) *Mind in Society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Diakonian tutkimuksen kansainvälisen konferenssin satoa

Kari Latvus, Esko Ryökäs & Ulla Jokela

Diakonian tutkijat perustivat Prahassa kansainvälisen seuran

Monilla tieteenaloilla on kansainvälisiä tutkijoiden muodostamia seuroja, joilla on ikää jo reilusti yli vuosisadan verran. Myös monilla teologisilla oppiaineilla kuten raamatuntutkimuksella, systemaattisella teologialla tai kirkkohistorialla on lukuisia perinteisiä kansainvälisiä tiedeseuroja. Näillä aloilla eri puolella maailmaa professoreita on lukemattomissa yliopistoissa, seminaareissa ja tutkimusinstituuteissa.

Diakonian tutkimuksessa kaikki on toisin. Ala on nuori, professuureja niukasti ja tutkimus vasta muotoutumassa. Diakonian kansainvälinen tutkimus on nyt ottanut kuitenkin reippaan kukonaskeleen eteenpäin, kun Prahassa 26.-29.9.2012 pidettiin neljäs kansainvälinen diakonian tutkijoiden konferenssi otsikolla *Hidden Europe: The Challenge to Diaconia and Christian Social Practice*. Aiemmat konferenssit on järjestetty Järvenpäässä 2006, Oslossa 2008 ja Heidelbergissa 2010.

Konferenssin merkittävimpiä uutisia on kansainvälisen tutkimuksen seuran perustaminen. Tieteellisen seuran nimi on International Society for Research and Study of Diaconia and Christian Social Practice (ReDi) ja perustamiskokous pidettiin 27.9.2012. Jäseniksi voivat liittyä sekä yksittäiset tutkijat että yhteisöt. Päätöksenteon kannalta keskeisessä roolissa on seuran hallitus (Executive Board), joka koostuu puheenjohtajasta, neljästä henkilöjäsenestä ja kahdesta yhteisöjäsenestä.

Perustetun tieteellisen seuran keskeisiksi tehtäviksi tulee joka toinen vuosi järjestettävä tutkimuskonferenssi, aikakauskirjan julkaiseminen (*Diaconia. Journal for the Study of Christian Social Social Practice*) ja tutkimusryhmien verkostoitumisen edistäminen.

Seuran ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Itävallassa asuva ja Diakonia-ammattikorkeakoulusta tänä vuonna eläköitynyt **Tony Addy** (Linz). Hallitukseen valittiin henkilöjäsenenä **Annette Leis-Peters** (Diakonhjemmet University College), **Charlotte Engel** (Ersta Sköndal University Collage) ja **Kari Latvus** (Helsingin Yliopisto). Hallitukseen valittiin lisäksi loppukokouksessa unkarilainen **Zsafia Mucsi**. Hallitukseen valittujen joukossa oli alun perin myös prahalainen **Jindrich Halama**, mutta hän vetäytyi tehtävästä.

Yhteisöjen edustajiksi hallitukseen tulivat Eurodiaconia ja Heidelbergin yliopiston diakoniatieteen laitos (DWI). Nämä yhteisöt valitsevat virallisesti edustajansa myöhemmin, mutta yleisesti otaksuttiin, että yhteisöjen mandaatilla hallituksessa istuvat Heidelbergista **Johannes Eurich** (tai emeritusprofessori **Heinz Schmidt**) ja Eurodiaconiaa edustanee **Heather Roy**.

Monitieteisen tutkimusseuran perustaminen tekee näkyväksi diakonian tutkimuksen kansainvälisen kasvutrendin. Suomessa ei ole yhtään diakonian tutkimukseen keskittyvää professuuria. Diakoniaa ja diakoniatyötä tutkitaan erityisesti teologian eri oppiaineissa, hoitotieteen ja yhteiskuntatieteiden parissa.

Mitä onkaan diakonian tutkimus?

Prahan kokous osoitti, että diakonian tutkimus ei ole perinteistä nojatuolifilosofointia. Toki teoretisoinnillekin oli fooruminsa, mutta konferenssi leimautui sitä enemmän tutkimuskohteestaan, salatusta Euroopasta.

Kun avausesitelmän pitänyt norjalainen professori **Trygve Wyller** tarkasteli perinteistä ekklesiologian (kirkko-opin) teemaa, näkökulma ei kohonnut tunnustuskirjoista tai Lutherista tai uskonnonfilosofiasta. Niitä ei väheksytty, vaan näkökulma oli tila, se paikka, jossa ihmiset kokoontuvat. Wyller kyseli, minkä viestin antaa seurakunnan kokoontumispaikka ja siellä tapahtuva toiminta. Onko se ihmisen puolella vai osa jotain kylmää koneistoa?

Vastaavasti USA:sta paikalle matkustanut professori **Wanda Deifelt** ei aloittanut oppirakennelmista vaan vaikenevista lentokoneen matkustajista. Miksei kukaan reagoi, jos ilmiselvä ihmiskaupan uhri pidätetään välilaskun aikana? Ihmisiä kaupataan työvoimana ja seksiteollisuuteen jatkuvasti, mutta he ovat piilossa. Euroopassa heistä muodostuu Hidden Europe.

Itä-Euroopan tilanne nousi kokouspaikan myötä voimakkaasti esille. **Jindřiška Krpálková** Prahasta todisti, ettei kaksi vuosikymmentä ole muuttanut tilannetta hyväksi. Kapitalismiin siirtyminen ilman länsimaiden turvaverkkoja on imenyt suuren joukon paremman elämän etsijöitä hämärään elämään. Tilannetta ylläpitää rahan lisäksi myös esimerkiksi hätää hyödyntävä turismi. Toisaalta paikallisen diakonian erityislaatuisuutta korosti iltaohjelman toteamus siitä, että jo pelkkä sana ”diakonia” oli kahden sukupolven aikana hävinnyt yleiskielestä. Kirkollinen sosiaalisen vastuun kantaminen alkoi sosialismin romahtamisen jälkeen todella tyhjältä mutta ei puhtaalta pöydältä.

Prahan kokous tarkasteli maailmaa vereslihalla. Se osoitti, että tutkimus voi lähteä myös ongelmista, ei vain teoretisoinnista. Esitelmien synnyttämä tunnelma oli paikoitellen käsin kosketeltava: ilmassa oli halua lähteä barrikadeille, muuttamaan epäoikeudenmukaisuuksia suoraan.

Kokous ei kuitenkaan lähtenyt kadulle marssille, vaan perusti tutkimusseuran. Nähtäväksi jää, pystyykö seura jatkossa yhdistämään tasokkaan tutkimuksen ja kentän syvän tuntemuksen. Prahan kokemusten valossa hädän kenttä on jo tutkimuksen kohteena, tutkimustuloksia ei akateemisessa mielessä vielä pääesitelmässä esitelty.

Osallistujat

Järjestyksessään neljäs kansainvälinen diakonian tutkimuksen konferenssi Prahasa kokosi viitisenkymmentä diakonian asiantuntijaa niin käytännön kuin tutkimuksenkin kentältä. Mukana oli eurooppalaisten edustajien lisäksi myös vieraita Etelä-Afrikasta, Ghanasta ja Yhdysvalloista. Suomesta mukana oli vahva edustus niin tutkimuksen, koulutuksen kuin käytännön diakoniatyön kentältä, yhteensä yli kymmenen henkilöä. Tämänkertaisessa konferenssissa käsiteltiin erityisesti piiloon jääviä ryhmiä. Niistä erityisesti keskityttiin maahanmuuttajien tilanteeseen ja ihmiskaupan eri muotoihin.

Yhteisten luentojen lisäksi oli mahdollista kuunnella lyhyitä alustuksia, joita pidettiin yhtä aikaa kahdessa eri kanavassa. Lyhyet esitykset vaihtelivat projektien esittelystä aina teologisesti vaativampien teemojen läpikäymiseen. Lyhyistä esityksistä sai hyvin kuvaa siitä, minkälaisen kysymysten parissa eri puolilla maailmaa diakonian alalla työtä ja tutkimusta tehdään. Saimme huomata, että diakonia-käsite ei kaikkialla ole käytössä, vaikka kirkot sosiaalista auttamistyötä harjoittavatkin eri puolilla. Esimerkiksi Ghanassa ei puhuta diakoniatyöstä, kun kirkot auttavat Trokosi-tradition uhriksi joutuneita tyttöjä. Trokosi-traditio on paikallista ihmiskauppaa, jossa nuoret tytöt pakotetaan uskonnollisten johtajien orjiksi.

Tunnelmaltaan konferenssi oli välitön ja keskusteluja käytiin erilaisissa kokoonpanoissa. Verkostoituminen onkin yksi tärkeä osa konferenssia. Erityisesti ilahduttavaa oli Ersta Sköndalin (Tukholma) mukaantulo vahvalla tiimillä. Tiukka aikataulu kuitenkin hengästytti välillä. Praha tarjosi erinomaiset puitteet konferenssille ja antoi meille suomalaisille vielä mahdollisuuden palata hetkeksi kesään.

Seuraava kansainvälinen diakonian tutkimuksen konferenssi järjestettäneen kahden vuoden päästä, ehkä silloinkin syyskuun lopulla ja paikkana saattaa olla Tukholma.

Lapsen menetyksen vaikutus vanhemman hengellisyyteen

Harri Koskela.

Lapseni elää aina sydämessäni. Lapsen menetyksen merkitys vanhemman spiritualiteetin muotoutumisessa. Diss. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 114. Bookwell Oy, Porvoo 2011. 357 s.

Harri Koskela tarttuu väitöskirjassaan tärkeään ja ajankohtaiseen aiheeseen. Oman lapsen kuolema on yksi ihmiselämän suurimmista menetyksistä, ellei suurin. Teos on ensimmäinen suomalainen teologinen väitöstutkimus, joka käsittelee nimenomaan lapsen kuolemaa.

Koskelan tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mikä on lapsen kuoleman vaikutus vanhemman spiritualiteetin muotoutumisessa. Tutkimusaineisto kerättiin eri lehdissä julkaistujen kirjoituspyyntöjen avulla. Lähdeaineistoksi muodostui 64 henkilön kertomukset. Kuten lapsen kuolemaa käsittelevissä tutkimuksissa on tyypillistä, suurin osa vastaajista oli naisia (51 henkilöä). Vastaajista vain 15 henkilöä oli alle 50-vuotiaita (tosin kahdeksan kohdalla ikä ei ole tiedossa). Näin ollen tutkimusaineisto ei ole kattava otanta lapsensa menettäneistä, mihin ei laadullisessa tutkimuksessa pyritäkään, vaan sen sijaan eräänlainen näyte tutkittavasta ilmiöstä. Lisäksi aineiston painottuminen iäkkäämpiin vastaajiin antaa mahdollisuuden tarkastella lapsen kuoleman vaikutuksia ihmisen spiritualiteettiin pitkäaikaisesti.

Analyysissä Koskela on käyttänyt aineistolähtöistä Grounded Theory -metodia (jatkossa GT) sekä narratiivista analyysiä. GT on nytemmin paljon käytetty menetelmä, jonka ideana on lähteä liikkeelle aineistosta ilman teoreettista viitekehystä ja luoda aineistosta uusi teoria. Narratiivinen analyysi puolestaan tarkoittaa kerättyjen tarinoiden eli narratiivien pohjalta muodostettuja uusia juonellisia tarinoita, jotka tavoittavat alkuperäisten tarinoiden kerrotun tarinallisen todellisuuden.

Koska suru on hyvin monimuotoista ja yksilöllistä, GT soveltuu sen tutkimiseen hyvin. GT tarjoaa ihmisten kokemusten sanoittamiselle avoimen ja ennakoita määrittelemättömän väylän. Näin Koskelan tutkimus avaa ikkunan lapsensa menettäneiden kertomuksiin.

Koska GT lähtee liikkeelle aineistosta ilman, että tutkittavaa ongelmaa johdetaan teoriakirjallisuudesta, on yllättävää, että Koskela käyttää miltei 90 sivua kirjan alusta nimenomaan teoreettisten lähtökohtien selvittelyyn. Koskela itse toteaa (s.

121) käyttävänsä aikaisempia teorioita ja tutkimuksia esiyymmärryksen muodostamiseen, aineiston jäsentämiseen ja tutkimustulosten tarkastelun reflektointipintana. Näyttäisi siis siltä, että täysin vailla teoreettista viitekehystä Koskela ei tutkimukseen lähde. Koskelan tekemä taustaluku on kuitenkin oivallinen kooste lapsen kuolemaan liittyvistä taustatekijöistä ja sellaisena yksi tutkimuksen vahvuuksista. Lisäksi GT-mallia harvoin käytetään täysin ”teoriapuhaana”. Vähintäänkin tutkijan aikaisempi ymmärrys ohjaa aineistosta tehtyjä havaintoja. Olennaista on, ettei aikaisemman tiedon anneta tietoisesti ohjata aineistosta itsestään nousevia teemoja. Tähän Koskela on luonnollisesti pyrkinytkin. Laajaa teoriaosiota voi GT-kontekstissakin puolustaa sillä, että opinnäytetyössä tekijän on myös osoitettava aihepiiriin riittävää hallintaa. Tämän Koskela ansiokkaasti tekeekin. Paitsi kotimaista, myös kansainvälistä tutkimusta esitellään kattavasti ja monitieteellisesti. Koskela on myös itse menettänyt lapsen, mutta kykenee käsittelemään asiaa tutkimuksessaan siten, ettei se vaikuta varsinaiseen analyysiin. Sen sijaan voidaan sanoa, että omakohtaisuus on lisännyt tutkijan ymmärtämystä tutkittavasta ilmiöstä.

Aineiston analyysin vaiheet on käyty läpi tarkasti ja kunkin ratkaisun käyttö on myös perusteltu laajan metodikirjallisuuden avulla (s. 155-167). Koskela on pyrkinyt myös ns. metodiseen triangulaatioon, jossa hän on käyttänyt kvalitatiivisten analyysivälineiden lisäksi kvantitatiivisia menetelmiä lähdeaineistonsa teemojen ja kategorioiden esiintymisen yleisyyden mittaamiseen. Nämä seikat lisäävät tutkimuksen luotettavuutta.

Yhtä surututkimuksen näkökulmaa jäin kaipaamaan. Viimeisen kymmenen vuoden aikana on kyseenalaistettu se vahvasti länsimaiseen ajatteluun vakiintunut käsitys, että jokainen ison menetyksen kokenut henkilö käy läpi suruprosessin. Tutkimusten mukaan vaikuttaa siltä, että yllättävän suuri osa (aina 20 %:iin asti) surevista ei koe suurta surua lainkaan, ei heti kuoleman jälkeen eikä myöhemminäkään, vaikka kyse olisi lapsensa menettäneistä vanhemmista (Bonanno & Kaltman 2001). Poikkeuksellisuutensa vuoksi tämä olisi ollut mainitsemisen arvoista. Myös surevien kanssa töitä tekevien ammattilaisten on tärkeää huomioida tämäkin näkökulma: sureaktioiden puuttuminen ei välttämättä ole merkki häiriintyneestä suruprosessista.

Lähdeaineistostaan Koskela muodosti kuusi tyyppikertomusta ihmisen jumalasuhteesta: syventynyt, löytynyt, muuttumaton, tilapäiseen kriisiin joutunut, ristiriitaiseksi jäänyt ja katkennut jumalasuhte. Tässä Koskelan lähdeaineisto osoittaa kattavuutensa. Tutkimus ei painottunut erittäin kielteisiin tai myönteisiin kirjoituksiin, vaan esittää kertomuksen oikeastaan kaikille mahdollisuuksille siitä, miten lapsen menetyks voi jumalasuhteeseen vaikuttaa.

Koskelan tutkimus osoittaa, että lapsen kuolemalla on kokonaisvaltaisia ja pitkäaikaisia vaikutuksia vanhemman spiritualiteettiin. Monet kokivat Jumalan olevan vastuussa lapsen kuolemasta ja siksi heillä esiintyi kielteisiä tunteita ja asenteita Jumalaa kohtaan. Kristillinen ylösnousemususko esiintyi vanhempien ajatusmaailmassa voimakkaasti. Tutkimus osoittaa myös, että lapsensa menettäneen psyykkisessä tukemisessa on tärkeää ottaa huomioon myös hengellisyyteen liittyvät teemat.

Lapsen kuoleman vaikutus vanhemman identiteettiin on kokonaisvaltainen ja vanhemmat jakoivat elämänkaarensa aikaan ennen menetystä ja sen jälkeen. Toisin kuin puolisonsa tai vanhempansa menettäneellä, lapsensa menettäneellä ei ole nimitystä suomen kielessä. Koskela ehdottaa käytettäväksi nimitystä varpo, joka pohjautuu vanhempi- ja orpo-sanoihin. Asia on tärkeä. Nähtäväksi jää, vaikiutuuko termi käyttöön.

Tutkimus tarjoaa tärkeää tietoa niille, jotka tekevät työtä lapsensa menettäneiden auttamiseksi. Erityisesti seurakuntien työntekijöille teos on varsin käyttökelpoinen.

Juha Itkonen

KIRJALLISUUS:

Bonanno G & Kaltman S 2001 The Varieties of Grief Experience. *Clinical Psychology Review* 21 (5), 705-734.

Kristillinen vastaisu asunnottomuudelle

Laura Stivers.

Disrupting homelessness. Alternative christian approaches. Minneapolis, MN: Fortress Press. 2011. 176 s.

Kirjassaan *Disrupting homelessness* sosiaalietiikan tutkija, apulaisprofessori Laura Stivers (University of California) tarkastelee kristillisten järjestöjen tarjoamia ratkaisuyrityksiä asunnottomuuden ongelmaan Yhdysvalloissa. Kirjan tarkoituksena vaikuttaa kristittyihin ja kristillisiin yhteisöihin, jotta ne pohtisivat omaa lähestymistapaansa asunnottomuuteen ja asunnottomiin välittömässä ympäristössään. Kirjan alkuosassa Stivers tarkastelee asunnottomuuden historiaa ja nykytilaa Yhdysvalloissa, asunnottomuuteen ja asunnottomiin liitettyjä ennakkoluuloja sekä asunnottomuuden ongelmaan vaikuttamaan pyrkivien ohjelmien ideologisia taustaoletuksia. Kirjan loppuosassa Stivers analysoi ohjelmien kykyä vastata asunnottomuuden ongelmiin. Hän tarkastelee mallien vahvuuksia ja heikkouksia ja pyrkii jäsentämään vaihtoehtoista lähestymistapaa asunnottomuuden torjuntaan.

Stiversin analyysi perustuu kirjoittajan profeettalliseksi häirinnäksi kutsumaansa menetelmään (*prophetic-disruption method*), jonka taustalla on muun muassa afroamerikkalaisiin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja rasismia tutkineen professori Traci Westin etiikka. Lähtökohdiana on ajatus, että yhteiskunnassa vallitsevat oletukset sosiaalisten ongelmien syistä ohjaavat niitä käytäntöjä, joilla näihin ongelmiin pyritään vastaamaan. Toimintatapoja kriittisesti analysoimalla voidaan tunnistaa ja osoittaa niihin sisältyvät vallan, erioikeuksien ja sosiaalisen hallinnan muodot. Lähimmäisenrakkaus velvoittaa kristittyjä paitsi auttamaan apua tarvitsevia myös haastamaan ja vastustamaan alistavia rakenteita.

Yhdysvalloissa seurakuntien ja kristillisten järjestöjen tarjoamat asunnottomuuden hoitoon pyrkivät ratkaisut perustuvat useimmiten kahteen toimintatapaan. Ensimmäisessä mallissa asunnottomille tarjotaan välittömiä palveluita, kuten ensisuoja, vaateapua ja ruokaa. Toisessa ratkaisumallissa pienituloisille tarjotaan mahdollisuus oman asunnon hankkimiseen voittoa tavoittelemattomien lainojen ja halvan asunnontuotannon avulla.

Stivers arvioi kummankin lähestymistavan periaatteessa tarpeelliseksi. Välittömän suojan ja ruoan tarjoaminen sitä tarvitseville on ensiarvoisen tärkeää yhteiskunnassa, jossa asunnottomuus koskettaa miljoonia ihmisiä. Kohtuullisia lainoja ja asuntoja tarjoamalla taas voidaan tukea pienituloisten itsenäistä elämistä, toimijuutta ja yhteisöllisyyttä. Kummassakin lähestymistavassa on Stiversin mukaan kuitenkin myös ongelmia. Tyypillinen

asumiseen liittyvä vallitseva ihanne Yhdysvalloissa on omistusasumisen arvostus ja siinä asunnonomistajan näkeminen vastuullisena ja autonomisena kansalaisena. Tätä ihannetta vasten asunnottomuus näyttytyy vieraantumisenä yhteiskunnallisista normeista ja on seurausta asunnottoman henkilökohtaisista ominaisuuksista.

Stiversin mukaan perinteiset kristilliset vastaukset asunnottomuuden ongelmaan ylläpitävät ja vahvistavat vallitsevia ideologioita asunnon omistamisen normatiivisuudesta ja asunnottomien pitämisestä apua ansaitsemattomina ja syypäinä omaan tilaansa. Samalla ne peittävät asunnottomuuden todelliset rakenteelliset syyt: alistavat politiikat ja institutionaaliset käytänteet sekä taloudellisen eriarvoisuuden. Ne eivät siten ole riittäviä ratkaisuja asunnottomuuden ongelmaan ja pahimmillaan juurruttavat ongelman yhä syvemmälle yhteiskunnan rakenteisiin.

Vastaiskuna asunnottomuuden ongelmaan Stivers hahmottelee kristilliseltä arvopohjalta ponnistavaa yhteiskunnallista liikettä, jossa yksityiseen hyväntekeväisyyteen perustuvaan auttamistoimintaan yhdistyisi entistä vahvemmin vaikuttaminen köyhyyttä aiheuttaviin rakenteisiin. Asunnottomuuden pitkän tähtäimen torjunnassa keskeistä on ongelman näkeminen köyhyyden, kohtuuttoman vaurauden ja epätasa-arvon kehyksessä. Päämääränä tulisi olla välittömien ongelmien korjaamisen lisäksi kokonaisvaltaisempi muutos kohti myötätuntoisempaa yhteiskuntaa.

Ensimmäinen askel kohti muutosta on ottaa lähtökohdaksi se konkreettinen todellisuus, jossa asunnottomat elävät ja heitä kuuntelemalla selvittää, minkälaisia esteitä he kohtaavat. On toimittava yhdessä asunnottomien kanssa, ei heidän puolestaan. Seuraava askel on vastustaa politiikkoja ja ideologioita, jotka luovat näitä esteitä ja puhua sellaisen maailmankuvan ja käytänteiden puolesta, jotka tähtäävät huono-osaisten täysivaltaiseen jäsenyyteen yhteiskunnassa.

Kolmantena periaatteena on yhteistyö eri toimijoiden kesken. Koska yksittäiset ihmiset eivät yksin kykene yhteiskunnallisen muutoksen aikaansaamiseen, tarvitaan yhteiskunnallista liikettä. Yhteiskunnallinen liike voi yhdistää ihmisiä erilaisista taustoista, mutta sen toiminnan on perustuttava solidaarisuuteen syrjäytettyjä ja hyväksikäytettyjä kohtaan. Asunnottomuutta vastustavan yhteiskunnallisen liikkeen asialistan kärjessä tulisi Stiversin mukaan olla asumisen ja asuttamisen politiikkoihin liittyvään epäoikeudenmukaisuuteen puuttuminen, mutta lisäksi tulisi vaikuttaa laajemmin niihin rakenteisiin, jotka ylläpitävät hyvinvoinnin ja vallan epätasa-arvoista jakautumista yhteiskunnassa. Asenteisiin vaikuttaminen on tärkeää: kun ihmiset ymmärtävät pelkän hyväntekeväisyyteen perustuvan auttamistoiminnan riittämättömyyden asunnottomuuden torjunnassa, he alkavat kysyä kriittisempiä kysymyksiä asunnottomuuden syistä. Tiedostaminen murtaa asunnottomuuden myyttejä.

Stiversin analyysi perustuu asunnottomuuskysymyksen tarkasteluun amerikkalaisen yhteiskunnan kontekstissa, eivätkä sen kysymyksenasettelut ja ratkaisuehdotukset siten kaikilta osin ole siirrettävissä suomalaisen yhteiskuntaan ja asunnottomuuden todellisuuteen Suomessa. Kirja tarjoaa kuitenkin näkökohtia tarkastella asunnottomuuden torjuntaa myös Suomen kontekstissa sekä yleisesti että erityisesti kristillisten toimijoiden näkökulmasta.

Suomessa asunnottomuuskysymyksen ratkaisu on otettu poliittiselle asialistalle. Muun muassa käynnissä olevan pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma puuttuu myös asunnottomuuden rakenteellisiin syihin. Monet kristilliset toimijat antavat tärkeän panoksensa asunnottomuuden torjuntaan liittyvään työhön. Stiversin kirja haastaa nämä toimijat arvioimaan työnsä sisältöä erityisesti eettiseltä kannalta ja asunnottoman ihmisen näkökulmasta. Kirja herättää kysymään, millaiset ideologiat ohjaavat niitä käytäntöjä, joilla asumiseen liittyvään huono-osaisuuteen pyritään vastaamaan. Missä määrin toiminnalla vaikutetaan asunnottomuuden pitkän tähtäimen torjuntaan? Toteutetaanko toimintaa asunnottomia varten vai yhteistyössä heidän kanssaan? Entä mitä tarkoittaa erityisesti kristillinen vastaisu asunnottomuudelle suomalaisessa yhteiskunnassa?

Anna Sofia Salonen

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijänpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää kirjoituksen alkuun mukaan toimitukselle seuraavat tiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Tutkimusartikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Niissä ilmaistaan selkeästi selvittävä tutkimuskysymys, tutkimuksen lähdeaineisto sekä käytetty tutkimuskirjallisuus. Toimitus pyytää niistä referee-käytännön mukaisesti asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja kirjoituksen julkaisemisesta. 30 000 merkkiä laajemmista teksteistä on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen.

Käsitteilyyn on liitettävä noin sadan sanan mittainen englanninkielinen tiivistelmä tekstistä.

Kirjoituksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen esittelyyn. Kirjoituksissa voi olla viitteitä tutkimuskirjallisuuteen, mutta se ei ole julkaisemisen edellytys.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus lyhyissä esittelyissä on enintään 1 500 merkkiä ja laajemmassa kirja-analyyseissä enintään 8 000 merkkiä.

Ajankohtaiset koostuu lyhyistä uutisista, hanke- tai tutkimusesittelyistä.

Käytännölliset ohjeet

Tekstit lähetetään sähköpostilla tallennettuna mieluiten rtf-muodossa. Kirja-arvostelut lähetetään DT:n toimittaja Tiina Ikoselle, muut tekstit DT:n päätoimittajille Heikki Hiilamolle ja Anne Birgitta Pessille.

Tekstin vasen laita on suora ilman sisennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsakkeet ovat omilla riveillään.

Kirjallisuusviitteet esitetään tekstissä siten, että sulkeisiin merkitään tekijän nimi ja julkaisuvuosi sekä viittaus sivunumeroon (Hyväri 2001, 276). Mikäli viitataan useampaan lähteeseen, merkitään ne vanhimmasta uusimpaan. Jos viitteen tekijöitä on kaksi, merkitään molempien sukunimet (Stenman & Toljamo 2002, 5-10) ja jos useampia, vain ensimmäinen sukunimi ja ym. (Oranta ym. 2002, 17-20). Jos viitteen tekijä on yhteisö, merkitään yhteisön nimi ja painovuosi (STAKES 2001, 55). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Taulukot ja kuvat kirjoitetaan erillisille sivuille kirjallisuuden jälkeen. Tekstiin on kuitenkin merkittävä selvästi taulukon ja kuvion ehdotettu paikka. Dataan pohjautuvat diagrammit lähetetään Excel-muotoisina.

Lähteet merkitään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon ensimmäisten tekijöiden sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä sisältäen seuraavat tiedot: tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, teoksen nimi, kustannuspaikka ja kustantaja. Esimerkiksi: Davey Andrew (2001). Urban Christianity and Global Order. Theological Resources for an Urban Future. London: SPCK.

Siivo Jouko (1994). Kirkon virka ja siihen vihkeminen, asettaminen, siunaaminen. Teoksessa Ryökäs Esko (toim.) Yksi virka – monta tehtävää. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnastuksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki, 83-97.

Aikakauslehtiartikkeleista ilmoitetaan tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, artikkelin nimi, aikakauslehden nimi, vuosikerta, ja artikkelin sivunumerot. Esimerkiksi: Heikkilä Matti (2001). Lama, nälkä ja sosiaaliturvan väärinkäyttö. Yhteiskuntapolitiikka 66, 545-551.